

saha

YURTTAŞLIK DERNEĞİ • ALTI AYLIK SÜRELİ YAYIN

DOĞA, DEVLET, HUKUK: TÜRKİYE'DE ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRME UYGULAMALARI

Yedi örnekle Türkiye'de ekoloji mücadelesi - Eren Dağistanlı, Aycan Özkan, Erol Engel, Erdoğan Atmış, Durmuş Pala, Cem Altıparmak ve Agit Özdemir

Bir formalite olarak Çevresel Etki Değerlendirme süreci - Doğanay Tolunay
Zeytin ağacı "Kömür Şeytan Üçgeni"ne direniyor - Deniz Gümüşel

"Kanal"dan önce son çıkış: Kanal İstanbul ile şehir kaybedecek - Hazal Ocak

Eşikleri yıkan İstanbul: Mega projeler, ÇED ve hukuk mücadelesi - Esin Köymen

Marmara Bölgesi örneğinde ÇED uygulaması ve muafiyet kararları - Miray Dokurer

"Bir dağın da, bir derenin de hakkını savunmamız gerekiyor" - Seçil Ege Değerli

Munzur Vadisi'nde hukuk mücadelesi - Barış Yıldırım

Plastik kirliliğiyle mücadelede yeni taktikler - Özgün Türker

İçindekiler

- 2 EDITORYAL** » Fırat Genç
- 3 SÖYLEŞİ** » Eren Dağistanlı, Aycan Özkan, Erol Engel, Erdoğan Atmış, Durmuş Pala, Cem Altıparmak ve Agit Özdemir
Gerçekleştiren: Haluk Kalafat
Yedi örnekle Türkiye’de ekoloji mücadelesi
- 20 MAKALE** » Doğanay Tolunay
BİR FORMALİTE OLARAK ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRME SÜRECİ
- 30 SÖYLEŞİ** » Deniz Gümüşel
Gerçekleştiren: Haluk Kalafat
Zeytin ağacı “kömür şeytan üçgeni”ne direniyor
- 42 MAKALE** » Hazal Ocak
“KANAL”DAN ÖNCE SON ÇIKIŞ:
KANAL İSTANBUL İLE ŞEHİR KAYBEDECEK
- 50 SÖYLEŞİ** » Esin Köymen
Gerçekleştiren: Haluk Kalafat
Eşikleri yıkan İstanbul: Mega projeler, ÇED ve hukuk mücadelesi
- 57 MAKALE** » Miray Dokurer
MARMARA BÖLGESİ ÖRNEĞİNDE ÇED UYGULAMASI VE MUAFİYET KARARLARI
- 63 SÖYLEŞİ** » Seçil Ege Değerli
Gerçekleştiren: Cafer Solgun
“Bir dağın da, bir derenin de hakkını savunmamız gerekiyor”
- 70 SÖYLEŞİ** » Barış Yıldırım
Gerçekleştiren: Cafer Solgun
Munzur Vadisi’nde hukuk mücadelesi
- 76 DERLEME** » Özgün Türker
PLASTİK KİRLİLİĞİYLE MÜCADELEDE YENİ TAKTİKLER

Bu dergi Yurttaşlık Derneği (eski adıyla Helsinki Yurttaşlar Derneği) tarafından hazırlanmaktadır.

İmtiyaz Sahibi: Ayşe Esra Koç (Yurttaşlık Derneği adına)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Editör: Fırat Genç

Yazı İşleri: Cansu Gürkan, Haluk Kalafat, Yaşar Kanbur, Cafer Solgun, Beyhan Sunal

Tasarım ve Uygulama: Nur Ayman

Kapak Fotoğrafı: İkizköy Çevre Komitesi

Katkıda Bulunanlar: Bu sayıda kullanılan fotoğraf ve görseller için dergimize verdikleri destekten dolayı Cem Altıparmak, Eren Aybars, KOS Medya Birimi, Eren Dağistanlı, Seçil Ege Değerli, Miray Dokurer, Erol Engel, Deniz Gümüşel, Serdar Güven, Serkan Ocak, Oben Ulu ve Özcan Yaman’a teşekkürü borç biliriz.

9. Sayı Yayın Danışma Kurulu: Pınar Bilir, Miray Dokurer, Şafak Erdem, Ilgın Özkaya, Fevzi Özlüer

Basıldığı Yer: İstanbul **Tarih:** Mayıs 2022 **Matbaa:** Yapım Matbaa Tanıtım Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti. Gülbahar Mah. Gülbahar Cad. No: 60/A Şişli/İstanbul

Yurttaşlık Derneği: Gümüşsuyu Mah. Ağa Çırağı Sokak No: 7 Daire: 3, Beyoğlu/İstanbul

Telefon: +90 212 292 68 42 **Faks:** +90 212 292 48 44

E-posta: iletisim@hyd.org.tr **Web:** www.hyd.org.tr

saha ücretsizdir. **saha**’da yayımlanan makale ve söyleşilerdeki ifadeler Yurttaşlık Derneği’nin görüşlerini yansıtmayabilir. Abone olmak için Yurttaşlık Derneği ile iletişime geçebilirsiniz.

Bu yayının mali giderleri *Civil Rights Defenders* tarafından desteklenmiştir. Dergide yer alan görüşler, destekleyici kurumun görüşlerini yansıtmamaktadır.

BU SAYIDA

saha'nın beşinci sayısında "ekolojik yıkımın eşliğinde olduğumuzu hesaba katmadan içinde yaşadığımız zamanı anlayamayız" demiş ve Türkiye'deki doğa tahribatının boyutlarını ortaya koyan bir bilanço çıkarmaya soyunmuştuk. Aradan geçen üç yılı aşkın sürede tanık olduklarımızla durumun vahametinin arttığı söylenebilir. Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının benimsediği hafriyatçı büyüme modeli dolu dizgin devam ettiği için sayıları günbegün artan maden sahalarının ya da enerjisi santrallerinin neden olduğu tahribat da hız kesmeden katlanıyor. Küresel iklim krizinin her geçen gün daha da hissedilir olan sonuçlarıyla bir arada düşündüğümüzde karşımızdaki manzaranın hayli iç karartıcı olduğuna kuşku yok. Türkiye, ekonomik buhranın içinde debelenirken, otoriterleşmenin neden olduğu siyasal daralmayla iyiden iyiye bunalırken, bir yandan da gelecek kuşakları dahi etkileyecek bir yıkımı tecrübe ediyor.

Tüm bu ahval karşısında, ekolojik farkındalığın ve politik bilinçlenmenin daha önce görülmedik ölçüde artmış olmasında bir umut bulunabilir. Yerel ölçekte gündeme gelen her bir proje, karşısında çoğu kez yine yerel ölçekte örgütlenmiş bir direniş buluyor. Kaynakları ve etki güçleri sınırlı olsa da yaşanan tahribatın geri dönüşlülüğü konusundaki sezgileri kuvvetli olan kesimlerin başını çektiği bu türden örgütlenme deneyleri, son yirmi yılda Türkiye'nin siyasal peyzajında hayli belirgin bir hat oluşturmuş durumda. Bu hareketlerin yarattığı farkındalığın metropol sakinleri nezdinde bir karşılık bulmadığını söylemek hata olur. Keza bilhassa genç kuşaklar arasında bu yönde bir politik duyarlılığın geri dönüşsüz biçimde belirginleştiğini sosyal medya platformlarında ya da gündelik sohbetlerde fark etmemek mümkün değil.

Ne var ki, katıksız bir neoliberal program izleyen ve bu çerçevede otoriterliğin dozunu arttırmaktan başka bir çaresi kalmamış olan mevcut siyasal iktidarın, aşağıdan gelen itirazlara kulak vermek şöyle dursun, hafriyat ekonomisini kesintisiz biçimde devam ettirebilmek adına mevcut yasal/idari mekanizmaların altını her geçen gün daha da fazla oyduğunu görüyoruz. Çevre mevzuatı bir ölçüde korumacı nosyon ve ilkeleri içeriyor olsa da, kamu idaresinin pratikteki tavrının bunları kulak ardı etmek olduğuna tanık oluyoruz.

Bu trendin herhalde en aşikar olduğu alan ise Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) uygulaması. Aslen çevresel koruma adına geliştirilmiş bir hukuki/idari uygulama olan ÇED, uzunca yıllar ekoloji mücadelesinin içinde yer alanların başvurduğu araçlardan biri oldu. Ne var ki gelinen noktada bu aracın anlamını ve geçerliliğini bütünüyle yitirdiğini, hatta siyasal iktidar açısından bir oyalama taktiğine dönüştüğünü görmek gerekiyor.

saha'nın bu sayısında tam olarak bu noktanın altını çiziyoruz. Türkiye'nin dört bir yanından seçtiğimiz örnekler üzerinden ÇED süreçlerine odaklanıyor ve nihayetinde ekolojik yıkım karşısında devlet ve hukuk nosyonlarının anlamını bu somut pratik üzerinden bir kez daha sorgulamaya gayret ediyoruz. Her zaman olduğu gibi temel gayemiz bu tartışmaların ayrıntılarını alanı dışarıdan izlemeye gayret edenlere sarıh biçimde aktarabilmek. Ve kuşkusuz son noktada Türkiye ekoloji hareketine sınırlı da olsa bir katkıda bulunmak. Keza yaşadığımız yıkımın bir an önce durdurulması, önümüzdeki yegane gerçekçi seçenek.

» Haluk Kalafat

Yedi örnekle Türkiye'de ekoloji mücadelesi

Mersin Akkuyu Nükleer Santrali, Bergama altın madeni, İkizdere taş ocakları, Hasankeyf Ilısu Barajı, Çekerek Irmağı HES'leri, Karaburun RES'leri ve Amasra Termik Santrali. Hepsi doğayı, yaşamı tehdit eden, yöre halkının yapılmasını istemediği projeler. Bazıları tamamlandı ve buldukları coğrafyaları talan etmeye başladı, bazılarının yapımı sürüyor. Bu yedi ekoloji mücadelesinin hikâyesi, Türkiye'de doğa üzerindeki tahripkar sermaye baskısının siyasal iktidar tarafından nasıl mümkün kılındığını, dahası ÇED gibi hukuki ve idari mekanizmaların ne ölçüde işlevsizleştirildiğini ortaya koyuyor.

Aktivist ve gazeteci Eren Dağistanlı ile İkizdere taş ocağı direnişi

Rize'nin İkizdere İlçesi'nde bulunan Gürdere ve Cevizlik köyleri arasında yer alan İşkencedere Vadisi'nde taş ocağı yapılması için Mart 2021 tarihinde Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle acele kamulaştırma kararı alındı. Bu iki köy arasında yer alan vadiden çıkarılan taş, Cengiz Holding'in Rize'de inşaatını yaptığı limanın dolgusu için kullanılacaktı. Acele kamulaştırma kararından bugüne, yöre halkı dünyada koruma altındaki 200 vadiden biri olan İşkencedere Vadisi'ni savunuyor. Bu mücadeleyi aynı zamanda yerelden haberler de yapan aktivist Eren Dağistanlı anlattı.

İşkencedere Vadisi'ndeki direniş 21 Nisan 2021 günü başladı, yani bir yılı geride bıraktık. Rize İyidere Lojistik Limanı'nın dolgusu için İşkencedere Vadisi'nde bir taş ocağı projesi yapıldı. Yine aynı vadi üzerinde üç ayrı taş ocağı projesi vardı. Söz konusu son taş ocağının bulunduğu yere çok yakın başka bir taş ocağı projesi içinse yürütmeyi durdurma kararı alınmıştı daha önce. Dolayısıyla köylüler konuya vâkıftı. Yeni taş ocağı projesi kararı alınınca zaten hukuki süreci başlatmışlardı. İş makineleri alana girince, 21 Nisan günü fiili direniş başladı.

O sıra sokağa çıkma yasakları vardı, hafta sonuydu. İşkencedere'de jandarmanın halka çok sert müdahalesini basından gördüm. Cumartesi günüydü sanırım. Sokağa çıkma yasağı bitince pazartesi günü yola çıkıp İşkencedere'ye geldim. Artvin Hopa'da yaşıyorum. Hopa'dan bir minibüs insan geldik. Daha sonra dayanışma için başkaları da geldi.

Direnişi büyüten, kadınların kararlılığı oldu. Jandarmanın sert tutumu sanırım pandemi sürecinde dışarıya çıkamayan insanların üzerinde daha büyük bir etki yaptı. Köylü kadınların direniş

halindeki fotoğrafları, videoları da ses getirdi. Jandarmanın kadınları yola bile çıkartmayıp yamaçta tutmaya çalışırken uyguladığı şiddetin görülmesi önemli bir kırılma noktasıydı. Büyük bir kamuoyu desteği yükseldi sonrasında. Durum sosyal medyada çok konuşuldu, desteklendi, baskı yapıldı. Olay çok büyüdü ama iki taraflı büyüdü. İkizdere direnişini özel kılan şeylerden biri bence bu. Ekoloji mücadelesi içinde yer almış bizden büyük insanlarla da konuştum. Bir bakanın direniş alanına gelip köylüyü ikna etmeye çalışması çok görülmüş bir şey değil. 13-14 hektarlık bir alana yapılacak taş ocağından bahsediyoruz, yani öyle çok büyük bir proje değil. Ulaştırma ve Altyapı Bakanı bölgeye geldi. Direniş kısmı çok üst düzeydeydi ama karşı taraftan da çok büyük bir gayret sarf edildi. Çok ciddi bir halkla ilişkiler kampanyası yürüttüler. Bakanlık sayfasından taş ocağının ve liman projesinin ne kadar önemli olduğuna dair açıklamalar, kurgu haberler, videolar paylaşılmaya başladı. Sanki bakan gelmiş, köylüleri ikna etmiş gibi bir algı yaratmaya çalıştılar. Halbuki köylüler bakanın olduğu toplantıya bile katılmadı. Bakan, köylünün yanına geldi. Tabii protesto edildi, tek

Bakanlık sayfasından taş ocağının ve liman projesinin ne kadar önemli olduğuna dair açıklamalar, kurgu haberler, videolar paylaşılmaya başlandı. Sanki bakan gelmiş, köylüleri ikna etmiş gibi bir algı yaratmaya çalıştılar.

bir soruya bile yanıt vermeden döndü gitti. Ben ekoloji hareketi içindeyim, uzun zamandır böyle bir karşı kampanya görmedik.

Taş ocağı için "ÇED gerekli değildir" kararı var. ÇED yönetmeliğinde 2014'te yapılan değişiklikte, 25 hektar altındaki madencilik faaliyetleri ÇED kapsamı dışında çıkartıldı. "ÇED gerekli değildir" kararına karşı dava açıldı. Bakandan önce bakanlık yetkilileri gelmişti. İşkencedere'deki taş ocağından başka bir taş ocağı projesi daha vardı, biraz daha tepede, Ayıpeteği denilen mevkide. O taş ocağı için ÇED başvurusunda hazırlanan dosyaya, bakanlığın email adresi yerine Cengiz Holding'in mail adresi konulmuştu.

Fotoğraf: Eren Dağistanlı

Acele kamulaştırma kararından bugüne, yöre halkı dünyada koruma altındaki 200 vadiden biri olan İşkencedere Vadisi’ni savunuyor.

Bunu fark edince, “Bakanlığı Cengiz Holding’e mi bağladınız” diye açıklama yaptık. Ayıpeteği taş ocağı projesi birden ortadan yok edildi. Bakan daha sonra bir toplantıda o projenin yapılmayacağını söylemiş.

“ÇED gerekli değildir” kararı için dava açtıktan sonra bilirkişi heyeti geldi bölgeye. Raporlarında projenin geriye dönüğe izin vermeyecek düzeyde doğaya zarar vereceğinden, taş ocağı yapılamayacağından bahsediliyor. Bu rapor Rize Bölge İdare Mahkemesi’ne gönderildi. Eylül ya da Ekim 2021’de

gönderildi ama mahkeme o gün bugündür karar vermedi. Aynı dönemde başka projeler için benzer bilirkişi raporları gitti mahkemeye. Bunlar için yürütmeyi durdurma kararı çıkarttı Rize Bölge İdare Mahkemesi. Örneğin Artvin Yusufeli ve Sivas Kılıçkaya HES’leri, Hemşin Levent Köyü’ndeki taş ocağı için verilen “ÇED gerekli değildir” kararlarına karşı açılan davalarda yürütmeyi durdurma çıktı. Bunların bilirkişi raporları birkaç gün arayla yazıldı ve mahkemeye ulaştı. Fakat İki dazere için karar çıkmıyor. Süreç uzuyor. Neden uzuyor? Çünkü Cumhurbaşkanının çıkıp, ‘Ne kadar komünist varsa buraya doldurmuşlar’ dediği bir yere mahkeme başkanı tutup da kolay kolay yürütmeyi durdurma veremez.

İki dazere halkı taş ocağının yapılmamasını istiyor. Yapımını engellemeyi de hukuki yollardan yapmak istiyor. Bilirkişi raporunun gereğinin yapılmasını,

“ÇED olumsuz” olarak çıkan rapor sayısı çok ama çok az; “ÇED gerekli değildir” rekor kırıyor, “ÇED olumludur” da peşinden geliyor. Bakanlık, gelen her projeye kopyala yapıştır raporlarla “ÇED gerekli değildir” ya da “olumludur” raporu veriyor.

yürütmeyi durdurma kararının çıkmasını bekliyorlar ama şu andaki sistemde ÇED işe yaramıyor. Bir hükmük yok. Türkiye’de “ÇED olumsuz” olarak çıkan rapor sayısı çok ama çok az; “ÇED gerekli değildir” rekor kırıyor, “ÇED olumludur” da peşinden geliyor. Bakanlık, gelen her projeye kopyala yapıştır raporlarla “ÇED gerekli değildir” ya da “olumludur” raporu veriyor. ●

Mersin NKP eski dönem sözcüsü Aycan Özkan ile Akkuyu nükleer santrali direnişi

Nükleer karşıtı hareket Türkiye’nin en eski ve örgütlü ekoloji mücadelelerinden biri. Mersin Akkuyu’da nükleer santral kurulacağı bilgisi 1976’da kamuoyuna yansıdığından bugüne, bu mücadele büyüyerek devam ediyor. Özellikle 1986 Çernobil faciası sonrası güçlenen hareket, 2006’da Sinop’un Türkiye’nin ikinci nükleer santrali için seçilmesinin ardından kitleselleşti. 2011 Fukuşima faciasının ardından yeni bir evreye girildi. Nükleer karşıtları kent kent örgütleniyor ve üst çatı olarak Nükleer Karşıtı Platformu’nu (NKP) oluşturuyorlar. Mersin Akkuyu’da yapılan nükleer santrale karşı yürütülen direnişi Mersin NKP eski dönem sözcüsü Aycan Özkan anlattı.

Sorunun kendisi nükleer santral zaten. Direnişi yöre halkı başlattı ama öncüsü Arslan Eyce’dir. 1936’da Mersin Silifke’nin Taşucu Kasabası’nda doğmuş. Türkiye’nin ilk nükleer karşıtı aktivistidir. 2018’de kaybettik kendisini. Onun dikkat çekmesiyle 1976’da başlayan nükleer karşıtı hareket. Mersin halkı da sahipleniyor bu hareketi. Nükleer karşıtı hareket asıl ivmesini 1990’larda aldı ve özellikle 2000’li yıllarda hızlandı. Toplumun değişik kesimlerinden destekler arttı. Mesela ben Adana’dan geliyordum eylemlere. 15 yılı geçti, mücadelenin içindeyim. Ben işçiyim. Çevre ve doğa için duyarlılığım hep vardı. Toprağın içinde büyüdüm, ama dünyayı da takip ediyorum. Çernobil felaketini biliyoruz. 11 yıl önce olan Fukuşima’yı biliyoruz. Bunlar gizlenemeyecek ölçüde olanlar. Kamuoyundan saklanamayacak boyuttaydılar. Bunlardan başka birçok sızıntı söz konusu, nükleer santrallerin çevrelerine verdiği zararlar var. Sadece nükleer değil ki, Mersin’in dört bir

yanında maden ocakları var. Orman yangınları sorunu her geçen gün daha büyüyor. Yıllar içinde Nükleer Karşıtı Platformu oluştu. Akkuyu Nükleer Karşıtı bu platformun içinde. Çevreyi yok edecek tüm projelere karşıyız. Biz kendimizi yaşam savunucusu olarak görüyoruz. Çevre ve doğa varsa yaşam var diyoruz.

Biz her yıl Temmuz ayında Akkuyu eteklerinde bir ay boyunca kamp kurardık. Bilinen ilk nükleer felaket, 6-9 Ağustos 1945’te Japonya’ya atılan atom bombalarıdır. İlk nükleer felaketi hatırlatmak için 6 Ağustoslarda büyük bir mitingle tamamlıyorduk kampı. Çok geniş katılım oluyordu. Bu etkinlik Akkuyu mücadelesini güçlü kılan bir eylemdi. En son 2018’de yine bir temel atma törenine karşı eylem yapmak için gittik. Santralin yapılacağı yer Mersin’in 140 kilometre kadar batısında. Araçla 2 buçuk saatte gidebileceğimiz bir yol. Polisin engellemeleri nedeniyle 2 saatlik

Son yıllarda ülkemizde bir hukuk garabeti var. Yani inanabiliyor musunuz? Savcı şöyle diyor: Her ne kadar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ve Anayasamızda silahsız ve saldırsız gösteri yapma hakları olsa da cezalandırılmalarına...

Taşucu yolunu 11 saatte tamamlayabildik. En son santralin üçüncü reaktörünün temel atma töreni için büyük bir eylem yaptık 10 Mart’ta. Sloganımız şuydu: 10 Mart’ın sonu, 11 Mart Fukuşima! Gerçekten anlaşılması güç. İnsanlarla alay eder gibi, Fukuşima felaketinin yıldönümünden bir gün önce temel atma töreni yaptılar. Protestomuzu yaptık, tabii davalar açıldı bize, yargılandık. Son yıllarda ülkemizde bir hukuk garabeti var. Yani inanabiliyor musunuz? Savcı şöyle

Fotoğraf: Nükleer Karşıtı Platform Arşivi

Fotoğraf: Nükleer Karşıtı Platform Arşivi

8

diyor: Her ne kadar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ve Anayasamızda silahsız ve saldırısız gösteri yapma hakları olsa da cezalandırılmalarına... Mahkeme'de hâkime ve savcıya, "Bu açtığımız dava ileriki yıllarda hukuk fakültelerinde dava nasıl olmaz konulu derslerde okutulur," dedim.

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği'ne göre ÇED raporunun kapsam ve özel formatının belirlenmesinden önce halkla; onları proje hakkında bilgilendirmek, projeye

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği'ne göre ÇED raporunun kapsam ve özel formatının belirlenmesinden önce halkla; onları proje hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere toplantı yapılması lazım. ÇED toplantısı yapılmadan, "ÇED olumlu" raporu çıkarıldı.

ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere toplantı yapılması lazım. ÇED toplantısı yapılmadan, "ÇED olumlu" raporu çıkarıldı. NKP olarak dava açtık, bireysel davalar da açtık. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) de dava açtı. İki yıl önce AIHM'e gitti dosya. Ne yazık ki mesele hukuki değil, siyasi. Bu nedenle mahkemelerde sonuç alamıyoruz. Bu, Anamur'daki balık çiftlikleri için de geçerli. Yani öyle bir şey olmuş ki, gelmişler ülkemizin doğasını, yaşamını yok edecek tüm çalışmalarını yapıyorlar. Bütün bilimsel veriler, konuyla ilgili meslek odaları diyor ki, hadi yapacaksınız madem, deprem kuşağı olmayan bir yerde yapın. Bütün dünyada nükleer santrallerin, ne kadar sağlam olursa olsun, ne kadar güvenli denilirse denilsin ki Fukushima'da örneğini gördük, bir şekilde en küçük hatada felakete yol açtığını biliyoruz. Sadece ülkemizde değil, tüm dünyada nükleer santrallerin kapatılması, yeni projelerin iptal edilmesi gerekiyor. En küçük hatayı kaldırmaması bir yana, nükleer atıkların nasıl bertaraf edileceğine yönelik bir çalışma da yok; varsa da açıklanmıyor. Nükleer santralin kirliliği bize kalacak. Deniz kenarına yapıyorlar, deniz suyunu soğutma suyu

Bilim, yapmayın diyor; hukuk izole edilmiş, işlevsiz; siyasi kararlar kalıyor geriye ve nükleer santralin inşaatı hızla devam ediyor. İş cinayeti haberleri geliyor sürekli. Amaç 2023'e yetiştirmek. Siyasi amaçları uğruna hepimizin hayatlarıyla kumar oynuyorlar.

olarak kullanacaklar. Sıcak suyu denize verecekler. Bir de böyle bozacaklar doğanın dengesini.

Bilim, yapmayın diyor; hukuk izole edilmiş, işlevsiz; siyasi kararlar kalıyor geriye ve nükleer santralin inşaatı hızla devam ediyor. En son duyularımıza göre, hayatını kaybeden işçi sayısı 21 olmuş. İnsanlık dışı koşullarda çalıştırılıyorlar. İş cinayeti haberleri geliyor sürekli. Paralarının ödenmediği söyleniyor. İşçiler direnmeye çalışmış. Amaç 2023'e yetiştirmek. Siyasi amaçları uğruna hepimizin hayatlarıyla kumar oynuyorlar. ●

Bergama Çevre Platformu sözcüsü Erol Engel ile Bergama altın madeni direnişi

Bergama'da siyanürle altın madenciliğine karşı yürütülen mücadele Türkiye'nin en eski çevre hareketlerinden biri. Yöre halkı 1989-2005 arasında yabancı şirketlere kaşı verdikleri mücadelede ciddi başarılar elde etti. Ancak bu tarihten sonra AKP ve Koza Altın İşletmeleri devreye girdi. Bergama Çevre Platformu Sözcüsü Erol Engel, Bergama mücadelesinin AKP öncesini ve sonrasını anlattı.

Bergama'daki direniş bir altın işletmesi olan Eurogold'a karşı 1989'da başladı. Altın madeni Bergama'nın Ovacık Köyü'nde, ama toplamda 17 köyü ilgilendiriyor. Bu bölgede maden arama ruhsatı almıştı şirket. Bergama, altın madenciliğinde Türkiye için ilkti. Ne olduğu çok bilinmiyordu. Dolayısıyla yöre köylüleri başlangıçta başımıza devlet kuşu konu diye düşündüler. Bir süre sonra -1989'da daha Çevre Bakanlığı kurulmamıştı, Çevre Etki Değerlendirme (ÇED) Yönetmeliği diye bir şey yoktu- zamanın Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı müsteşarı, Bergama şehir merkezindeki Halk Eğitim Merkezi'nde bir toplantı düzenledi. İlk defa o toplantıda projenin ne olduğu açıklandı. Ben de oradaydım. Devlet, yöre insanına projeyi anlatmak için bizzat müsteşarını göndermişti. O toplantıya kadar siyanür sözcüğü geçmiyordu. Salon ağzına kadar doluydu, oturacak yer bulamayan insanlar merdivenlerde, ayakta dinliyordu. Altının siyanürle çıkartılacağı söylenince toplantıya katılanların öfkesi birden

yükseldi. Öyle bir tepkiydi ki, müsteşar arka kapıdan çıkmak zorunda kaldı. Bergama mücadele süreci o toplantıyla başladı.

Toplantı böyle geçince, Eurogold hemen gelip kazmayı vurmadi. Önce Bergama merkezinde bir ofis kurdular. Orası üzerinden halkla ilişkiler faaliyeti yürüttüler. Dini günlerde namaz çıkışı cami önlerine kamyon yanaştırıp kutu kutu çikolatalar dağıttılar. Devlet dairelerine klima, halı filan alıp hediye ettiler. Bergama'yı adeta rüşvete boğdular. Yöre köylüleri hâlâ tam olarak ne olup bittiğini anlamış değildi ama ne zaman ki yöre halkının gözü gibi baktığı çam ormanını bir gecede kestiler, o zaman neler olacağını herkes anladı. 1996 yılıydı, üç bine yakın ağaç o gece katledildi ki köylüler o çam ormanının dalına zarar vermezdi. Bu tetikleyici bir şey oldu. Bugün Ovacık'ta altı maden sahası var, o bölgeyle Çamköy arasında yer alan muhteşem bir ormandı. Köylünün bir araya gelip tepki yükseltmesi birkaç gün

Altının siyanürle çıkartılacağı söylenince toplantıya katılanların öfkesi birden yükseldi. Öyle bir tepkiydi ki, müsteşar arka kapıdan çıkmak zorunda kaldı. Bergama mücadele süreci o toplantıyla başladı.

sonra gerçekleşti. 15 Kasım 1996 günü Çanakkale İzmir yolunu işgal edip yaklaşık 8 saate yakın bir süre trafiğe kapattık. Zamanın İzmir valisi görüşmeci olarak bölgeye geldi. Devlet adına birtakım sözler verdi. Yolu açtık.

Bergama mücadelesinin büyümesinde o dönemin Bergama belediye başkanı Sefa Taşkın'ın emekleri büyüktür. Yerel yönetim mücadelenin içinde oldu. Sefa Taşkın 1989'dan 1999'a kadar belediye başkanıydı. Aylardır miting yapmak istiyorduk, mülki idare güvenlik

9

Fotoğraf: Erol Engel

gerekeşiyle izin vermiyordu. Yol kapatma eyleminde vali miting izni için söz verdi. İzin çıkınca büyük bir miting düzenledik. Binlerce Bergamalı sağanak yağmur altında yürüdü. Bergama'daki bütün tabutları toplayıp gelmişti halk. Siyanür kullanılırsa sonumuz böyle olacak şeklinde mizansenle yüründü. Belediye bandosu da cenaze marşı çalıyordu. Daha sonra 17 köyün muhtarlarının ve Bergama'da ilçe örgütü bulunan tüm partilerin ilçe başkanlarının içinde bulunduğu bir çevre yürütme kurulu oluşturuldu. Bu kurul bir süre Bergama mücadelesini yürüttü. Muhtarların yanı sıra o dönemin partileri, benim de içinde bulunduğum Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İşçi Partisi (İP), Doğru Yol Partisi (DYP) temsilcileri vardı bu yapıda. Sözcülüğünü ilk dönemde CHP İlçe Başkanı Oktay Konyar yaptı. Buradaki başarı, özellikle 17 köyde oluşturulan köy meclislerinde alınan kararlar doğrultusunda hareket edilmesiydi. Köylü söz, yetki, karar aşamalarına katılıp soruna bizzat sahip çıktı. Türkiye'de yaprak kıpırdamadığı zamanlardı, 3-4 bin kişi çıkıp eylem yaptı.

Ben Bergamalıyım. Baba köyüm Yenice madene iki-üç kilometre mesafede. Kendi toprağımıza sahip çıktık. Eurogold'a karşı yüzlerce eylem yapıldı. Her tavırlarına karşı yeni eylemler geliştirdik. Eurogold sonunda 2001'de madeni Normandy adlı bir şirkete devretti. Onlar da 2002'de ABD merkezli Newmont Mining Corporation'a sattı. 2005 yılında da, şu an hâlâ madene sahip olan, AKP'ye yakın bir firma olan Koza İpek satın aldı.

Türki cumhuriyetlerde madencilik yaptıktan sonra Etibank'ın Kütahya Gümüşhacıköy'deki madenini Koca'ya sattılar. Sonra Bergama'yı aldılar ve işin rengi değişti. Yabancı şirketler eylem yapan köylülere saldırmayı aklının ucundan geçiremezken, bunlar alır almaz farklı bir yöntem tutturdular. Her yıl 5 Haziran Çevre Günü etkinliklerini madene yakın olan Çamköy'de düzenledik. 2005'te etkinliğe katılmak için çevre illerden ve Bergama'dan nereden baksanız 1000 kişi geldi. Köye giderken Koza Altın şirketi çalışanları yolumuzu kestiler ve sopalarla, taşlarla saldırdılar. Şunu gördük o gün, sırtını iktidara dayayan bu şirket bir tür milis gücü kullanıyordu. Saldırı için açılan dava 2017'de zamanaşımına uğradı ve düştü. Koza şirketinin sahibi Akın İpek "FETÖ'den

Her yıl 5 Haziran Çevre Günü etkinliklerini madene yakın olan Çamköy'de düzenledik. 2005'te etkinliğe katılmak için çevre illerden ve Bergama'dan nereden baksanız 1000 kişi geldi. Köye giderken Koza Altın şirketi çalışanları yolumuzu kestiler ve sopalarla, taşlarla saldırdılar. Şunu gördük o gün, sırtını iktidara dayayan bu şirket bir tür milis gücü kullanıyordu.

yargılanıp kaçınca kadar, iktidarla bu şirket beraber yürüdü. Bölgenin varlıklarını bir arada yağmaladılar. Altın bu ülkenin zenginliğidir. Biz siyanür yöntemiyle çıkarılmasına karşı çıkıyoruz. Doğa, yaşama zarar vermeyen bir yöntemle çıkarılmasına karşı değiliz. Koza halen orada, kayyum atadılar.

Sadece Ovacık'ta değil, Eskişehir Kaymaz'da, Kayseri'de ve değişik yerlerde madenleri kayyum marifetiyle yürütüyorlar. Ovacıkta iki siyanür atık havuzu doldu, üçüncüsünü açmak üzereler. Bu ikisinde nereden baksanız 8 milyon metreküpük devasa çukurlardan söz ediyoruz. Burası deprem bölgesi. Her depremde yüreğimiz ağzımıza geliyor. Bölgenin kâbusu bu siyanür çukurları.

Cevher bittiği halde, bölgeyi terk etmediler. Ovacık'a 20-25 kilometre

Sonuçta ÇED süreçleri bölge halkının, tabiri caizse gazını almaya, gözünü boyamaya yönelik bir hal aldı. Yani köylü öfkeli, firmayı köye sokmuyor, ortalık karışıyor, halktan kaç kişi katılırsa o kadar aleyhte imza toplanıyor, tutanak tutturuluyor. Çevre müdürlüğüne veriliyor tutanaklar, imzalar. Bir bakıyoruz altı ay sonra Çevre Bakanlığı'ndan onaylanıp geliyor rapor; kazmayı vuruyorlar.

mesafede Çukuralan köyü var. Oradan cevher taşımak suretiyle madencilğe devam ediyorlar. Çukuralan'da üç kez kapasite artırımına gittiler. Bu artırımlar için ÇED almaları gerekiyor. ÇED toplantıları köy kahvesinde yapılıyor. Toplantıya gidiyoruz, şirketin özel güvenliği etten duvar örmüş oluyor. İçeri sokulmuyoruz. Ancak, "temsilci seçin," diyorlar. Tabii bunu reddediyoruz çünkü bu toplantı yöre insanına açık olmalı. Sadece altın madenleri için değil, bölgede taş ocakları da açtılar, hepsi için ÇED süreci benzer ilerliyor. Yöre insanı altın madeni ya da taş ocağı hakkında yeni ne öğrenecek, zaten biliyor, yolu kapatıyor, direnmiyor.

Yine bölgemizin göz bebeklerinden Kozak Yaylası'nda bu Koza firmasının iki maden açma hamlesi oldu, yıllardır orada da direniş sürüyor; hukuki mücadele de yapılıyor, fiili mücadele de. "ÇED olumlu" kararı çıkartmışlardı, dava iptal ettirdik. Şimdilik o iki madeni durdurduk ama gelecek ne getirir bilinmez. Sonuçta ÇED süreçleri bölge halkının, tabiri caizse gazını almaya, gözünü boyamaya yönelik bir hal aldı. Yani köylü öfkeli, firmayı köye sokmuyor, ortalık karışıyor, halktan kaç kişi katılırsa o kadar aleyhte imza toplanıyor, tutanak tutturuluyor. Çevre müdürlüğüne veriliyor tutanaklar, imzalar. Bir bakıyoruz altı ay sonra Çevre Bakanlığı'ndan onaylanıp geliyor rapor; kazmayı vuruyorlar. Bir arkadaşımızın araştırması vardı; bu firmaların başvurularının yüzde 98'i için bakanlıktan olumlu rapor çıkıyor. Ormanlarımızı, yaylalarımızı sermaye olarak görüyor iktidar ve bu firmalara peşkeş çekiyor. Mücadelenin yüksek olduğu Bergama örneğini görünce, tüm Türkiye'deki talanın boyutlarının büyüklüğünü aklım almıyor. Özetle, ÇED süreçleri aldatmacaya döndü. Hele yargı süreçleri daha da büyük bir aldatmaca. Ovacık madeni için 72 kez yargı sürecini kazandık ama ne oldu, 2009'da ÇED Yönetmeliği'ne 2009/7 sayılı bir genelge soktular. Bu genelgeyle yönetmeliğe, "ÇED olumlu" raporuna karşı yürütmeyi durdurma kararı çıktığında, karar raporun bir bölümü için çıktıysa ÇED sürecinin yeniden en baştan yapılmasına gerek yoktur hükmü getirdiler. Dolayısıyla yürütmeyi durdurma kararlarının da bir hükmü kalmadı. Son söz olarak şunu söyleyeyim: Çevreyi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan, tarlaları ve ormanları Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan korur hale geldik. ●

Bartın Platformu yürütme kurulu üyesi Erdoğan Atmış ile Amasra termik santrali direnişi

Bartın'da kurulmak istenen kömürlü termik santrallere karşı 23 yıldır süren mücadele, Türkiye'de ekoloji mücadelesi açısından başarı sağlayabilmiş en önemli örneklerden biri. Bartın Platformu yürütme kurulu üyesi Erdoğan Atmış bize bu uzun mücadeleyi anlattı.

Amasra'da termik santral sorunu 1999'a kadar gidiyor. Hattat Holding o yıl gelip toplantı yapmak istedi. Ticaret Odası'nda yapıldı toplantı, biz de gittik. Kendileri toplantıda çok zor durumda kaldılar, sorularımıza yanıt veremediler, yerel halk karşı çıkınca ayrıldılar. 2005'te tekrar geldiler. Bu kez termik santral inşa etmeyeceklerini, sadece kömür çıkartacaklarını söylediler. Üstelik toplantı yine aynı salonda yapılmıştı. Tabii biz de sorduk, taş kömürünü çıkartıp bu piyasada nasıl satacaksınız diye. Biliyorsunuz devlet sübvansede taşkömürünü. Maliyeti yüksektir. Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun başkanı da şirket heyetiyle gelmişti. Holding'in patronu Mehmet Hattat bizzat gelmişti. Bize, "termik santral yapmayacağım, taşkömürü çıkartacağım," dedi. Amasra-B Sahası adlı bölgede tahminen 500 milyon tona yakın taşkömürü var ama bunun hepsi çıkartılmıyor. Teknik olarak mümkün değil. 150-170 milyon tonu çıkartılabilecek durumda. O kömürü çıkartmak için Amasra-B Sahası'nı devletten 20 yıllığına kiraladılar.

Bartın bölgesinde, tıpkı Zonguldak'ta olduğu gibi ocak açılıyor, kömür

yeraltında. Zaten devletin çalıştığı maden ocakları var bölgede. Açık maden işletmesi değil kısacası. O nedenle, "sadece kömür çıkaracağım," diyor. Yöre halkının buna itirazı olmayacağını düşünüyor. 20 yılda 56 milyon ton kömür çıkartma vaadiyle sahayı kiraladı Hattat, ama kiralama işlemlerini tamamlayınca, "sözleşmeyi termik santral şartıyla imzaladım," dedi.

Ben o zaman Bartın Eğitim ve Kültür Derneği'nin yöneticisiydim. Bizim dernek gibi çeşitli sendikalar, dernekler, yani sivil toplum kuruluşlarının Bartın örgütleri termik santrale karşı bir araya geldi. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği bileşenleriyle ortak bir rapor hazırladık. Raporun yazımına Bartın'daki tüm kitle örgütlerini, sivil toplum kuruluşlarını, belediye başkanlarını, belediye meclis üyelerini, siyasi partilerin yerel temsilcilerini katalım, geniş tabanlı bir rapor olsun istedim. Beş altı arkadaş bir araya geldik, kapı kapı dolaştık. İktidar partisi dahil tüm siyasi partileri, il belediyesi ve tüm ilçe belediyelerini, belediye meclis üyelerini, sendikaları, dernekleri dolaştık ve 9 Nisan 2010 tarihinde yapılacak toplantıya davet

"ÇED katılım toplantısı halkın tepkisi nedeniyle yapılamamıştır," diye tutanağı da tutturduk. Biz sanıyorduk ki bu tutanak etkili olur. Halbuki ne olursa olsun, toplantı yapılmış gibi işlem yapıyorlarmış, onu sonradan öğrendik.

ettik. Biz kendimiz bir karar almadık, sadece bilgilendirmek için araştırma yaptık ve termik santral nerede yapılacak, madenden çıkan kömür santrale yetecek mi, projede yer alan liman projesi ne işe yarayacak gibi soruların yanıtlarını içeren bir sunum hazırladık. Bartın'da geniş bir katılım oldu. Tartışıldı, konuşuldu, "var mısınız mücadeleye," dendi, bir tek iktidar partisi il başkanı, "ben şu an bir şey diyemem," dedi, geri kalan katılımcılar onay verdi. 140'ın üzerinde imza aldık. Belediye meclis üyeleri, siyasi parti temsilcileri dahil buna. O zaman Bartın belediyesi Milliyetçi Hareket Partisi'ndeydi, Amasra Cumhuriyet Halk Partisi'ndeydi. Kuruluş ânında böyleydi.

Fotoğraf: Bartın Platformu Arşivi

Durmuş Pala ile Çekerek Irmağı HES direnişi

Çekerek Irmağı'nın kaynağı, Sivas il sınırlarında yer alan Yıldız Dağları. 200 kilometre uzunluğundaki Çekerek, Tokat ve Yozgat'ı dolanarak, Çorum Çayı ile birleşip Amasya'da Yeşilirmak'a dökülüyor. Reis Grup'un Rs Enerji adlı şirketi Çekerek üzerinde üretim lisansını 20 Aralık 2011'de almış. Bölgeye 2014'te ilk kazmayı üç hidroelektrik santral (HES) için vurmuşlar. Halkın doğayı katledecek bu projelere karşı duruşu nedeniyle şirket projeyi askıya almış, ancak Çekerek'e 2015 seçimlerinin ardından sekiz HES projesiyle dönmüş. Çekerek HES direnişini yöre halkından Durmuş Pala anlattı.

Çekerek Irmağı birkaç il sınırını dolaşiyor. Bizim bulunduğumuz bölge Tokat ile Yozgat. Tokat'a bağlı Zile İlçesi'nin köylerinden ve Yozgat'a bağlı, adını ırmaktan alan Çekerek İlçesi'nin köylerinden geçiyor. Ben Zile'nin Gümüşkaş köyündenim. Bizim bulunduğumuz kesimde Çekerek'in geçtiği köylerin çoğunluğu Kürt Alevi köyüdür, Sünni Türk köyleri de var tabii. Bu bölge kırsal bir kesim. Geliri yüksek bir halk değil. Zaten yoğun göç vermiş bir yer. Ben de İstanbul'da yaşıyorum. Çekerek Irmağı'nın iki yakasında küçük tarlalar vardır. Buralarda soğan, domates, biber, fasulye filan ekerler. Kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar tarım yapacak arazileri vardır. Çok az fazlaları olduğunda, onu da Çekerek merkezde haftada bir kurulan pazarda satarlar. İnsanlar böyle geçinip giderken, 2014 yılında hidroelektrik santrali (HES) yapılacağı söylentisi çıktı. Üç HES yapılacağı anlaşıldı. İnsanlar olayın farkına vardı. Özellikle bölgeden göç edip büyük kentte yaşayanların kurduğu dernekler örgütlendi. Bütün bu süreç, kısa adı ÇAZ-DER olan Çekerek Aydınık ve Zile İlçe Köyleri Kültür Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nin İstanbul Ataşehir'deki lokalinden takip ediliyordu. İstanbul Sancaktepe'de bulunan Kırkdilim Köy Derneği'nin yöneticileri ve üyelerinin de maddi manevi çok büyük destekleri oldu. Kırkdilim, Yozgat Çekerek'e bağlı ve bölgenin en büyük köyü. Kırkdilim Köyü Çekerek Irmağı'nın hemen yanı başında. Köy, içme suyunu Çekerek Irmağı'ndan alıyor. Evcil hayvanları yine ırmağın suyunu içiyor. Bağ, bahçe, tarla, ne varsa hepsi ırmaktan sulanıyor. Çekerek Irmağı'nın yok olması, Kırkdilim Köyü'nde canlı yaşamının bitmesi anlamına gelir. HES'lerden birincil derecede etkilenecek üç ilçe var: Yozgat'a bağlı Çekerek ile Aydınık ve Tokat'a bağlı Zile. Kırkdilim, bu üç ilçenin 200 köyü içinde, gelecek olan tehlikenin farkına varan ilk köydü. Durum böyle olunca, gerek köyde yaşayan gerek büyük şehirlerde yaşayan Kırkdilimliler, derneklerinin öncülüğünde

HES'lere karşı mücadelenin lokomotifi oldular.

Böylece dernekler ve duyarlı insanlar köy muhtarlarını ve halen köylerde yaşayanları bilgilendirdiler. Mücadele çok hızlı başladı çünkü HES'leri yapacak Reis Grup, sorgusuz sualsiz insanların topraklarına girip çalışmaya başlamıştı. İlk kazmayı bizim köyde, Gümüşkaş'ta vurdular. İstanbul'da ve büyük kentlerde yaşayanlar otobüs tutup 16 Mart 2015 günü Zile'ye gittiler. Yaklaşık üç bin kişi vardı o gün. Zile-Çekerek yolu yaklaşık 10 kilometredir. O yol yüründü. Jandarma zaman zaman biber gazı atıp yürüyüşü dağıtmak istedi. Yolda, Yapalak Köyü'nde bir basın açıklaması yapıldı. Şantiyeye yürünmek istendi. Jandarma, halkın önünü kesti. Halk ısrarcı olunca kalabalığı dağıtmak için zor kullanmaya kalktılar. Bu kez halk daha çok sinirlendi. Jandarma barikatının önünde bekleyişe geçti. Valilikten projenin tekrar değerlendirileceği haberi geldi. Halk yine ayrılmadı. Şirket, köy muhtarlarıyla görüşmeyi kabul etti. Görüşme sonrası projeyi bekletmeye aldıkları açıklandı. Zaten ÇED raporu alınmamıştı. Haziran'da 2015 seçimleri vardı, halkın öfkesini daha da çekip oy kaybetmek istememiş olacaklar ki, proje askıya alındı. Şantiyeyi toplayıp gitti şirket.

Biz kurtulduk sanırken, 2016'da sekiz HES projesiyle geri geldiler. Seçim bittikten, hükümet de alacağı oyu aldıktan sonra

Biz kurtulduk sanırken, 2016'da sekiz HES projesiyle geri geldiler. Seçim bittikten, hükümet de alacağı oyu aldıktan sonra dönmüş oldular. Sekiz HES projesi yaklaşık 60 kilometrelik bir alanı kapsıyor. Üç HES gitti, sekiz HES geldi. Bölgeyi talan etmeye geldiler yani. Tekrar örgütlendik.

İlkinde şirket doğrudan gelip kazmayı vurmuştu. İkincisinde muhtarları, köy ileri gelenlerinin bazılarını yanlarına çekti. İşte kiminin ufak tefek ihtiyacını karşıladı. Yöre halkımız geliri çok olmayan insanlar. Yerel gücü kırdı.

dönmüş oldular. Sekiz HES projesi yaklaşık 60 kilometrelik bir alanı kapsıyor. Üç HES gitti, sekiz HES geldi. Bölgeyi talan etmeye geldiler yani. Tekrar örgütlendik. Ben ilk süreçte özel şartlarımdan dolayı çok yer alamamıştım. İkinci mücadelede daha çok çalıştım. Çok büyük mücadele verdik. İlk mücadelede tecrübe kazanmıştık halk. İstanbul'da, Zile'de ve Çekerek'te basın açıklamaları yaptık. Köy muhtarlarıyla görüştük, köy köy dolaştık, dağa taşta pankartlar astık ama ilk mücadeledeki gibi bir başarı sağlayamadık.

Sorun şuydu: İlkinde şirket doğrudan gelip kazmayı vurmuştu. İkincisinde muhtarları, köy ileri gelenlerinin bazılarını yanlarına çekti. İşte kiminin ufak tefek ihtiyacını karşıladı. Yöre halkımız geliri çok olmayan insanlar. Ne bileyim camilerinin bahçe duvarını yaptı. Kepçe ihtiyacı olduğunda kullanmaları için tahsis etti. Her köyden üç beş kişiyi işe aldı. Yerel gücü kırdı. Zile, Tokat, Yozgat dernek federasyonları söylemde karşı çıktı ama bizim alandaki mücadelemize eskisi kadar destek vermediler. Yani derneklerin de bölgede yaşayanlarla doğrudan ilişkisi var. Atıyorum şirketin işe aldığı kişi, bilmem ne derneğindeki bir yöneticinin kardeşi, yakın akrabası. Mücadeleyi ekonomik olarak ve örgütlenme olarak sırtlanan unsurların büyük kentlerde ve uzakta olması da etkiledi tabii. Süreç uzadıkça direniş azaldı. İnsanların o uzun yolu gelip yerelde destek olamaması da moralleri etkiledi. Oysa köylerde nüfus zaten yaşlı, daha genç olanların bazıları ise işe alındığı için direnişe destek vermiyor. Karşılıklı kırgınlıklar filan oldu.

Mücadeleyi sürdüren bizler Yozgat ve Tokat Bölge İdare Mahkemelerine davalar açmaya başladık. Çok büyük harçlar çıktı karşımıza. O tarihlerde, yani 2017-2018 yıllarında 20 bin lira ödememiz gerekiyordu. Zar zor toplardık parayı. Bilirkişi gelsin diye oldu bunlar. Gün verildi, toplandık gittik, yerelden de katılım oldu. Yine jandarmayı yılmışlardı. Bilirkişi heyeti ölçtü, biçti, not aldı, gitti. O gün bugündür haber yok. Davadan haber yok. Zaten şirket bu süreçte geceli gündüzlü çalışıyordu. Açtığımız bireysel

davalar da var, onlar da ilerlemedi. Zaten mahkeme filan dinlemiyorlar. Sekiz HES'i yaptılar hızla.

Çok güzel bir coğrafyaydı. Ben Gümüşkaş Köyü'nde büyüdüm, İstanbul'a çalışmaya gelene kadar orada yaşadım. Memleketim güzel gelirdi bana ama HES mücadelesi sırasında köy köy, karış karış gezdikçe, düşündüğümde daha harika bir coğrafya olduğunu anladım. Ancak ne yazık ki HES'leri durduramadık. ●

Ben Gümüşkaş Köyü'nde büyüdüm, İstanbul'a çalışmaya gelene kadar orada yaşadım. Memleketim güzel gelirdi bana ama HES mücadelesi sırasında köy köy, karış karış gezdikçe, düşündüğümde daha harika bir coğrafya olduğunu anladım. Ancak ne yazık ki HES'leri durduramadık.

Avukat Cem Altıparmak ile Karaburun RES direnişi

Karaburun'un yüzölçümünün yüzde 89'u rüzgâr enerjisi santrallerinin (RES) işgali altında. Temiz enerjinin kirliliğini ürettiğini ve Karaburun rüzgâr enerjisi santrallerine karşı yürütülen dava süreçlerini avukat Cem Altıparmak anlattı.

Türkiye, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ni, Kyoto Protokolü'nü ve Paris İklim Anlaşması'nı kabul eden bir ülke. Bu sözleşmelerin iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamakla ilgili yükümlülüklerini kabul etmiş bulunuyor. Bu yükümlülük, sera gazı salımlarının azaltılması ve yutak alanların

genişletilmesinde devletlere sorumluluk yüklüyor. İklim dengelerini sağlayan önemli eksenlerden biri, fosil yakıtlar olan kömür, petrol ve doğalgazın yakılması ile ortaya çıkan karbondioksiti tutan okyanuslar ve karasal yutak alanlarıdır. Karbon yutakları, karbondioksiti atmosferden yutarak depolayan doğal

veya insan yapımı sistemler olarak tanımlanıyor. Ormanlar, tarım, çayır ve mera alanları başta gelen karasal yutak alanları.

Sera gazı salımlarının azaltmak için fosil yakıtlardan çıkış ve bunun ikamesi olarak yenilenebilir enerji üretim yöntemleri

Fotoğraf: Cem Altıparmak

İklim değişikliği ile mücadele sadece teknik bir konu değil. İklim değişikliği ile mücadele adı altında kötü planlanmış yatırımların, yerelle etkileşimleri göz ardı edilmiş kararların yol açtığı yıkıcı sonuçları iklim değişikliği ile mücadelede bir başarı öyküsü olarak sunmak mümkün değil.

ön plana çıkıyor. Bugün ülkemizde fosil yakıt karşıtı çalışmalar yürüten birçok kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütü, iklim değişikliği ile mücadele etmek adına yenilenebilir enerji üretimini kayıtsız koşulsuz destekliyor. Ancak iklim değişikliği ile mücadele sadece teknik bir konu değil. İklim değişikliği ile mücadele adı altında kötü planlanmış yatırımların, yerelle etkileşimleri göz ardı edilmiş kararların yol açtığı yıkıcı sonuçları iklim değişikliği ile mücadelede bir başarı öyküsü olarak sunmak mümkün değil. İklim değişikliği ile mücadele adı altında tasarlanan yenilenebilir enerji politikalarının yerelin doğasını, ihtiyaçlarını ve itirazlarını göz ardı etmesi ve bunun neticesinde son derece ciddi doğa ve insan hakları ihlallerinin yaşanması, üzerinde dikkate durulması gereken bir sorun.

Yenilenebilir enerji politikalarının bütüncüllükten uzak olması proje bazı somut uygulamalarda ciddi insan ve doğa hakkı ihlallerine, iklim krizi ile mücadeleyi değil krizi derinleştirici etkilere yol açıyor. Bu tespitin somut karşılığını 2014'ten bu yana İzmir'in Karaburun Yarımadası'nda projelendirilen rüzgâr enerji santrallerine (RES) yönelik olarak yarımada halkından yükselen itirazlarda ve hak arama mücadelelerinde görmek mümkün.

Karaburun eşsiz ekosistemi, alternatif tarım, turizm ve yerel kalkınma projelerine imkân tanıyan yapısı ile korunması gereken nadir alanlardan biri. Ne var ki Karaburun'un Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilmiş olması da yarımada RES projeleri yoluyla uğradığı ekolojik yıkıma bir çare olmadı.

Geçen süre zarfında Karaburun Yarımadası başta rüzgar enerji santralleri (RES) olmak üzere yenilenebilir enerji

projeleri yüzünden ekolojik ve ekonomik kapasitesinin kaldıramayacağı ölçüde bir yıkım ile karşı karşıya kaldı. Temiz enerji adı altında yarımada zeytinlikleri, çayır ve mera alanları ve nadir ormanlık alanları yok edildi. Kadimden bu yana en önemli yerel geçim kaynağı olan keçi yetiştiriciliğinin olmazsa olmazı otlak, çayır ve mera alanları RES projelerine tahsis edildi. Keçi yetiştiricilerinin bu alanlara girişleri engellendi. Sulama göletleri parçalandı. Yarımada RES uygulamaları, aslında temiz ve yenilenebilir bir enerji kaynağı olarak desteklenmesi gereken bir enerji üretim aracının nasıl bir rant ve ekolojik kırım aracı haline geldiğinin en ağır örneklerini sundu.

Bugün itibarıyla Karaburun'da projelendirilen yedi farklı rüzgâr enerji santrali bulunuyor. Bu projeler, toplam yüzölçümü 484 kilometrekare olan yarımada üzerinde yaklaşık 430 kilometrekarelik bir alana yayıldı. Yani yarımada yüzde 89'luk bölümü RES projelerine tahsis edilmiş durumda.

Karaburun Yarımadası'nın engebeli oğrafi yapı nedeniyle tarım ve hayvancılığa elverişli alanları oldukça kısıtlı ve bu nedenle de çok değerli. arım ve Orman Bakanlığı verilerine göre Karaburun Yarımadası'nın 484 bin dekarlık yüzölçümünün sadece 38.473 dekarlık kısmı, yani yüzde 8,4'ü tarım alanı. Çayır ve mera alanının oranı ise sadece yüzde 0,2. Yarımada RES projelerinin kapsadığı alanların özellikleri incelendiğinde, yedi RES projesinin altısı ormanlık alanlarda ve yarımada son derece az ve bu sebeple son derece değerli çayır ve mera arazilerinde kurulduğu görülüyor. Çayır ve mera arazileri üzerinde RES kurulmasına onay veren kamu idaresinin bu tercihinin, şüphesiz ki Karaburun'un sürdürülebilir yerel kalkınma

Temiz enerji adı altında yarımada zeytinlikleri, çayır ve mera alanları ve nadir ormanlık alanları yok edildi. Kadimden bu yana en önemli yerel geçim kaynağı olan keçi yetiştiriciliğinin olmazsa olmazı otlak, çayır ve mera alanları RES projelerine tahsis edildi. Keçi yetiştiricilerinin bu alanlara girişleri engellendi. Sulama göletleri parçalandı. Yarımada RES uygulamaları, aslında temiz ve yenilenebilir bir enerji kaynağı olarak desteklenmesi gereken bir enerji üretim aracının nasıl bir rant ve ekolojik kırım aracı haline geldiğinin en ağır örneklerini sundu.

dinamikleri üzerine yıkıcı bir etkisi oldu.

Karaburun'un önemli yerel geçim kaynaklarından biri kıl keçisi yetiştiriciliğidir. Karaburun İlçesi, Urla, Karaburun, Çeşme, Seferihisar ve Güzelbahçe'den oluşan büyük yarımada kıl keçisi varlığının yüzde 65'ine sahip. İzmir'in 31 ilçesine yayılmış olan keçi varlığında birinci sırada. İzmir'in toplam kıl keçisi varlığının yüzde 15,4'ü Karaburun İlçesi'nde. Yüzde 0.2'lik bir çayır ve mera alanına sahip olan Karaburun'un, İzmir'in bir numaralı kıl keçisi varlığına sahip olmasının ekonomik ve ekolojik değeri böylece çok daha önem kazanıyor. Türkiye'nin en yüksek süt verimine sahip kıl keçisi olan Karaburun kıl keçisi, genetik özelliklerinin korunması ve yok olmaması için 2013 yılında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 'Halk elinde ıslah' programına alındı. Ancak otlak ve yaylak alanları RES'lerle kuşatılan, RES inşaatları esnasında yok olan zemin örtüsü nedeniyle otlak alanları iyice daralıyor; hastalıklar nedeniyle verimsizleşen Karaburun kıl keçisi, artık yok olma tehdidi ile karşı karşıya. Sonuç olarak, plansız RES projeleri yüzünden Karaburun Yarımadası'nda bölge halkının başlıca geçim kaynaklarından biri olan keçi yetiştiriciliğine ve buna dayalı sürdürülebilir kalkınma potansiyeline ciddi olarak darbe vuruldu.

Yarımada RES türbin denizinizin adeta ortasında kalan Yayla Köyü, 1952 senesinde yaşanan heyelan bahane edilerek 2019'da, yani aradan 67 yıl geçtikten sonra Cumhurbaşkanlığı kararı ile "Afete Maruz Bölge" olarak ilan edildi ve tamamen boşaltılarak bir başka yere taşınmasına karar verildi. Yayla Köyü'nün "Afete Maruz Bölge" ilan edilmesine ilişkin kararın gerekçeleri de bu kararın alınma yöntemi de son derece sorunlu.

Yayla Köyü'nün taşınma kararının ardındaki gerçek nedenin RES projesinin önündeki engellerin kaldırılması olduğu, bölgede yaşayanlarca kuvvetli bir şekilde dile getirildi.

Yaşam alanlarını tehdit eden bu tür yatırımlara karşı özeldir Karaburun'daki, genelde tüm Türkiye'deki enerji projeleri mağdurlarının başlattığı, temiz enerjiden ne anlamamız gerektiğine dair tartışma, davalar yoluyla da bir hukuk mücadelesi olarak devam ediyor.

Karaburun Yarımadası'nda 2014 yılından beri devam eden RES davalarında, yarımada, yüzölçümünün yaklaşık yüzde 89'unu kaplayan RES projeleri tarafından daha ne kadar yok edilebileceğine yönelik haklı bir itiraz öne sürüyoruz.

Karaburun'da RES sorununa ilk dikkat çeken kurum, Karaburun Kent Konseyi oldu. Konsey uzun yıllardan bu yana kentin hak ve hukukunun korunması, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım, yönetim ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmek amacıyla çalışma yürüten yasal bir organizasyon. Karaburun'daki RES süreçlerinin yol açtığı problemin görünür olması ve soruna çözüm bulunması için de ciddi bir faaliyet yürütüyor. Dava süreçleri, Karaburun'da yaşayanlardan oluşan "Karaburun Yurttaş Davacıları" inisiyatifi tarafından sahiplenildi.

Bu kararlara rağmen yetkili kamu idareleri, mahkeme kararıyla iptal edilen ÇED kararlarını, izinleri her seferinde küçük değişikliklerle tekrar tekrar yenileyerek projelerinin durmaksızın devamına olanak sağladılar. İptal edilen her bir iznin ardından yeni izinlerin verilmesi, aynı zamanda mahkeme kararlarının da etkisiz hale getirilmesi sonucunu doğuruyordu. Kimi davalarda, iptal edilen bir proje izninin gerekçeli mahkeme kararı davacıların eline ulaşmadan, bakanlığın aynı proje için verdiği yeni izinler ilan ediliyordu.

Karaburun RES süreçleri ile ilgili ilk dava, 2014 yılı Mart ayında açıldı. O süreçten bu yana, Karaburun RES süreçleri ile ilgili olarak Karaburunlu yurttaşların davacı olarak yer aldığı 15 dava ve üç Anayasa Mahkemesi (AYM) bireysel başvurusu takip edildi.

Üç ayrı davada verilen kararlar, adil yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla AYM'ye taşındı. Bu başvurulardan biri hakkında kabul edilebilirlik ve adil yargılanma hakkının ihlali kararı verildi. AYM'nin verdiği hak ihlali kararı, çevre davalarında yargılama süreçlerinin yine yargı makamları eliyle nasıl hak ihlali üreten mekanizmalara dönüştürüldüğünün tespit edilmesi açısından emsal niteliğinde çok önemli bir karar oldu.

Ancak bu kararlara rağmen yetkili kamu idareleri, mahkeme kararıyla iptal edilen ÇED kararlarını, izinleri her seferinde küçük değişikliklerle tekrar tekrar yenileyerek projelerinin durmaksızın

devamına olanak sağladılar. İptal edilen her bir iznin ardından yeni izinlerin verilmesi, aynı zamanda mahkeme kararlarının da etkisiz hale getirilmesi sonucunu doğuruyordu. Öyle ki, kimi davalarda, iptal edilen bir proje izninin gerekçeli mahkeme kararı davacıların eline ulaşmadan, bakanlığın aynı proje için verdiği yeni izinler ilan ediliyordu. Kamu idaresinin mahkeme kararlarını etkisiz kılmaya yönelik bu politikası, Karaburun dava süreçlerinde davacıların defalarca karşı karşıya kaldıkları bezdirici bir politika olarak uygulandı. Bu politikaya karşı davacı yurttaşlar ve avukatlar görüş ve tepkilerini birçok kez basın yoluyla dile getirdiler. Bu gibi yöntemler sonucunda Karaburunlu yurttaşların idareye ve adaletle duydukları güven ciddi olarak zedelendi. Bu güven sorunu bugün sadece Karaburunluların değil, ekoloji mücadelesi içinde yer alan her bir köylünün, kentlinin, yurttaşın genel sorunu, hatta daha da geniş olarak bir ülke sorunu haline geldi. ●

Fotoğraf: KOS Medya

Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi sözcüsü Agit Özdemir ile Hasankeyf direnişi

311 kilometrekarelik alanı su altında bırakacak Ilısu Barajı ÇED'den muaf tutuldu. Yöre halkının yanı sıra hem ulusal hem de uluslararası çapta desteğe karşın barajın tarihi ve doğayı katletmesi engellenemedi. Hasankeyf'in yok edilme sürecini ve mücadelenin nasıl engellendiğini Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi sözcüsü Agit Özdemir anlattı.

Hem Hasankeyf'in sular altında kalmaması hem de baraj karşıtı yürütülen mücadele 1990'lı yıllara kadar götürülebilir. Ancak biz Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi olarak 2006 yılında kurulduk. Geçmişin mücadele deneyimleri ve bu mücadelede yer alan kurumların

önerileri de dikkate alınarak bu girişim kuruldu. 86 kurum ve bağımsız aktivistten oluşan girişim, Ilısu Barajı ve Hidroelektrik Santrali'ni durdurmak için kuruldu. Ilısu Barajı'nın etkileyeceği yerleşim yerlerinin yerel yönetimleri, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, yerel dernekler ve

bağımsız aktivistler bu girişimde yer aldı. Bu girişimin en temel ve ilk amacı, yerel halkın bu projeye karşı düşüncelerini ve karşı duruşlarını temsil etmektir. Bu temelde bir örgütlenmeye gidildi. 12 bin yıllık Hasankeyf'in sular altında kalmasına engel olmak girişimin asıl amacı olarak

görünse de, bir bütün olarak Dicle Vadisi'nin Ilısu Barajı altında kalmasını engellemek için çalışmalara başlandı.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) Dünya Miras Listesi için belirlediği 10 kriterden 9 tanesini sağlayan Hasankeyf ile beraber Ilısu Barajı altında kalacak 199 yerleşim yerinin kültürel, arkeolojik, sosyal ve ekolojik değerini korumak ve bu baraj projesini durdurmak, yapılmak istenenlerin başında geliyordu.

Mücadelenin tarihselliğine bakıldığında da Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi'nin sadece Ilısu Barajı'na karşı bir mücadele ile sınırlı kalmadığını söyleyebiliriz. 2011 yılında Ankara'da yapılan "Doğamıza ve Yaşamın Yağmalanmasına Hayır Mitingi" için aktif mücadele yürüttü. Bergama'daki Allianoi Antik Kenti'nin Yortanlı Barajı yüzünden sular altında kalmaması için mücadele ortaklığı kurdu. Türkiye'de ekoloji mücadelesinin birliğinden yana olup her oluşumda aktif rol almaya çalıştı. Irak Sazlıkları'nın UNESCO sürecinde de çalışmalar yürüttü. Bu tarz mücadele ortaklıkları kurmak, girişimin en önemli çalışmalarından oldu. Hasankeyf'te ve Dicle Vadisi'nde yürütülen politikaların Türkiye'nin ve komşu ülkelerin kültürel ve ekolojik politikalarından bağımsız olmadığını savunduk ve buna göre pozisyon aldık. Bu girişimin sadece 86 kurum ve aktivistle sınırlı kalmadığını, dünyanın birçok bölgesinde mücadele ortaklığı kurduğunu söyleyebiliriz.

Mücadele sürecinde birbirinden farklı ama süreklileşen eylemler gelişti. Öncelikle mücadelenin başında Hasankeyf Belediyesi olmak üzere baraj göletinden etkilenecek yerlerin yerel yönetimlerinin bu mücadele içinde olması önemliydi. Ancak Türkiye'de 2016 yılında bölgeye atanan kayyumlar bu belediyelerin mücadeleden çekilmelerine neden oldu. Mücadele sürecinde yerel kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının desteğini uluslararası kurum ve sivil toplum kuruluşlarının desteği ve mücadele ortaklığı izledi. Aslında mücadele yerelden uluslararası alana kadar bir bütün olarak ele alınmaya çalışıldı. Hukuki mücadeleye, yerelde yapılan festivaller, konserler ve konferanslar eşlik etti. Hatırlarsanız Sezen Aksu ve Tarkan gibi tanınan sanatçılar Hasankeyf yok olmasın diye konserler

Mücadele ortaklıkları kurmak, girişimin en önemli çalışmalarından oldu. Hasankeyf'te ve Dicle Vadisi'nde yürütülen politikaların Türkiye'nin ve komşu ülkelerin kültürel ve ekolojik politikalarından bağımsız olmadığını savunduk ve buna göre pozisyon aldık.

UNESCO Dünya Miras Listesi için belirlediği 10 kriterden 9 tanesini sağlayan Hasankeyf ile beraber Ilısu Barajı altında kalacak 199 yerleşim yerinin kültürel, arkeolojik, sosyal ve ekolojik değerini korumak ve bu baraj projesini durdurmak, yapılmak istenenlerin başında geliyordu.

verdiler. Mücadele sadece yerel ile sınırlı tutulmamaya çalışıldı. Ilısu Barajı yapımı için oluşan konsorsiyumlara karşı yerel halkın katıldığı, Ankara'da bulunan, konsorsiyumun içinde yer alan ülkelerin elçilikleri önünde eylemler yapıldı. Konsorsiyumlarda uluslararası banka ve şirketlerin yer almasından kaynaklı uluslararası kamuoyu ile ortak eylemler geliştirildi. Baraja destek veren bankaların önünde yapılan eylemlere, bu baraj projesinde yer alan yabancı şirketlerin önünde yapılan protestolar eşlik etti. Kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi için Girişim tarafından sürekli basın açıklamaları yapıldı, raporlar hazırlandı. Farklı kurumlarla beraber barajın etkileyeceği alanlarda yaşayan insanlarla anket çalışmaları yapıldı. Anketlerden elde edilen çıktılar kamuoyuna açıklandı. Bu anket çalışmalarında asıl amaç yerelin bu baraj projesine karşı duruşunu ve düşüncesini açığa çıkarmaktı. Anket sonuçlarında yerelin yüzde 80-85 oranında bu barajı istemediği açığa çıktı. Mücadeleyi görünür kılmak için uluslararası imza kampanyaları yapıldı. Hasankeyf Küresel Eylem Günleri ilan edildi. Küresel Eylem Günleri'nde de dünyanın onlarca ülkesinde eşzamanlı eylem ve protestolar yapıldı.

Mücadele sürecinde hem devlet tarafından hem de mücadele edenler açısından birçok kırılma noktası yaşandı diyebiliriz. Mücadele edenlerin süreklileşen eylemleri karşısında devletin bu projedeki ısrarı sürekli devam etti. Devlet açısından bu baraj bir "güvenlik" meselesi olarak ele alınıyordu ki bu proje 1954 yılında kararlaştırılmıştı. Daha sonraki yıllarda da bu proje MGK toplantılarına konu oldu. Yani devlet tarafından bu proje sadece enerji meselesi üzerinden ele alınmıyordu. Bundan kaynaklı, devlet uluslararası kurumların, kuruluşların ve aydınların

çağrılarına ve yerel halkın itirazlarına kulak asmadı. En büyük kırılma noktası bana göre Recep Tayyip Erdoğan'ın 2006 yılındaki temel atma töreninde yaptığı konuşmaydı. Bu konuşmadan sonra mücadele kesintisiz bir şekilde farklı yöntemlerle ve farklı yerlerde devam etti. Yerelin ve uluslararası kurumların, kuruluşların mücadelesi karşısında oluşturulan konsorsiyumlar bir nevi dağıldı. Ancak 2006 yılındaki temel atma töreninde devletin bu projeyi yapmada ne kadar kararlı olduğu kamuoyuna açıklanmıştı. Her kazanımın karşısında devlet tarafından yeni bir engel çıkarıldı. Almanya, Avusturya ve İsviçre devletlerinden oluşan ortak konsorsiyumun kredi anlaşmasını askıya almasının ardından, o dönem Çevre ve Orman Bakanı olan Prof. Dr. Veysel Eroğlu, bütün ilgili bürokrat ve Devlet Su İşleri (DSİ) ekibini toplayarak şu açıklamayı yapmıştı: "DSİ olarak şu anda inşa edeceğimiz 600 barajı bir kefeye koyarsak, diğer kefeye de Ilısu Barajı'nı koyalım, Ilısu Barajı daha ağır basar. Bu baraj Türkiye için stratejik açıdan çok önemli bir barajdır." Daha sonraki açıklamalarda Ilısu Barajı inşaatında yedi düvele karşı mücadele verildiği söylendi. Bu süreçte devletin tüm tepki, itiraz

ve mücadeledeki kazanımları dikkate almaması, mücadelede bir kırılmaya neden oldu. Bence diğer önemli kırılma noktası, 2015 sonrası Kürdistan'da yeniden başlayan savaş süreciydi çünkü Olağanüstü Hal uygulamaları vardı; yerelin ve kurumların en küçük itirazına karşı devletin sert bir müdahalesi oldu. Mücadelenin sahada sürme olanağı çok kalmamıştı. Yapılmak istenen her etkinlik bir şekilde devlet engeline takılıyordu. Yapılan her demokratik basın açıklaması kolluk kuvvetleri tarafından illegalize ediliyordu. Birçok basın açıklamasına müdahale edildi. 15 Temmuz Darbe sürecinden sonra ülkede hukukun askıya alınmasından kaynaklı başvurulacak hukuki bir yol kalmamıştı.

Üstelik 311 kilometrekarelik alanı su altında bırakacak bu proje ÇED'den muaf tutulmuştu. Bunun gerekçesi de Ilısu Barajı projesinin ÇED'in yönetmelik olarak uygulamaya geçirilmesinden önce projelendirilmesiydi. ÇED, 1983 yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunu'nun 10. maddesi ile yasal statüye kavuştu. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın teşkilatlanmasından sonra, 7 Şubat 1993 tarihinde yönetmelik olarak uygulamaya geçirildi. Ilısu Barajı projesi, 1950'li yıllara

dayandığı öne sürülerek ÇED'den muaf tutuldu.

Ancak Ilısu Baraj projesi için uluslararası şirket ve bankalardan oluşan konsorsiyumlara karşı oluşan tepki ve itirazlar sonucu konsorsiyumda yer alan firma ve bankalar bazı şartlar sunmak zorunda kaldılar. Bu şartlardan biri, uluslararası standartlara göre bir çevre etki değerlendirme raporu hazırlanmasıydı. O dönem ÇED hazırlama tecrübesi olmayan bir firmaya hazırlatılan rapor, 2001 yılında konsorsiyuma ve Türkiye'ye sunuldu. Ancak Türkiye yasalarına göre Ilısu Baraj Projesi için ÇED gerekli olmadığından, Türkiye'de bu yönlü mevzuat işletilmedi. 2004 yılında oluşturulan konsorsiyum, 2001 yılında hazırlanan ÇED raporunun güncellenmesini talep etti.

2005 yılında Avrupalı üç inşaat firması tarafından bir çevre raporu hazırlanmıştı. Bu rapora göre Ilısu Barajı doğa dostu bir projeydi. Bu rapora karşı o dönem başta Doğa Derneği olmak üzere yereldeki kurumlar da eleştirilerini bilimsel olarak kamuoyu ile paylaşmışlardı. Bu raporun ekolojik açıdan birçok eksiğinin olduğu ve yerel halkın görüşünün alınmadığı açıklandı.

Fotoğraf: Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi Arşivi

Fotoğraf: Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi Arşivi

311 kilometrekarelik alanı su altında bırakacak bu proje ÇED'den muaf tutulmuştu. Bunun gerekçesi de Ilısu Barajı projesinin ÇED'in yönetmelik olarak uygulamaya geçirilmesinden önce projelendirilmesiydi. ÇED, 1983 yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunu'nun 10. maddesi ile yasal statüye kavuştu. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın teşkilatlanmasından sonra, 7 Şubat 1993 tarihinde yönetmelik olarak uygulamaya geçirildi. Ilısu Barajı projesi, 1950'li yıllara dayandığı öne sürülerek ÇED'den muaf tutuldu.

7 Ocak 2013'te Ankara İdari Mahkemesi, TMMOB Mimarlar Odası ve Peyzaj Mimarları Odası'nın başlattığı ve kısmen sonuç aldığı birçok mahkeme sürecinden sonra, Ilısu Baraj Projesi'nde ÇED süreci işletilmediği için yürütmeyi durdurma kararı aldı. Ancak AKP hükümeti üç ay sonra mevzuat ve yasalarda değişikliğe giderek Ilısu Baraj Projesi inşaatının devam etmesini sağladı.

Mayıs 2013'te torba yasaya eklenen madde ile inşaat devam etti. Torba yasaya "1997'den önce yatırım programına

alınmış olup bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla planlama aşaması geçmiş veya ihalesi yapılmış olan veya üretim veya işletmeye başlamış projeler ile bunların gerçekleştirilmesi için zorunlu olan yapı ve tesisler ÇED kapsamı dışındadır," maddesi eklendi. Torba yasadaki bu maddeye karşı yerel dinamiklerin ve Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi'nin öncülük ettiği yeni bir mücadele başlatıldı.

2014 yılına gelindiğinde Dicle Nehri üzerinde inşa edilen ve tarihi Hasankeyf'i

sular altında bırakan Ilısu Barajı'nın ÇED raporundan muaf tutulduğu maddesine karşı verilen hukuki mücadele sonucu Anayasa Mahkemesi tarafından muaf olma durumu iptal edildi. Ancak yasalar ve mevzuat değiştirilerek projeye tekrar devam edildi.

ÇED sürecinde verilen mücadelede hukuki alanda kazanımlar yaşansa da, baraj inşaatı iktidarın her defasında yaptığı yönetmelik ve mevzuat değişikliği ile devam etti. Yerelin, bilim insanlarının, tüm itirazlarını dikkate almayan iktidar, ÇED için verilen mücadelede elde edilen kazanımlara karşı yeni yönetmelik ve mevzuat değişikliklerine başvurarak hukukun üstünlüğü ilkesini çiğnedi. 2015 yılından önce her hukuki kazanıma karşı iktidarın ve devletin tutumu inşaatın bir şekilde devamından yana oldu. 2015 yılından sonra bölgede başlayan çatışmalı süreçle beraber hukukun da askıya alınmasıyla, hukukun üstünlüğü ilkesi olmadığı gerçeği artık bir kabul haline geldi. ☹️

BİR FORMALİTE OLARAK ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) uygulaması bugün gelinen noktada bizatihi ekolojik tahribatın üzerini örten hukuki-idari bir formaliteye dönüşmüş durumda. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Orman Fakültesi, Toprak İlimi ve Ekoloji Anabilim Dalından Doğanay Tolunay, ÇED sürecinin içerdiği sorunları örneklerle tartışıyor ve de bu sorunların aşılması için yapılabilecekleri sıralıyor.

Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliğine göre ÇED süreci
Türkiye’de kamu ya da özel sektörün yapacağı tesis veya faaliyetlerin neden olabileceği çevresel etkilerin değerlendirilmesi, Çevresel Etki Yönetmeliği hükümlerine göre yapılmaktadır. Ancak Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) sürecine tabi projelerin ÇED raporlarının

yüzde 99’unun olumlu bulunması, buna karşın gerek inşaat gerekse işletme aşamasında çıkan çok sayıda çevresel sorun, ÇED sürecinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Proje sahipleri ÇED sürecini zaman kaybı, hatta formalite olarak görmekte, bu nedenle yönetmeliğin ayak bağı olduğu düşünülen maddelerinin değiştirilmesi için uğraşmaktadırlar. Nitekim ilk ÇED yönetmeliği mevzuatı 7 Şubat 1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmi

Proje sahipleri ÇED sürecini zaman kaybı, hatta formalite olarak görmekte, bu nedenle yönetmeliğin ayak bağı olduğu düşünülen maddelerinin değiştirilmesi için uğraşmaktadırlar.

Gazete’de yayınlanmış olup, sonrasında altı yeni yönetmelik çıkarılmıştır. Hatta 2002 ve 2003 ile 2013 ve 2014 yıllarında olduğu üzere, yayınlanan yönetmeliğin üzerinden bir yıl dahi geçmeden yeni yönetmelik hazırlanmıştır. Yeni ÇED yönetmeliği çıkarılması haricinde, yürürlükte olan yönetmelikler de sürekli değiştirilmiştir. Örneğin halen yürürlükte olan 2014 tarihli ÇED Yönetmeliği dahi üçü 2019 yılında olmak üzere altı defa değiştirilmiştir.¹ Bu değişikliklerin çoğu 3. Köprü ve bağlantı yolları gibi bazı büyük projeleri ÇED’den muaf tutmaya, ÇED sürecini kısaltmaya ve ÇED’e tabi projelerin kapsamını daraltmaya yöneliktir.

ÇED süreci 2014 tarihli Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği’ne göre şu şekilde işlemektedir. Öncelikle, planlanan projelerin yönetmeliğin Ek 1 ve Ek 2 listesinde kalıp kalmadıkları incelenmektedir. Ek 1 listesinde ÇED, Ek 2 listesinde ise seçme-eleme kriterleri uygulanacak projeler listelenmiştir. Bu listelerde yer almayan proje ya da faaliyetler için ÇED süreci işletilmemektedir. Örneğin ÇED Yönetmeliği’nin Ek 1 ve Ek 2 listelerinde yer almayan define arama projeleri, 2019 yılında Giresun’daki Dipsiz Göl’ün definencilik amacıyla kurutulması üzerine Ek 2 listesine dahil edilmiştir.

ÇED süreci, yönetmeliğin Ek 1 listesinde yer alan projeler için işletilmektedir. Bunun için öncelikle bir ÇED başvuru dosyası hazırlanmakta ve bu dosya Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’na sunulmaktadır. Sonrasında ilgili kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, Bakanlık yetkilileri, proje sahibi ve Bakanlıkça yeterlilik verilmiş kurum/kuruluşlardan oluşan bir komisyon oluşturulmakta ve bunu takiben halkın katılımı toplantısı

yapılmakta, toplumun planlanan proje hakkındaki görüşleri alınmaktadır. Ancak halkın katılım toplantılarında yöre insanlarının itirazları çoğu zaman dikkate alınmamaktadır. Tam da bu nedenle son yıllarda proje yakınında bulunan yerleşim alanlarında yaşayanlar bu toplantıların yapılmamasına uğraşarak ÇED sürecini durdurmak istemektedirler. Buna karşılık Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı yetkilileri halkın itirazlarını kayda geçirmek yerine, “yöre halkı bilgilendirilmemiş” şeklinde bir tutanakla ÇED sürecini devam ettirmektedir. Halkın katılımındaki eksikliklere AB Türkiye İlerleme Raporlarında da değinilmektedir. Sonrasında halktan ve komisyondaki kurumlardan gelen görüşler doğrultusunda Bakanlıkça ÇED Raporu Özel Formatı hazırlanmaktadır. Proje sahibi şirket bu özel formata göre 18 ay içinde ÇED raporunu hazırlamakla yükümlüdür. Hazırlanan bu son şekli verilmiş ÇED raporu daha önce kurulmuş olan komisyon tarafından değerlendirilmekte, halka ilan edilmekte ve itirazlar alınmaktadır. Gelen itirazlar da dikkate alınarak nihai

Halkın katılım toplantılarında yöre insanlarının itirazları çoğu zaman dikkate alınmamaktadır. Tam da bu nedenle son yıllarda proje yakınında bulunan yerleşim alanlarında yaşayanlar bu toplantıların yapılmamasına uğraşarak ÇED sürecini durdurmak istemektedirler.

ÇED raporu hazırlanmaktadır. Bakanlık, nihai ÇED raporunun olumlu ya da olumsuz olduğuna 10 iş günü içinde cevap vermek durumundadır. “ÇED Olumlu” kararının verilmesinden sonraki 30 iş günü içinde nihai ÇED raporuna

karşı dava açılabilir. Bu süre geçildikten sonra ÇED'lere karşı dava açılmamaktadır. Örneğin Çanakkale'deki Kirazlıyayla mevkiinde açılmak istenen, kamuoyu tarafından yakından bilinen altın madenine bu süre aşıldığı için dava açılmamıştır.

ÇED Yönetmeliği'nin Ek 2 listesinde yer alan projeler içinse süreç önce bir proje tanıtım dosyası (PTD) hazırlanmasıyla başlamaktadır. ÇED raporlarına göre çok daha yüzeysel hazırlanan PTD'ler projenin olduğu ilin Valiliklerince değerlendirilmekte ve sonuçta “ÇED Gereklidir” ya da “ÇED Gerekli Değildir” kararı verilmektedir. PTD sürecinin çok daha hızlı olması ve detaylı incelemeye gerek olmaması nedeniyle proje sahipleri faaliyetlerini Ek 2 listesine sokmaya çalışmaktadır. Örneğin 2014 tarihli ÇED Yönetmeliği'ne göre bir maden ocağının ÇED sürecine tabi olması için alanının 25 hektardan fazla olması gerekmektedir. Bu nedenle örneğin madencilikle ilgili olan çoğu projenin 24,9 hektar olarak hazırlandığı ve Valilikten “ÇED Gerekli Değildir” kararı alındıktan sonra kapasite

Fotoğraf: Oben Ulu

Fotoğraf: Oben Ulu

24

25

artışı adı altında yeniden başvurulduğu görülmektedir. Bu uygulama, örneğin kamuoyu tarafından yakından bilinen Rize İkizdere Cevizlik Köyü'ndeki taş ocağının açılmasında da hayata geçirilmiştir. Taş ocağının 13,45 ha alanı kapsayacağı ifade edilerek 27 Ocak 2021 tarihinde “ÇED Gerekli Değildir” kararı alındıktan sonra 8 Mart 2021 tarihinde kapasite artışı için başvurulmuştur. Benzer şekilde alt sınır değerler yollar, havaalanları, haddehaneler, gübre imalatı, kırma eleme tesisleri, baraj ve göletler gibi çok sayıda projede de bulunmaktadır. Bu nedenle ÇED yönetmeliklerindeki değişikliklerin çoğu Ek 1 listesinde kalan projelerin azaltılmasına yöneliktir. Diğer değişikliklerin de önemli bir kısmı ÇED hazırlama ve ÇED raporlarının Bakanlıkça değerlendirilme sürelerinin kısaltılmasına dairdir.

ÇED raporları ve Proje Tanıtım Dosyalarındaki eksiklikler

Ücreti proje sahipleri tarafından ödenen ve ÇED bürolarınca hazırlanan ÇED raporları ve PTD'lerin içerikleri de çoğunlukla yetersizdir. Projenin doğal ekosistemler, tarım ve mera alanları ile yerleşimler üzerindeki etkileri incelenirken il ya da ilçe

Çoğu ÇED raporu ve PTD kopyala yapıştır şeklinde hazırlanmaktadır. Bu nedenle Kırklareli'ndeki bir köyden Ege Denizi'nin görülebildiği, bir dağ köyünün balıkçılıkla geçindiği gibi hatalı bilgilere sıklıkla rastlanabilmektedir.

düzeyinde bilgiler literatürden alınarak verilmekte, arazi çalışmasına dayanan bilimsel veri üretilmesi ise ancak büyük projelerde yapılmaktadır. Hatta çoğu ÇED raporu ve PTD kopyala yapıştır şeklinde hazırlanmaktadır.² Bu nedenle Kırklareli'ndeki bir köyden Ege Denizi'nin görülebildiği, bir dağ köyünün balıkçılıkla geçindiği gibi hatalı bilgilere sıklıkla rastlanabilmektedir.³ ÇED raporları ve PTD'lerin incelenmesi ve yöredeki envanteri gereken bitki ve hayvan türlerine dair veriler de oldukça eksik ve hatalı olabilmektedir. Yine çoğu raporda bu bilgiler de diğer raporlardan

kopyala yapıştır olarak alınmaktadır. Bu nedenle, örneğin maki bitki örtüsünün bulunduğu bir alanda sarıçam ve göknar karışık ormanlarının olduğunu iddia eden raporlara rastlamak mümkündür. Hatta bazı raporlarda dünya üzerinde olmayan türlerin dahi proje alanında yaşadığı iddia edilebilmektedir. Örneğin ülkemizde ÇED raporlarına karşı açılan en önemli davalardan olan Amasra Termik Santrali ÇED Raporu'nda proje alanında *Salvia annua* bitki türünün yetiştiğinin ifade edilmesine rağmen böyle bir tür bulunmamaktadır.⁴ Eskişehir'deki bir madencilik projesinde de *Lycaena hplacas* adlı ve kelebek olduğu belirtilen bir canlının yaşadığı iddia edilse de böyle bir tür mevcut değildir. Bitki ve hayvan listelerinde sıralanan türler doğru olsa dahi çoğunlukla eksiktir ve bu nedenle proje sahasında endemik ve tehdit altında olan tür olmadığı, dolayısıyla projenin türler üzerinde olumsuz etkisinin olmayacağı ifadesi de sıklıkla karşılaşılan bir kalıptır.

Amacı, planlanan faaliyetlerin çevresel etkilerini değerlendirmek ve bu etkileri en aza indirmek olan ÇED'lerde en sık rastlanan cümle “gerekli önlemler alınacaktır” ifadesidir. Örneğin Trakya'daki

Fotoğraf: Sinop NKP Arşivi

kuş göç yolu üzerinde planlanan bir projede kuşların mevzuat hükümlerine bağlı kalınarak gerekli önlemler alınacağı ifade edilmiş, ancak bu önlemlerin neler olduğu açıklanmamıştır.⁵ Benzer bir örnek Çorlu Havaalanı yakınlarındaki bir kum ocağının PTD'sinde yer almaktadır. PTD'de proje etki alanında bulunan Çorlu Havalimanı'ndaki iniş kalkış trafiğinin aksamaması için gerekli tüm tedbirlerin alınacağı taahhüt edilse de bu önlemlerin neler olduğuna yer verilmemiştir.⁶ Halbuki ÇED ve PTD'ler sadece inşaat aşaması için hazırlanan raporlar değildir. Aynı zamanda tesislerin faaliyeti sırasında çevresel etkilerinin izlenmesinde ve alınacağı taahhüt edilen önlemlerin uygulanıp uygulanmadığının denetlenmesinde kullanılmaktadır. Örneğin tozuma neden olarak hava kalitesini olumsuz etkileyecek bir faaliyette sulama ile tozumanın engellenmesi bir önlemdir. Faaliyet sırasında sulamanın yapılmaması ve hava kalitesinin bozulması halinde şirkete ceza verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle olası bir çevresel etkinin nasıl giderileceği net olarak yazılmalı ve bu önlemlerin yeterliliği tartışılmalıdır.

Ancak çoğu zaman önlem olarak açıklanan uygulamaların çevresel etkileri nasıl azaltacağı belli değildir. Bu konuda Kanal İstanbul ve 3. Havaalanı ÇED raporları örnek olarak verilebilir. Her iki ÇED raporunda da faaliyetlerin Durusu Gölü'ne etkileri konusundaki önlem, su kalitesinin izlenmesi olarak açıklanmıştır.⁷ İzleme bir önlem değildir, sadece değişimin ya da etkilenenin eğilimini ortaya koymak için bir inceleme yöntemidir. Bu örnek özelinde raporda, gölün su kalitesinin bozulmaya başlaması durumunda uçuşların ya da gemi geçişlerinin durdurulması, gölün suyunun artırılması gibi alınması gereken önlemlere de yer verilmesi gerekmektedir.

Çoğu zaman önlem olarak açıklanan uygulamaların çevresel etkileri nasıl azaltacağı belli değildir. Bu konuda Kanal İstanbul ve 3. Havaalanı ÇED raporları örnek olarak verilebilir. Her iki ÇED raporunda da faaliyetlerin Durusu Gölü'ne etkileri konusundaki önlem, su kalitesinin izlenmesi olarak açıklanmıştır. İzleme bir önlem değildir.

ÇED sürecine tabi projelerin çoğu doğal ekosistemleri ve buralardaki türleri etkilemektedir. Bu nedenle ÇED Yönetmeliği'nde duyarlı yöreler sıralanmıştır. Bu duyarlı yöreler arasında ulusal ve uluslararası mevzuata göre korunması gerekli alanlar ve türler bulunmaktadır. Ancak daha önce değinildiği üzere bu kısıtlama ya proje alanında endemik, tehdit altında ya da korunması gereken tür olmadığı yazılarak aşılmakta veya varsa da örneğin bu türler taşınacaktır şeklinde bir ifadeyle geçiştirilmektedir. Mega projeler de dahil hemen hemen tüm ÇED'lerde türlerin taşınması biyolojik çeşitliliğin yok edilmesini önleyecek bir

Mega projeler de dahil hemen hemen tüm ÇED'lerde türlerin taşınması biyolojik çeşitliliğin yok edilmesini önleyecek bir çözüm olarak sunulmaktadır.

çözüm olarak sunulmaktadır. Örneğin Kanal İstanbul ÇED Raporu'nda kanalın geçeceği Sazlıdere Barajı'ndaki tatlı su canlılarının Durusu Gölü'ne taşınacağı açıklansa da baraj gölünde hangi su canlılarının olduğu, sayısı ve bu taşınmanın Durusu Gölü'ne olumsuz etkisinin olup olmayacağı incelenmemiştir.⁸ Oysa nasıl taşıma suyla değirmen dönmezse, tür taşımayla da biyolojik çeşitlilik korunamaz.

ÇED'lerde ormanlara verilen zararı daha az göstermek için kesilen her ağacın yerine en az beş katı fidan dikileceği, tahrip edilen ormanların rehabilite

edileceği de taahhüt edilen diğer bir önlemdir. Hatta dikilecek fidan sayısı halkın tepkisine göre on katına kadar çıkabilmektedir. Öncelikle bir orman ekosistemi sadece ağaçlardan değil, çok sayıda canlı ve cansız varlıktan oluşur ve bu varlıkların arasında da çok sayıda ilişki bulunur. Bir ekosistem tahrip edildiğinde tüm bu varlıklar ve ekolojik süreçler zarar görür. Bu nedenle beş katı fidan dikağımız şeklindeki söylemler önlemden çok kamuoyunun tepkisini azaltmaya yöneliktir.

ÇED Yönetmeliği'ne göre, değerlendirmenin, "gerçekleştirilmesi planlanan bir projenin işletme öncesinde, işletilmesinde ve işletme sonrasında etkilediği" bir alan için yapılması gerekmektedir. Çoğunlukla bu etki alanı dar tutulmakta ve böylece olası olumsuz çevresel etkiler daha az gösterilmektedir. Örneğin Kanal İstanbul'un Karadeniz'deki su seviyesini 5 cm kadar azaltacağı, buna karşılık Marmara Denizi'ndeki su seviyesini 2-3 cm kadar yükselteceği ÇED Raporu'nda yer almasına rağmen etki alanı çok dar tutulmuştur.⁹

ÇED'lerde proje alanıyla ilgili tüm kurumların görüş vermesi gerekmektedir. Ancak neredeyse tüm kamu kurumları görüş talep edilen projelere olumlu görüş vermekte ya da bazı konulara dikkat edilmesi konusunda uyarılar yapmaktadır. Bu uyarılar da ÇED raporlarında genellikle, yukarıda açıklandığı üzere, "gerekli önlemler alınacaktır" şeklinde geçiştirilmektedir. Olumsuz görüş veren bazı kurumların bu görüşleri ise sonrasında değiştirilebilmektedir.

Özellikle büyük projelerde sıkça karşılaşılan bir durum da projenin parçası olan faaliyetlerin her biri için ayrı ÇED süreci işletilmesidir. Halbuki ÇED Yönetmeliği'ne göre birden fazla ÇED sürecine tabi projeyi kapsayan faaliyetlerin entegre proje olarak kabul edilmesi ve tek ÇED raporu istenmesi gerekmektedir. Ancak bu hükme uymayan çok sayıda örnek vardır. Örneğin Amasra Termik Santrali projesinde liman, kömür yıkama (lavvar) tesisi, termik santral ve elektrik iletim hatları için ayrı ayrı ÇED hazırlanması öngörülmüştür.¹⁰ Ancak 2019 kişi tarafından açılan davada,

Fotoğraf: Eren Dağistanlı

yıkama tesisi olmadan kömürün santralde yakılması durumunda hava kirliliğinin artacağı ve iletim hatları olmadan da santralde üretilen elektriğin konutlara ulaştırılmayacağı gerekçesiyle santral ve diğer bileşenlerinin entegre proje olarak değerlendirilmesi ve tek bir ÇED raporu hazırlanması gerektiği yönündeki itiraz Danıştay tarafından kabul görmüş ve santralin ÇED olumlu kararı iptal edilmiştir.

ÇED sürecindeki en önemli eksikliklerden biri de projelerin halk sağlığı üzerindeki etkilerinin değerlendirilmemesidir. Çoğu proje inşaat ve faaliyet esnasında hava kalitesini bozarak, suları kirleterek ya da halkın suyunu ortak olarak sorun oluşturmaktadır. Örneğin 3. Havaalanı'nın

ÇED raporunda inşaat aşamasında tozuma karşı önlem alınacağı taahhüt edilmesine rağmen havadaki toz konsantrasyonu artmış, çevredeki köylüler çamaşırlarını dahi dışarıda kurutamaz hale gelmiştir. Taş ocaklarındaki patlatmalar ve hafriyat kamyonları nedeniyle köylülerin psikolojik travmaları yaşadığı sayısız örnek bulunmaktadır.

İklim değişikliği de ÇED'lerde üzerinde hiç durulmayan bir konudur. Oysa ÇED ve PTD'lerin tamamında proje alanındaki iklim ve meteorolojik koşullara yer verilmektedir. Özellikle şiddetli sağanak yağışlar, heyelanlar, çığlar ve orman yangınları projeleri etkileyebilmektedir. Ancak mevcut meteorolojik veriler ya da afet haritaları, afetlerin tesis

üzerindeki risklerini değerlendirmeye yetmemektedir çünkü iklim değişikliğine bağlı olarak afetlerin sıklığı, şiddeti, süresi ve etki alanı genişlemektedir. Bu nedenle ÇED sürecinde geçmişteki değil, gelecekteki iklim verileri değerlendirilmelidir. Diğer yandan özellikle kazı dolgu yapılan ya da beton yüzeylerin fazla olduğu projeler yağış-akış ilişkilerini değiştirmekte, heyelanlara ve sellere yol açabilmektedir. Bu durum iklim değişikliğine bağlı olarak daha da şiddetlenecektir.

ÇED'ler proje konusuna ve alanına göre jeoloji, jeofizik, hidrojeoloji, kentsel planlama, ekoloji, ormancılık, tarım, iklim değişikliği, ulaşım, hukuk, çevre, arkeoloji, deniz bilimleri, su ürünleri, maden,

Özellikle kazı dolgu yapılan ya da beton yüzeylerin fazla olduğu projeler yağış-akış ilişkilerini değiştirmekte, heyelanlara ve sellere yol açabilmektedir. Bu durum iklim değişikliğine bağlı olarak daha da şiddetlenecektir.

sağlık, sosyo-ekonomi gibi çok sayıda uzmanlık alanını ilgilendirmektedir.¹¹ Bazıları binlerce sayfayı bulan ve çok

farklı disiplini ilgilendiren konuları içeren ÇED raporlarının Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından on gün içinde karara bağlanması gerekmektedir. Bakanlığın yukarıda sıralanan ya da sıralanamayan disiplinlerde yeterince uzmanı bulunmamaktadır. Bulunsa dahi on günlük süre, ÇED raporlarındaki verilerin doğruluğunu ve taahhüt edilen önlemlerin yeterliliği incelemek için yeterli değildir.

ÇED'lerin Çevre Düzeni Planları'na ve mevzuata uygun olmaları zorunludur, ancak planlara ya da mevzuata aykırılıklar projenin önünde engel oluşturmamaktadır, çünkü bu durumda çevre düzeni plan kararları değiştirilmekte, hatta mevzuatta dahi

değişikliklere gidilmektedir. Örneğin Kanal İstanbul'un son şekli verilen ÇED Raporu'nda yer alan, dip taraması ile çıkacak malzemenin Marmara Denizi'ne boşaltılmasının mevzuata aykırı olduğu yönündeki itirazlar üzerine Nihai ÇED Raporu açıklanmadan hemen önce, 14 Ocak 2021'de Dip Tarama Malzemesinin Çevresel Yönetimi Yönetmeliği çıkarılmış ve 17 Ocak 2021 tarihinde ÇED raporu için olumlu kararı verilmiştir.¹²

ÇED'lere karşı açılan davalar
Yasal formalite olarak görülen ve çoğunlukla üstünlük olarak hazırlanan ÇED ve PTD'lere karşı son yıllarda çok sayıda dava açılmakta ve raporlardaki eksiklikler ortaya konularak bu davaların bir kısmı kazanılmaktadır. Ancak hem dava aşamasında hem de kazanılan davalar sonrasında sorunlar bitmemektedir. Öncelikle binlerce lirayı bulan mahkeme giderlerinin yoksul köylüler tarafından karşılanması neredeyse mümkün değildir. Davalar sırasında karşılaşılan sorunların başında çevre mahkemelerinin olmaması gelmektedir. Bu nedenle bilirkişiler doğru uzmanlık alanlarından oluşturulamamakta ve ÇED raporlarının yeterliliği sorgulanamamaktadır. Bu sorunun aşılabilmesi için dava dilekçeleri önem kazanmakta ve dava dilekçesinde ÇED'lerdeki eksikliklerin tam olarak ortaya konması gerekmektedir. Dava sürecinde, proje konusu alandaki keşfin sadece birkaç saat yapılabilmesi, bilirkişi heyetinin keşif öncesi dava ve ÇED raporu hakkında bilgisinin olmaması da ayrı bir sorundur. Böylece bilirkişiler proje sahasını tam olarak inceleyemeden, görevlerini sadece dava dosyası ve ÇED raporu üzerinden yapmaktadır. Örneğin çok yakın zamanda gerçekleştirilen Kanal İstanbul keşfi, proje alanının 7 bin hektar, ÇED etki alanının ise 22 bin

Davalar sırasında karşılaşılan sorunların başında çevre mahkemelerinin olmaması gelmektedir. Bu nedenle bilirkişiler doğru uzmanlık alanlarından oluşturulamamakta ve ÇED raporlarının yeterliliği sorgulanamamaktadır.

Fotoğraf: Oben Ulu

Fotoğraf: Özcan Yaman

hektar olmasına rağmen sadece bir gün sürmüştür. Deniz, göl, akarsu, tarım, orman, kumul, mera, fundalık ve kent gibi birçok ekosistemi içeren bu kadar geniş alanda bir günlük incelemeyle projelerin etkilerinin tam olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Ek olarak bilirkişi heyetindeki uzmanlar sadece kendi uzmanlıkları konusunda ÇED raporunun uygun olup olmadığını

değerlendirmekte ve mahkeme heyeti de çoğunluk görüşü yönünde karar vermektedir. Örneğin tarım, orman, çevre, maden, hidroloji, şehir bölge planlama, meteoroloji uzmanlarının yer aldığı bir davada sadece çevre ve orman uzmanlarının ÇED raporunun yeterli olmadığını değerlendirmesi durumunda çoğunluk gereği ÇED raporu mahkeme heyeti tarafından uygun kabul edilmekte

ve dava reddedilmektedir. Ancak tek bir uzmanlık alanında dahi ÇED raporunda açıklanan önlemlerin yetersiz bulunması durumunda ÇED olumlu kararının iptal edilmesi gerekmektedir. ÇED'lere karşı açılan davalarda yürütmeyi durdurma kararının verilmemesi ve bu nedenle dava sürerken inşaatın devam etmesi diğer bir sorundur çünkü dava sonuçlanana kadar proje tamamlanmaktadır. Hatta

davalar yıllarca karara bağlanmamaktadır. Örneğin 3. Havaalanına karşı açılan dava üzerinden altı yıl geçmesine rağmen henüz sonuçlanmamıştır.

Mahkeme aşamasındaki bu tür eksikliklere rağmen davaların kazanılması durumunda dahi halkın sevinmesi mümkün olmamaktadır, çünkü 2009/7 sayılı Genelge olarak bilinen, dönemin Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu imzalı bir genelge ile ÇED olumlu kararının iptali ya da yürütmenin durdurulması kararı verilen projelerde iptal ya da durdurma gerekçesi dikkate alınarak ÇED raporunda değişikliğe gidilmesi halinde ÇED süreci yeniden başlayabilmektedir. Bu durumda da iptal ya da durdurma gerekçeleri, yukarıda da açıklandığı üzere, "gerekli önlemler alınacaktır" şeklinde geçiştirilmekte ve dava gerekçeleri ortadan kaldırılmaktadır.

Sonuç ve öneriler

Planlanan projelerin çevresel etkilerinin azaltılması için hazırlanması gereken ÇED ve PTD'lerin, raporların eksik ve hatalı hazırlanması, uzmanlarca incelenememesi ve denetim eksiklikleri nedeniyle kendileri bir çevre sorununa dönüşmüştür. Her yıl binlerce hektar doğal ekosistem "ÇED Olumlu" ya da "ÇED Gerekli Değildir" kararlarıyla tahrip olmakta, buralardaki biyolojik çeşitlilik zarar görmektedir. Diğer yandan halkın katılımına önem verilmemesi, projelere karşı yapılan gösterilerin kolluk kuvvetlerince bastırılması, mahkemelerin uzaması ve açılan davaların

reddedilmesi, projelerden etkilenenlerin yabancılaşmasına yol açmaktadır. Çevresel etki değerlendirmesi sürecindeki bu aksaklıkların giderilmesi için

- Yönetmeliğin Ek 2 listesinin kapsamının daraltılması;
- ÇED'lere görüş veren kurumların üzerindeki siyasi baskıların azaltılması;
- Proje sahibi ile ÇED firmaları arasındaki maddi ilişkinin önlenmesi;
- ÇED ve PTD'lerin Bakanlık personeli tarafından değil, farklı disiplinlerden bilim insanları ve uzmanlarca oluşturulan bir ekip tarafından değerlendirilmesi;
- Hatalı ÇED ve PTD hazırlayan firmalara ve bu firmalarda çalışanlara ceza verilmesi, ceza alanların rapor hazırlamalarının yasaklanması;
- ÇED raporlarına atlık olarak kullanılacak önemli doğal alanlar, habitatlar, flora, fauna haritalarının oluşturulması;
- ÇED sürecine halk sağlığı, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitliliğin korunması konularının da dahil edilmesi;
- Halkın katılımına önem verilmesi ve yöre halkının itiraz ettiği projelere izin verilmemesi;
- Siyasi otoritenin doğaya zarar verecek projeler konusunda yatırımcının yanında değil, en azından tarafsız olarak davranması gerekmektedir.¹³ ÇED sürecinin tam olarak işleme bilim, hukuk ve halkın katılımı ile mümkündür. Bu sacayağından biri dahi eksik olursa süreç formaliteye dönmektedir.

Fotoğraf: Oben Ulu

¹ D. Tolunay (2020), "Trakya'daki Bazı Projelerin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Raporlarının Değerlendirilmesi," *Journal of Environmental and Natural Studies* 2 (1): 46-62.

² D. Tolunay (2021), "Kopyala Yapıştır Raporlar," *Birgün Gazetesi* 20.07.2021.

³ D. Tolunay (2020), "Trakya'daki Bazı Projelerin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Raporlarının Değerlendirilmesi".

⁴ D. Tolunay (2018), Amasra Gümü ve Tarlaağzı Köyleri Yakınlarında Kurulması Planlanan Hema Kömürlü Termik Santral ve Kül Depolama Sahası ile İlgili 2016/2111 No.lu Dava Dosyası Teknik Bilirkişi Raporu ve Nihai ÇED Raporu'nun Ekolojik Açısından Değerlendirilmesi.

⁵ D. Tolunay (2020), "Trakya'daki Bazı Projelerin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Raporlarının Değerlendirilmesi".

⁶ D. Tolunay (2019), Tekirdağ İli 20055135 Numaralı Kuvars Kum Ocağı İşletmeciliği ve Endüstriyel Kum Üretimi Alan Artışı Projesi Nihai Proje Tanıtım Dosyasına Dair Ekolojik Değerlendirmeler.

⁷ D. Tolunay (2016), "İstanbul'daki Mega Projelerin Ekolojik Etkileri," *Kanal İstanbul Çevresel-Kentsel ve Hukuki Etkileri*, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları; D. Tolunay (2020), "Kanal İstanbul'un Ekolojik Açısından Değerlendirilmesi," *Kanal İstanbul Çok Disiplinli Bilimsel Değerlendirme*, ed. D. Orhon, S. Sözen ve N. Görür, İstanbul: Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş., s. 215-245.

⁸ D. Tolunay (2020), "Kanal İstanbul'un Ekolojik Açısından Değerlendirilmesi".

⁹ D. Tolunay (2020), "Kanal İstanbul'un Ekolojik Açısından Değerlendirilmesi".

¹⁰ D. Tolunay (2018), Amasra Gümü ve Tarlaağzı Köyleri Yakınlarında Kurulması Planlanan Hema Kömürlü Termik Santral ve Kül Depolama Sahası ile İlgili 2016/2111 No.lu Dava Dosyası Teknik Bilirkişi Raporu ve Nihai ÇED Raporu'nun Ekolojik Açısından Değerlendirilmesi

¹¹ D. Tolunay (2021), "Kopyala Yapıştır Raporlar"; D. Tolunay (2016), "İstanbul'daki Mega Projelerin Ekolojik Etkileri".

¹² D. Tolunay (2021), "Kopyala Yapıştır Raporlar".

¹³ D. Tolunay (2020), "Trakya'daki Bazı Projelerin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Raporlarının Değerlendirilmesi".

Deniz Gümüşel

dalında lisansüstü eğitimi almış, ancak mezuniyet sonrası çok yoğun bir çalışma dönemine girdiği için tezini yazıp bu eğitimi tamamlayamamış. “Benim için kıymetli bir deneyimdi,” diyor. Çevre mücadelesinde geliştirdiği perspektifin oluşmasında belki de “kıymetliydi” dediği eğitimin büyük bir rolü var; iklim değişikliğinin ekolojik etkileri kadar toplumsal etkileri üzerine de çalışıyor.

14 Kasım 2021 günü Deniz Gümüşel, Zeytin Hasadı Festivali’nde gözaltına alındı. İkizköy’ün de bağlı olduğu Milas’ta Zeytin Hasadı Festivali’nin sponsoru Yeniköy Kemerköy Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş. idi. Bu şirket İkizköy’de halihazırda 20 bin zeytin ağacını kömür madeni için katletmiş ve yeni zeytin ağaçlarına ve Akbelen ormanına gözünü dikmişti.

Deniz Gümüşel “Ya Ölmez Ağaç Zeytin, Ya Katil Kömür” yazılı döviz taşıdığı ve slogan attığı için halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve aşışılama suçu işlediği iddiasıyla gözaltına alındı. Bir gece Milas Emniyet Müdürlüğü’nde Terörle Mücadele şubesinde alıkonuldu. Hakkında açılan kovuşturmada Milas Cumhuriyet Başsavcısı 10 Mart 2022 günü takipsizlik kararı verdi. Gözaltına alınması,

hakkında kovuşturma açılması İkizköy’ün mücadelesine verdiği desteği engellemedi tabii.

Zeytin ağacı, 1939 yılından bugüne yürürlükte olan Zeytincilik Kanunu ile korunuyor. 1 Mart 2022 günü Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’nın hazırladığı “Maden Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile zeytini koruyan bu kanun işlevsiz kılındı. Bakanlık, “Ülkenin elektrik ihtiyacını karşılamak üzere yürütülen madencilik faaliyetlerinin tapuda zeytinlik olarak kayıtlı olan alanlara denk gelmesi ve faaliyetlerin başka alanlarda yürütülmesinin mümkün olmaması durumunda” diyerek İkizköy ve daha nice zeytincilikle uğraşan köyün canla başla savunduğu zeytin ağaçlarının katledilmesine olanak sağladı. Bir yönetmelikle kanun hükümsüz kılınıyordu. Düzenlemenin iptali ve yürütmesinin durdurulması için Danıştay’da çok sayıda dava açıldı.

Danıştay 8. Daire’nin zeytinlik alanlarda maden faaliyeti yürütülebilmesine olanak sağlayan Maden Yönetmeliği hükmünün yürütmesini durdurduğuna dair haber 24 Nisan 2022 günü basına yansıdı. Yazım aşamasında olan karar, düzenlemenin

Zeytincilik Kanunu olarak bilinen 3573 sayılı kanuna aykırı hükümler içerdiği gerekçesiyle alındı. Bu söyleşi yapıldığında Danıştay henüz gerekçeli kararını açıklamamıştı.

Önce sizi biraz tanıyalım. Çevre mücadelesine ve özelde İkizköy direnişine nasıl dahil oldunuz?

Deniz Gümüşel: Uluslararası çevre örgütlerinde çevre politikaları, Avrupa Birliği müktesebatına uyum süreci, halkın katılımı, bilgiye erişimi gibi alanlarda çalıştım. Son on yıldır iklim değişikliği politikaları üzerine çalışıyorum. Türkiye’nin ilk İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı’nın hazırlanmasında görev aldım. Birleşmiş Milletler’de o projenin müdürü olarak görev yaptım. O zamandan beri iklim değişikliği üzerine, özellikle enerji politikalarının ekolojik ve toplumsal etkileri üzerine çalışıyorum.

2017’de Climate Action Network (CAN) Europe, yani Avrupa İklim Eylem Ağı için Elif Gündüzyeli ile birlikte bir rapor hazırladık. Bu raporda Muğla’daki üç termik santralin tarihsel süreç içinde hem yarattığı kümülatif ekolojik etkiler üzerine hem de ekonomik ve toplumsal bedeli üzerine yürüttüğümüz çalışmaları yansıttık.

Kömürün ucuz olduğu iddiası uzun yıllardır konuluyor önümüze. Klasik iktisatta “dışsal maliyet” olarak adlandırılan doğaya, insan sağlığına getirdiği bedeller, kültürel ve sosyolojik etkileri hep göz ardı ediliyor.

Ekonomik ve toplumsal etkiler ne anlama geliyor?

D.G.: Biliyorsunuz kömür iktidarlar tarafından ucuz enerji kaynağı olarak lanse ediliyor. Bu bir devlet politikası; AKP bunun son 20 yılını temsil ediyor ve uygulayıcısı. Kömürün ucuz olduğu iddiası uzun yıllardır konuluyor önümüze. Klasik iktisatta “dışsal maliyet” olarak adlandırılan doğaya, insan sağlığına getirdiği bedeller, kültürel ve sosyolojik etkileri hep göz ardı ediliyor. Bazıları dışsal maliyet olarak algılanıyor, bazıları ise hiçbir şekilde değerlendirmeye tabi tutulmuyor. Oysa kömürün çok yüksek bir toplumsal bedeli var. En azından bir çerçeve olarak bunları çalıştık. “Kömürün Gerçek Bedeli: Muğla” adıyla 2019’da yayınladık.²

Bahsettiğiniz santraller Kemerköy, Yeniköy ve Yatağan termik santralleri değil mi?

D.G.: Evet, üçüyle ilgili. Daha önceki yıllarda kömürün halk sağlığına etkilerinin araştırıldığı projelerde araştırmacı, yazar ve danışman olarak yer almıştım. Örneğin

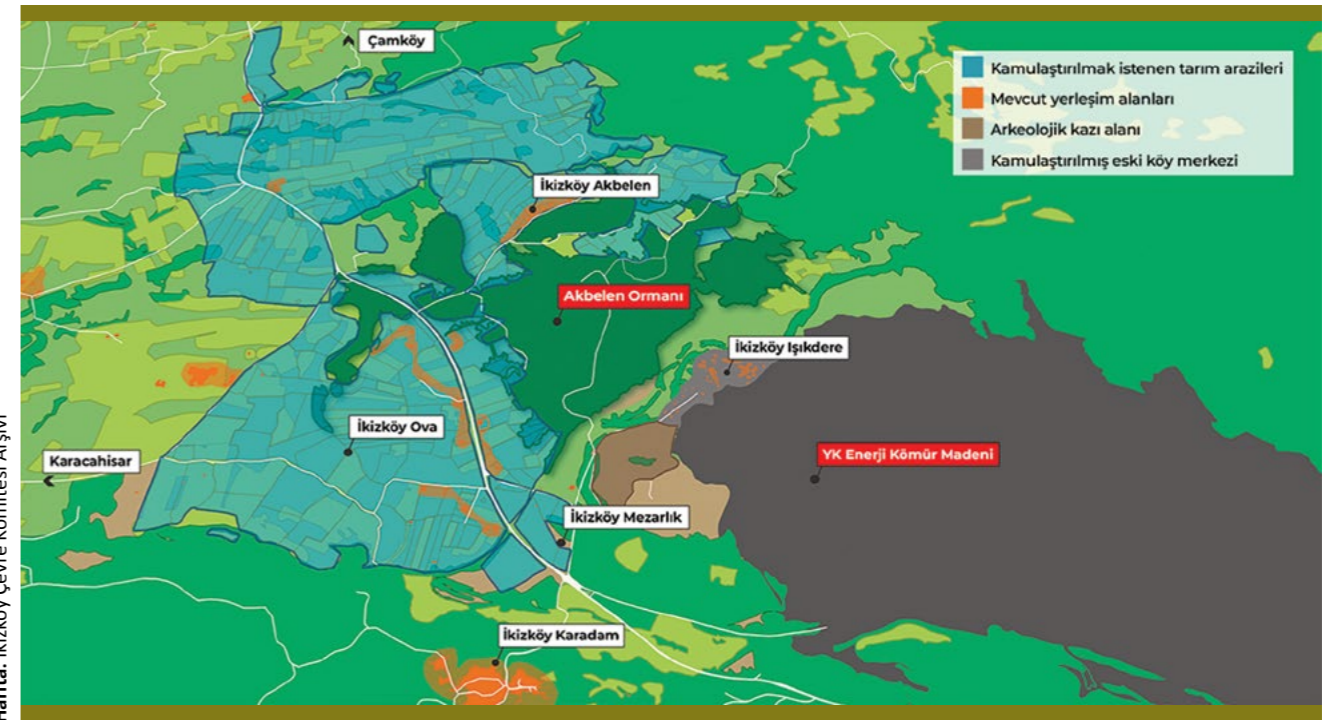
Sağlık ve Çevre Birliği (HEAL-Health and Environment Alliance) için 2015’te “Ödenmeyen Sağlık Faturası” adlı bir araştırmada yer aldım.³ Türkiye’deki kömür santrallerinin topluma sağlık bedelinin ne olduğunu, yılda kaç kişinin ölümüne yol açtığını araştırmıştık. Hava kalitesi dağılımı modellemeleri ve bununla bütünleşik olarak sağlık etki analizleri üzerinden saptamalar yaptık. Muğla raporuna gelinceye kadar kömürlü termik santrallerin sağlık ve ekolojik etkilerini çalıştık, Muğla raporuyla da toplumsal boyutunun çerçevesini çizmeye çalıştık. Daha önce yapılan çalışmalar vardı. Akademik çalışmaları taradık ve çıkarttığımız sonuçları da raporumuzda yansıtmaya çalıştık. Esas olarak geçtiğimiz 40 yıl boyunca kömürden elektrik üretimi ve kömür madenciliği çerçevesinde zarar görmüş Muğla’nın tüm köylerine gidip saha çalışması yürüttük. Başka kuruluşlar da destek oldu. Örneğin Yeryüzü Derneği, saha çalışmalarının bir kısmını yapılandırılmış bir araştırma yöntemiyle derledi. Hukuk boyutu için Ekoloji Kolektifi destek verdi. Farklı ekollerden akademisyenlerle çalıştık. Sonuçta sentez bir rapor çıkarttık. Şunu tespit ettik: 40 yıl içinde 12 yerleşim yeri, sekiz köy ve mahalleleri olmak üzere ya tamamen yok edilmiş ya da yerleşim alanı hemen hemen ortadan kalkmış. Tarla ve zeytinlikleri ve orman alanları ortadan kaldırılmış. Yaklaşık 50 bin dönümlük bir arazinin üzerinde açık ocak maden işletmeciliği yapılmış ve üç kömürlü

termik santral konumlandırılmış. Bunların kül barajları, atık su deşarjları gibi yan tesisleri de o bölgeyi havası, toprağı ve suyuyla birlikte zehirlemiş. İnsanların yaşam alanlarında yapılan tahribat gözle görülür biçimdeydi çoğu yerde. Neredeyse her hanede bir kanser vakası çıkıyor. Çocuklarda alerjik astım hastalığı yaygın görülüyor. Kronik kalp damar hastalıkları, üst solunum yolu rahatsızlıkları insanları erken yaşlarda yakalıyor. Bütün bunları yöre insanıyla konuştuğunuzda kolayca tespit edebilirsiniz.

Neredeyse her hanede bir kanser vakası çıkıyor. Çocuklarda alerjik astım hastalığı yaygın görülüyor. Kronik kalp damar hastalıkları, üst solunum yolu rahatsızlıkları insanları erken yaşlarda yakalıyor.

Bu konuda resmi veri yok mu?

D.G.: Keşke bu bulgularımızı resmi verilerle teyit edebilsaydık. Raporu hazırlarken bilgi edinme başvuruları yaptık. Tahmin edersiniz ki, Sağlık Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’ndan ve santraller yeni özelleştirilmişti o dönemde, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’ndan talep ettiğimiz verileri alamadık.

Harita: İkizköy Çevre Komitesi Arşivi

Santrallerin bugün sahiplik durumu nedir?

D.G.: Bu üç santral 2014’te özelleştirildi. Yatağan Aydem Holding’e, Yeniköy ve Kemerköy Limak Enerji ve IC İÇTAŞ Enerji adlı şirketlerin ortaklığıyla kurulan YK Enerji adlı şirkete satıldı. Santrallerle birlikte maden sahalarının işletme hakları da bu şirketlere devredildi. Görünen o ki, özelleştirme yapılırken hükümet bu şirketlere, santralleri en az 25 yıl çalıştırma garantisi vermiş çünkü yanlış hatırlamıyorsam lisansları 2068’e kadar verilmiş. Maden sahaları için işletme ruhsatları yenilendi ve 2040’a kadar uzatıldı. Çok büyük maden alanlarından bahsediyoruz. Milas tarafında 230 bin dönüm, Yatağan tarafında 210 bin dönüm işletme ruhsatı verilmiş durumda. Bu şirketlerin hükümet tarafından çok ciddi bir biçimde teşvik edildiğini görüyoruz. Mesela bu santrallerin baca gazı arıtım sistemleri mevzuatın belirlediği sınır değerlerde emisyon sunamıyor, buna rağmen çevre izni alabiliyorlar.

Biraz önce siz de Muğla raporu çalışmanızı anlatırken dikkat çekmiştiniz, Türkiye’de özellikle son yıllarda devlet kaynaklarından bilgi edinmek mümkün olmuyor. Baca gazı arıtım değerlerini nasıl öğrendiniz?

D.G.: Makine Mühendisleri Odası her yıl Türkiye’nin enerji görünümüne ilişkin rapor hazırlar. Son üç yılın raporlarında Yeniköy, Kemerköy ve Yatağan termik santrallerinin baca gazı arıtım sistemlerinin mevzuata uygun olmadığı halde izin aldıkları tespiti var. Biliyorsunuz Makine Mühendisleri Odası kamu niteliğinde bir meslek örgütü ve ayrıca bu santrallerde çalışan üyeleri var. Baca gazı meselesini biraz daha açayım. Muğla raporunu hazırlarken Çevre Mühendisleri Odası’yla da çalıştık. Avrupa İklim Ağı merkezi Avrupa’da olan bir örgüt olduğu için, Türkiye’de Çevre Mühendisleri Odası ile çalışıyor. Üç santralin baca gazı emisyonları ile ilgili bilgi edinme başvurumuza 2017 yılında yanıt alabildik ama sadece Yeniköy ve Kemerköy baca gazı emisyonlarına ulaştık.

Çevre Bakanlığı, Yatağan için “elimizde veri yok” yanıtını verdi. Yani Çevre Bakanlığı 650 megavatlık bir yakma tesisinin emisyon verisine sahip değil. Buna inanmak mümkün değil.

Çevre Bakanlığı, Yatağan Termik Santrali için “elimizde veri yok” yanıtını verdi. Yani Çevre Bakanlığı 650 megavatlık bir yakma tesisinin emisyon verisine sahip değil. Buna inanmak mümkün değil, bu yanıtın gerçeği yansıtmadığını biliyoruz çünkü sürekli izleme sistemi var ve Yatağan Termik Santrali de bu sisteme dahil. Bu veriler bize verilmedi. Bu bir soru işareti doğuruyor doğal olarak.

Yatağan Termik Santrali’nde çok büyük bir sorun var anlamına geliyor değil mi?

D.G.: Evet, çok büyük bir sorun var. Kemerköy tarafında sorun yok anlamına gelmiyor tabii bu. Aldığımız veri, 2015 yılında art arda üç günün ölçüm sonuçları, yani izleme sisteminin yıllık, aylık ve günlük verileri değildi. Biz de ters mühendislik işlemi yaptık. Emisyon verileri doğruysa, arıtılmadan önce bacadan toplamda ne kadarlık bir kirlenici çıkıyor diyerek bir hesap yaptık. Orada da şunu gördük: 2007 ve 2013 yılında işletmeye alınmış iki baca gazı arıtma tesisinin teorik verimlilik hesapları üzerinden milimetresi milimetresine hesap yapılmış. Şöyle açıklayayım: Sülfür oksit arıtma birimi teorik olarak yüzde 95 verimlilikle çalışıyor. Bize gönderilen veriler yüzde 5’lik kısmı gösteriyor. Tam mevzuatta belirlenen sınır değerleri sağlıyor. Geriye doru hesap yaptığımızda görüyoruz ki, bu arıtma sistemi yüzde 95 verimlilikle çalışmış. Şimdi reel hayatta bu mümkün değil. İdeal koşullarda yüzde 95’i sağlayabilirsiniz. Arıtma sistemi çalıştıkça verimi düşer, yakıt kalitesine göre farklı sonuç verir. Hiçbir zaman yüzde 95’lik verim elde edilmez ama bize verilen veriyi hazırlayanlar yüzde 95’ten hesaplayıp rapora koymuşlar. Bütün farklı baca gazı limit değerleri için aynı hesabı yapmışlar. Bir de kaynağını gösteremediğimiz, çünkü resmi yollarla elde etmediğimiz bir rapor var. Özelleştirme sonrası, özelleştirilmiş santrallerin çevresel performansı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından oluşturulan bir kurul tarafından izleniyor. Bu izleme çalışmasına katılan bir şirketin EÜAŞ’a, yani bir kamu kurumu olan ve bu santralleri özelleştirme öncesi yöneten Elektrik Üretim A.Ş.’ye hazırlayıp verdiği bir iç rapora ulaştık. Bu rapora göre bu iki santralin sülfür dioksit arıtması yüzde 50 ila 60 arasında bir verime sahip; toz tutma filtre sistemleri ise yüzde 70’e kadar verimli. Bu bir iç rapor ve biz de “sektörden edinilen bilgiye göre” diyerek yansıttık raporumuzda.

Sonuçta bu santrallere verilen izinlerin siyaseten verildiğine dair kuvvetli bir izlenim var. Bu sadece raporu hazırlayan bizlerin izlenimi değil, konunun uzmanları ve ilgili meslek odaları da bu izlenimi taşıyor.

O kurumu ve haber kaynağı kişiyi açığa çıkarmamız mümkün değildi. Sonuçta bu santrallere verilen izinlerin siyaseten verildiğine dair kuvvetli bir izlenim var. Bu sadece raporu hazırlayan bizlerin izlenimi değil, konunun uzmanları ve ilgili meslek odaları da bu izlenimi taşıyor.

İsminizi İkizköy çevre mücadelesinde sıklıkla duyuyoruz. Rapor sonrası Muğla’ya mı yerleştiniz?

D.G.: 2017’de başladık çalışmaya, 2019’a kadar sürdü. Temmuz 2019’da yayınlandı. Bu süreç içerisinde köylerden birçok insanla tanışmış oldum. O dönemde Yatağan tarafında maden sahasının genişletilmesine karşı zeytinliklerini korumak için örgütlenmeye çalışan Turgut köylü kadınlar vardı. Onlarla tanıştım. Muğla Çevre Platformu’yla tanıştım. Raporumuzun paydaşlarından biri oldular. Yereldeki bilgiye ve uzmanlıklara ulaşma konusunda katkı verdiler. Bir kuruma bağlı çalışmıyordum, danışmanlıklar yapıyordum, raporlar hazırlıyordum. Ailem Bodrum’da yaşıyor. Rapor yayınlandıktan sonra birkaç ay boşluğum vardı, onların yanına gitmiştim. Muğla Çevre Platformu’ndan “‘Kömürsüz Muğla İçin’ adlı bir grup kuruyoruz, senin çalışma alanın, birlikte çalışalım,” diye bir teklif geldi. Birkaç ÇED toplantısına davet ettiler, sonra kendimi yerel mücadelenin içinde buldum.

Buradan anladığım, bölgede yerel mücadele zaten var. Ne zaman başlamış?

D.G.: 1990’larda Yatağanlıların bölgede yaratılan hava kirliliğine karşı bir mücadelesi var. Özellikle çiftçiler hava kirliliği nedeniyle zeytin ve tütünde verim düşüşünden dolayı ciddi bir mücadele sürdürüyorlar. Bu süreç meslek örgütleri, Türk Tabipleri Birliği ve Barolar tarafından destek görüyor. Güçlü bir toplumsal bir örgütlenme oluyor. 2000’li yılların ortalarında Yatağan, Kemerköy ve Yeniköy santrallerine baca gazı filtreleri yapıldıktan sonra bu toplumsal tepki biraz azalıyor. Milas tarafındaysa bugün Kemerköy olarak

bildiğimiz santral, o dönemde Gökova Santrali olarak adlandırılıyordu. Turgut Özal’ın icatlarından biriydi. 1980’lerin ortasında yatırım programına girdi, yapımına başlandı, 1993’te faaliyete geçti. Açılıncaya kadar çok ciddi toplumsal tepki oluşmuştu. Hem oradaki Türkevleri Köyü halkı hem de Bodrum ve çevresinde yerleşik olan çevrecilerin çabalarıyla tepki büyüdü. Özal hükümeti bu tepkileri dinlemedi ve santral oraya yapıldı. Muğla’daki kömürlü santralleri gösteren bir harita hazırladık, biz ona “Kömür Şeytan Üçgeni” diyoruz.

Bu santrallere karşı hukuk mücadelesi veriliyor mu?

D.G.: 1996’da İzmir Barosu içinde İzmir Çevre Avukatları Grubu, ki Noyan Özkan, Ahmet Okyay, Semih Onay gibi çevre mücadelesinden tanıdığımız önemli isimler var bu grupta, bu üç santralin kapatılması için Bölge İdare Mahkemesi’nde bir dava açıyorlar. Bölge İdare Mahkemesi kapatılması yönünde karar vermesine rağmen, bu karar Danıştay’dan geri dönüyor. Bakanlar Kurulu, Danıştay kararına dayanarak inisiyatif alıyor ve Bakanlar Kurulu kararıyla santraller üretime devam ediyor. Bu davayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne (AİHM) taşıyor avukat grubu. AİHM 2005’te Türkiye’yi mahkûm ediyor, ancak onun kararı da uygulanmıyor. Yargı kararlarının uygulanmaması, bacalara filtre konulması da üzerine gelince bu hareket biraz sönümleniyor. Özelleştirme sonrası 2017’de çok vahşi bir biçimde, köylülerin toprakları kamulaştırma yoluyla ellerinden alınmaya devam ediliyor. Ancak kamulaştırılan yerler santralleri alan şirketlere devrediliyor.

Gerçekten oradaki insanların üretim araçlarına, yaşam alanlarına el koymuş oluyorlar. Ciddi bir mülksüzleştirme, topraksızlaştırma süreci bu. Halkta bu durum kıpırdanmaya neden oluyor.

Bu dönemde yerel halkta şöyle bir tepki geliyor: “Hadi önceden topraklarımızı elimizden alan devletti, şimdi bir şirketin yararına topraklarımıza el koyuyorlar.” Gerçekten oradaki insanların üretim araçlarına, yaşam alanlarına el koymuş oluyorlar. Ciddi bir mülksüzleştirme, topraksızlaştırma süreci bu. Halkta bu durum kıpırdanmaya neden oluyor. O dönem hareket Yatağan Turgut Köyü’nde başlıyor. Tayyibe Demirel’i hatırlarsınız, direnişin simgesi oluyor. Şirket Tayyibe Demirel’in zeytinliğini almak istediğinde, satmıyor. Gidiyor Muğla Çevre Platformu’nu buluyor ve “Çevreciyseniz gelin yardım edin,” diyor. Ben rapora çalışmaya başladığımda Tayyibe ablanın liderliğinde Turgut Köyü’nde örgütlenme yeni başlamıştı. Muğla Çevre Platformu köye destek oldu, mücadeleye sahip çıktı. Turgut Köyü zeytinliklerinin bir kısmını kaybetti ama Tayyibe abla zeytinliğini hâlâ satmadı.

Son dönemde İkizköy direnişini duyuyoruz daha çok. Orada da benzer bir süreç mi var?

D.G.: İkizköy’ün topraklarının kamulaştırmasına da 2017’de başlıyorlar. İkizköy’ün merkez mahallesi olan Işıkdere mevki kamulaştırılıyor ve YK Enerji şirketine devrediliyor. İkizköy’ün dört mahallesi var. Diğerleri Karadam, Ova

ve Akbelen mahalleleri. Şirket diğer mahallelere, “sizin topraklarda kömür yok, kamulaştırmayacağız,” diyor. Hatta Ova Mahallesi tarafında toprakları olan Işıkdere’lere “oraya dokunmayacağız, evlerinizi orada yapabilirsiniz,” diyorlar. Köylüler kamulaştırmadan aldıkları üç kuruş yetmediği için bankalardan kredi çekip borçlanarak yeni evler yapıyorlar. Bu süreçte çoğunluğu bir de bankalara borçlanıyor. Bir kısmı köy hayatına böyle devam edemiyor, diğerleri Milas gibi merkezlere gidip kiracı oluyor. Yaşlı bir nüfustan bahsediyoruz, çünkü zaten genç şehir merkezlerine göçmüş, işçileşmiş; köylerde yaşlı nüfus kalmış. Görece genç olup köylerde kalabilenler, madenlerde ya da santrallerde iş bulabilmiş olanlar. Bu vahşi kamulaştırma süreci köylüyü gerçekten ağır biçimde mağdur ediyor.

2019’a gelindiğinde şirket bu kez “size dokunmayacağız” dediği mahallelerin topraklarını almak için harekete geçti. Noterden ihbarnameler göndermeye başladılar ama ihbarnameler şöyle, “toprağınızı almak için sizi görüşmeye çağırıyoruz, eğer satmazsanız kamulaştırma yoluna gidilecektir”. Apaçık tehdit içeriyor. 2019’un Şubat ayında başladı ihbarnameler. Köylüler bir araya geliyor, Işıkdere deneyimini biliyorlar çünkü, topraklarını satmama kararı alıyorlar. Muğla Çevre Platformu’yla irtibata geçiyorlar. Platformdan köye giden heyet içinde ben de vardım. Haziran ayıydı. Neler yapılabilir diye toplantılar yaptık. İkizköy ile birlikte çevredeki Karacahisar ve Çamköy’ün de bazı arazileri satın alınmak isteniyor. Toplamda 3 bin dönümlük 300 parselden oluşan zeytinlik ve tarla burası. Bizim

Fotoğraf: Nur Ayman

hesaplamalarımıza göre toplamda 35 bin kadar zeytin var. Bu alanın tam ortasında yaklaşık bin dönümlük orman arazisi var, orada da İkizköy'ün Akbelen mahallesi bulunuyor. O orman alanının 780 dönümü şirket tarafından Orman Genel Müdürlüğü'nden alınıp maden yapılmak isteniyor. Bunun üzerine mücadele yeniden başladı. İkizköy Çevre Komitesi'ni kurduk. Süreç içinde avukat arkadaşlar dahil oldular. O gün bugündür hukuki ve idari mücadelemizi ve bir yandan da ağaçları kesmeye geldiklerinde köylülerle birlikte fiili mücadeleyi sürdürüyoruz; meşru müdafaa hakkımızı kullanarak doğrudan eylemler yapıyoruz. Bu üç yıl içinde hem medya ile hem de ülkenin genel ekoloji örgütlenmesiyle iyi bir iletişim ağıımız oluştu. Bir dayanışma ilişkisi geliştirmeyi başardık. Sosyal medyayı etkin kullandık. Mücadeleyi farklı veçheleriyle yürütmeye çalışıyoruz.

Gerçekten de İkizköy direnişi sık haber oluyor ve adı bilinen bir yer haline geldi. Peki ne tür başarılarınız oldu?

D.G.: Köylüler bu süreçte şirketin 2019'da almak için yeltendiği hiçbir araziyi satmadılar. Yani köyün tek bir parseli bile, tüm bu baskıya rağmen satılmadı. Son üç yılda dört tur ihbarname yolladı şirket. Büyük ihtimalle Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'ndan kamulaştırma kararı çıkarttıramadılar.

Akbelen ormanının durumu farklı anladığım kadarıyla...

D.G.: Evet, 2019'da Tarım ve Orman Bakanlığı Akbelen ormanı hakkında endüstriyel plantasyon kararı almaya kalktı. Bunu hem fiili mücadele hem de idari mücadele ile durdurmayı başardık çünkü hemen dibine kadar, yani yaklaşık 500 metre ötesine ulaşmış 15 kilometre uzunluğunda açık ocak kömür maden sahası var. Siz buraya endüstriyel plantasyon kararı almak istiyorsunuz. Belli ki bu bahaneyle Akbelen ormanının ağaçlarını kesip madene tahsis edeceksiniz. Plantasyon kararı çıkartılıp ağaçlar kesildikten sonra fidan dikilecek yere maden arama izni verilirse bu kararın altında imzası olan ve dahil olan herkes hakkında suç duyurusunda bulunacağımızı söyledik.

Endüstriyel plantasyon kararı alındığında yaşlı ağaçlar kesilip yerine yeniden fidan mı dikiliyor?

D.G.: Yaşlı ağaç olmak zorunda değil. Endüstriyel plantasyon dediğimiz şey "sürdürülebilir ormancılık". Ağaç tarlaları yapıyorsunuz ve kereste üretiyorsunuz ama bu, var olan bir ormanı tüm ekosistemiyle yok ederek yapılmaz. Ağaç olmayan pek çok arazi var. Endüstriyel plantasyonu git orada yap. Akbelen hamleleri orman mühendisliğine de aykırı. Son yıllarda keresteyi de hammadde olarak görüyor ve endüstriyel

Son yıllarda keresteyi de hammadde olarak görüyor ve endüstriyel plantasyon adı altında çok ciddi orman katliamı yapıyorlar. Bir yandan da orman kesimi ve dikimi süreci başka ihale süreçlerine ve ekonomik çıkara neden oluyor.

plantasyon adı altında çok ciddi orman katliamı yapıyorlar. Bir yandan da orman kesimi ve dikimi süreci başka ihale süreçlerine ve ekonomik çıkara neden oluyor. Bu arada Türkiye'nin birçok bölgesinde bu endüstriyel plantasyonlara karşı mücadele devam ediyor. 2019'da Akbelen'i endüstriyel plantasyon bölgesi olmakta kurtardık.

Ama sorun devam ediyor değil mi?

D.G.: Evet, 2020 yılında başka bir saldırıyla sınıandık. Köyde mücadele yükseldikçe şirketin baskısı arttı. Mesela şöyle bir şey yapıyorlar: Bölgede bazı gençler santralde ve madende çalışıyorlar ister istemez, çünkü başka iş imkânı bırakılmıyor. Şirket çalışanlarına "annen, baban, kardeşin eyleme gitmesin yoksa olacaktaklardan biz sorumlu değiliz," diyerek işsiz bırakma tehdidinde bulunuyorlar. Sadece bu değil, daha da fenası, şirket İkizköy'ün suyunu kesti.

Fotoğraf: Nur Ayman

Bu nasıl oldu?

D.G.: Özelleştirme sırasında su hakkı kavramına ve su mevzuatına aykırı bir biçimde İkizköy'ün 10 kilometre ötesindeki Dereköy'de bulunan yeraltı sularının kullanım hakkı termik santrale devredilmiş. Yeraltı suları Devlet Su İşleri tarafından yönetiliyor. 15 kuyudan yılda yaklaşık 3,5 milyon metreküp su elde ediliyor. Çok büyük bir miktar bu. Termik santralin soğutması için kullanılıyor. İkizköy'e gelen su boruları önce termik santrale geliyor, yani İkizköy'ün suyunun vanası şirketin elinde. Köylünün mücadelesi yükseldikçe vanayı kapattılar. Mesela sorunu anlatmak için Meclis'e gittik, dönüşte 10 gün boyunca köyün suyunu kestiler. 2020'de bunu hiç çekinmeden, covid salgını patladığında yaptılar. İnsanların hayatlarından endişe duyduğu bir dönemde şirket, ormanı koruma eylemleri yaptıkça suyu kesmeye başladı. Dolayısıyla köylü 2020 boyunca bir yandan da şirkete karşı su hakkı mücadelesi yürüttü. O dönemde doğrudan ormana yönelik bir müdahaleleri olmadı ama 2020 sonuna gelindiğinde biz bir dava açtık. 2017'de kamulaştırılmış ve maden sahası içine alınmış bir alanda orman kesimi yapıldığını gördük. Orman idaresine bu kesimin neden yapıldığını sorduk. Bilgi edinme başvurusu yaptık. Öğrendik ki, oraya bir kömür taşıma bandı

İkizköy'e gelen su boruları önce termik santrale geliyor, yani İkizköy'ün suyunun vanası şirketin elinde. Köylünün mücadelesi yükseldikçe vanayı kapattılar. Dolayısıyla köylü 2020 boyunca bir yandan da şirkete karşı su hakkı mücadelesi yürüttü.

yapılıyormuş. Kömür bandı hattının geçeceği istikamette kamulaştırılmış ama köylülerin zeytinini topladığı büyük bir zeytinlik alan var. Bir sonraki hamleleri oradaki zeytin ağaçlarını kesmek.

Kamulaştırılan alan kimin peki?

D.G.: Kamulaştırıldığında Milli Emlak'a geçiyor ama Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın talebi üzerine maden işletme izni şirkete veriliyor. Mülkiyet devletin ama işletme hakkı şirketin. O çerçevede kesim yapacaklardı. Köylülerin eylemi oldu; Zeytin Kanunu'na aykırı olduğu söylenerek karşı çıkıldı. Elimizde şöyle bir bilgi vardı: Maden ve santral için ruhsat 1993 ve 1997 öncesi verildiğinden, ÇED yönetmeliğinin Geçiçi 2. ve 3. maddeleri çerçevesinde hem 230 bin dönüm arazi hem de santral için ÇED muafiyeti var görülüyor.

Tamam, bu işletmeler eski, dolayısıyla ÇED alınması gerekmiyordu, özelleştirildiklerinde üretim yapan yerleri ama özelleştirme sonrası hem maden sahalarını hem de işletmenin hacmini artırıyorlar. Bunun için ÇED almaları gerekmiyor mu?

D.G.: ÇED almaları gerekiyor ama almıyorlar. 2019'da bilgi edinme yoluyla bu santral ve madenlerin ÇED'i olup olmadığını sormuştuk. Yanıtta, Geçiçi 2 ve 3. maddeleri gerekçe göstermişlerdi. Alanın tamamı için ÇED muafiyeti olduğunu öne sürüyorlar ama kömür taşıma bandı yeni bir proje. Bir de elimizde özelleştirmeden önce Sayıştay'ın iki yıl üst üste yaptığı denetlemelerin raporları var. O zaman Türkiye Kömür İşletmeleri Güney Ege Kömür adı altında işletiyor burayı. Orada görülüyor ki, Akbelen orman sahası ve biraz ilerisindeki Karacahisar İkizköy işletmesinin bir parçası değil. Bunlar projelendirilen yeni iki saha. 2011'de bir birleştirme ve genişletme projesiyle bu üç proje birleştirilip ÇED muafiyetinden yararlanma yoluna gidiliyor. Maden sahalarını birleştirerek, ÇED alınması gereken sahaları ÇED'den kaçırıyorlar. Akbelen ormanını ÇED'den böyle kaçırmışlar. Yakın zamanda Karacahisar için de böyle bir sorun bekliyor bizi. Orada 130 milyon ton kömür var. Argümanımızı bunun üzerine kurduk;

Fotoğraf: Nur Ayman

burası 2011’de birleştirilmiş alan, dolayısıyla ÇED yönetmeliği çıktıktan sonra projelendirilmiş. Ayrıca yeni kömür taşıma bandına ihtiyaç duyuyorsanız kapasite artırmışsınız çünkü daha önce ihtiyaç duyulmayan bir taşıma bandı inşaatı bu. Demek ki daha fazla kömür çıkarıp termik santrallere taşıyacaksınız. Bir de YK Enerji, Yeniköy ve Kemerköy santrallerinde iki yıldır rehabilitasyon çalışması yapıyor. Bu işi verdikleri General Elektrik, basın açıklamalarında ve kendi sitelerinde bu rehabilitasyon çalışmasının kapasiteyi artıracığını duyurdu. YK Enerji’den yöneticiler de farklı açıklamalar yaparak santrallerde 100 megavat kadar kapasite artırımını yapacaklarını övünerek söylediler. Bu neden önemli? Çünkü ÇED yönetmeliğine göre 100 megavattan fazla kapasite artışı oluyorsa ÇED raporu almak zorundalar. Kısacası rehabilitasyon çalışmaları da ÇED’e tabi. Yaptıkları açıklamaların böyle bir sonuca neden olacağını anladıklarında yeni açıklamalar yapıp kapasite artırımının az olacağını söylemeye başladılar. Rehabilitasyon çalışması için ÇED aldıklarına dair bir bulgu yok. Tüm bunları öne sürerek dava açtık. 15 gün önce mahkeme davayı reddetti. Mahkeme bizim itirazlarımızı değerlendirmeye almadan şirketin yaptığı idari işlemlerin mevzuata uygun olup olmadığını kontrol edip karar verdi. Yani kapasite artırımını, saha birleştirme, kapasitenin gerçekten

artıp artmayacağına bakmadı. Tabii temyize gideceğiz.

Mahkeme bilirkişi atamıştır. Bilirkişiler kimlerden oluşuyordu?

D.G.: Makine mühendisi, harita mühendisi, bir de maden mühendisi atadılar.

Bilirkişiler nasıl oluyor da kapasite artırımına ve saha birleştirilerek şirketin ÇED’den kaçmasına olur veriyorlar. Açık değil mi yapılan?

D.G.: Projelerin birleştirilmesini, kapasite artırımını göz ardı ediyorlar. Başvurumuzda başka gerekçelerimiz de vardı. “Burada yeni projeler nedeniyle Akbelen ormanı yok olacak,” dedik. Sadece o değil, ovayı sulayarak Gökova körfezine ulaşan, üzerine Bodrum barajı yapımı için proje hazırlanan Kayaderesi yok olacak. Bu kadar temiz bir suyu olan bir dereyi madene kurban ediyorlar. Yeraltı suyu sistemi değişecek çünkü çok büyük bir maden sahası açacaklar, akışını engelleyecekler. Bodrum’un suyunun üçte birini sağlayan su kuyularını tehlikeye atıyorlar. Bu gerekçelerle bilirkişi heyetine bir hidrojeoloji uzmanı, çevre sağlığına etkileri yönünden bir halk sağlığı uzmanı, iklime etkileri yönünden bir iklim uzmanı ve bir çevre uzmanının dahil edilmesini talep ettik. Bu taleplerimiz de reddedildi. Sadece prosedür açısından değerlendirildiler. Aralık 2020’de

Geçici maddelerle ÇED muafiyeti

ÇED Yönetmeliği’nin “Geçiş Süreci” adlı bölümünde yer alan geçici maddeler, yönetmelik öncesinde izni verilmiş projeleri kapsam dışı bırakıyor.

Yönetmelikteki Geçici 2. ve 3. maddeler şöyle:

GEÇİCİ MADDE 2 – (1) Bu Yönetmeliğin yürürlük tarihinden önce, Proje Tanıtım Dosyaları Valiliğe ya da Bakanlığa sunulmuş projeler ile Bakanlığa sunulan Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporlarına tabi oldukları Yönetmelik hükümleri uygulanır.

Kapsam dışı projeler

GEÇİCİ MADDE 3 – (1) 7/2/1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği’nden önce uygulama projeleri onaylanmış veya çevre mevzuatı ve ilgili diğer mevzuat uyarınca yetkili mercilerden izin, ruhsat veya onay ya da kamulaştırma kararı alınmış veya yatırım programına alınmış veya mevzi imar planları onaylanmış projelere veya bu tarihten önce üretim ve/veya işletmeye başladığı belgelenen projelere Çevre Kanunu ve ilgili diğer yönetmeliklerde alınması gereken izinler saklı kalmak kaydıyla bu Yönetmelik hükümleri uygulanmaz.

ÇED yönetmeliği üç kez değişti

2872 sayılı Çevre Kanunu 9 Ağustos 1983’te kabul edilip yürürlüğe girdi. “Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği” ise 7 Şubat 1993’te Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Sonrasında bu yönetmelik 23 Haziran 1997, 6 Haziran 2002 ve 16 Aralık 2003 olmak üzere üç kez revize edilerek bugün yürürlükteki son şeklini aldı.

açmıştık davayı, bir buçuk yıl sonra dava reddedildi. Temyize gidip tüp bunları bir de Danıştay’a anlatacağız.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının hazırladığı ve 1 Mart 2022 günü yürürlüğe giren “Maden Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”in Zeytin Yasası’nı işlevsizleştirdiğine yönelik eleştiriler var. Şu an durum nedir?

D.G.: İkizdere’nin 2017’de kamulaştırılan Işıkdere mahallesinde 20 binin üzerinde zeytin ağacının yok edildiğini Meclis araştırma raporundan öğreniyoruz. O dönemde zeytin katliamı yapıldı. Yatağan Termik Santrali, Turgut Köyü tarafında kamulaştırma için Maden İşleri Genel Müdürlüğü’ne başvurduğunda ret yanıtı almıştı. Bakanlığın gerekçesi, kamulaştırma talep edilen arazinin zeytinlik olduğu ve Zeytinlik Kanunu’na göre zeytinliklerin kamulaştırılmayacağı şeklinde olmuştur. Ancak İkizköy tarafında aynı müdürlük, “kamu yararı var,” diyerek kamulaştırma kararı verdi çünkü o sırada Turgut Köyü’nde halk hareketi vardı, ama İkizköy’de henüz yoktu. Ancak zaman içinde köylü zeytini koruyan Zeytinlik Kanunu’nu öğrendi. Dolayısıyla zeytinlikler kamulaştırılmaz, yerinden sökülüp kesilemez, herhangi bir arazide bir zeytin varsa, arazi kime ait olursa olsun izinsiz kesilemez gibi birçok koruyucu hükmü biliyorlar. Dolayısıyla İkizköylüler son üç yıldır kamulaştırılmış araziler de dahil tek bir zeytin ağacını kestirmede. Daha önceleri şirket köylüye şöyle diyordu: “Zeytin ağacını kökünden çıkartıp başka bir yere taşıyacağım, ağacı sen kes ki odunundan faydalan.”

Fotoğraf: Nur Ayman

Bu şekilde Zeytinlik Kanunu’na aykırı eylemi köylüye yaptırıyor. İnsanlar da ağlaya ağlaya asırlık ağaçlarını, “hiç olmazsa odununu kullanırım” diyerek kesmiş. Köylüler o dönemi göz yaşları içinde anlatıyorlar. Zeytinlik Kanunu’nu öğrendikten sonra iş değişti. Şirket, Işıkdere mahallesindeki kamulaştırılan ama daha önce kesmediği zeytin ağaçlarını da kesemiyordu. Orada 215 dönümlük bir zeytinlik kaldı. Bir dönüm içinde yuvarlak hesapla 10 ağaç olsa, en az 2000 zeytin ağacı var. İkizköylüler bu ağaçları koruyor, maden sahası da oraya doğru genişleyemiyor. Akbelen ormanının etrafında da 1500 dönümlük bir zeytinlik var. Şirket Zeytinlik Kanunu nedeniyle o bölgeye de genişleyemiyor. Ormanı zeytin ağaçları koruyor. Komite olarak biz de tüm idari başvurularımızda, hukuki süreçlerde bu zeytinliğin varlığını dile getirdik. Akbelen ormanının madene tahsisine olur

veren yazının altında bir önceki Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli’nin imzası var. Bu olur belgesinin iptali için de dava açmıştık. O davada elimizi güçlendiren iki şey var: Orman çevresini saran zeytinlik ve ormanın içinde de zeytin ağaçlarının bulunması ve ayrıca Zeytinlik Kanunu’nda zeytinliklerin 3 kilometre yakınına kadar toz üreten herhangi bir tesise izin verilmiyor oluşu. Akbelen’i alıp maden yapırlarsa 500 metre ötesinde zeytinlik var, yani elleri kolları bağlıydı. Bahsettiğiniz yönetmeliği bu nedenle çıkarttılar. Nitekim bu yönetmeliği Akbelen’de bilirkişi keşfinin yapıldığı gün çıkarttılar.

Yönetmelik ne kazandırıyor şirkete?

D.G.: Yönetmelik, doğrudan Akbelen ve İkizköy için çıkarılmış gibi. Enerji üretimi için madencilik faaliyetleri yapılmak üzere zeytinlikler taşınabilir, başka bir alana aktarılabilir. Bilim dışı tabii bu

ifade. Zeytinlik taşınmaz, çünkü zeytinlik sadece ağaçtan oluşmaz, toprağıyla, küçük büyük canlılarıyla, havasıyla, suyuyla bir ekosistemdir. Ama zaten zeytin ağaçları belli bir yaşın üstündeyse kökleri zarar görmeden taşınamıyor. Kökleri saçaklı, derinlere inen bir ağaç. Zeytinlik Kanunu olarak bildiğimiz 1939 tarihli Zeytinliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanun 20. Maddesi’yle çok açık bir biçimde zeytinlik alanlarda küçük ölçekli zeytin yağı üretimi dışında hiçbir sanayi, maden ve imar projesine izin vermiyor. Tarım ve Orman Bakanlığının yürütmesindeki bir kanunu, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının maden yönetmeliğiyle geçersiz kılmaya çalışıyorlar. Kanun yönetmelikten daha üstündür zaten; üstelik bir bakanlık diğer bakanlığın alanında bir düzenleme yapıyor. Bu yönetmeliğin iptali için de dava açtık. ☹️

¹ Ummuhan Gökovalı ve Mustafa Terzioğlu, Nisan 2022, Yerel Ekonomi İçin Dönüşüm Fırsatı: Milas’ta Zeytinlik, (https://world.350.org/turkiye/files/2022/04/Milasta_Zeytinlik_Nisan2022.pdf).

² <https://www.komurungercekbedeli.org/>.

³ https://env-health.org/IMG/pdf/03072015_heal_odenmeyensaglikfaturasi_tr_2015_final.pdf.

“KANAL” DAN ÖNCE SON ÇIKIŞ: KANAL İSTANBUL İLE ŞEHİR KAYBEDECEK

Kadim İstanbul’un “anayasası” niteliğindeki “çevre düzeni planı” onaylandığında tarihler 15 Haziran 2009’u gösteriyordu. AKP’li bir büyükşehir belediye başkanının (Kadir Topbaş) görevde olduğu sırada hazırlanan ve AKP’nin çoğunlukta olduğu İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Meclisi’nden geçen plan, şehrin sınırlarını çiziyordu. Amaç, şehrin kuzeye doğru büyümesini ve kent nüfusun 16 milyonu aşmasını engellemektir. Ancak plan kâğıt üstünde kaldı. Şehri ve doğal sınırlarını korumak için yapılan “anayasa”, “mega” ve “çılgın” projelerle defalarca delindi.

Üç milyon kişi daha

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, “çılgın proje” Kanal İstanbul’u 2011’de, yani “İstanbul’un anayasası” onaylandıktan yaklaşık iki yıl sonra duyurdu. Uzmanların “şehrin tabutuna çakılacak son çivi” diye yorumladığı proje, geçeceği bölgedeki tüm doğal alanları ve doğal yaşamı yok edecek. Hükümet, projeye İstanbul’a 500 bin ilave nüfus geleceğini savunuyor, ancak uzmanlar kente katılacak ek nüfusun 2 milyon kişiyi geçeceğini hesaplıyor. İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu da projenin bir emlak projesi olduğunu, kente zarar vereceğini savunurken artacak nüfusa işaret ediyor: “En az 2.5-3 milyon daha ilave nüfus demektir. Böylesi bir nüfusu, böyle bir yapıyı İstanbul’un kaldırma şansı yoktur.” Erdoğan’ın 2011’deki duyurusunun ardından en çok tartışılan konu, kanalın nereden geçeceği oldu. Küçükçekmece’den başlaması planlanan kanal, 3. Havalimanının yakınlarından Karadeniz’e bağlanacak. Peki bu güzergâh boyunca ne var: Şehrin köyleri, tarım alanları, su havzaları ve ormanlık alanları...

Uyarılar dikkate alınmazsa Marmara denizi ölü

45 kilometrelik projeye bölgedeki doğal yaşamın nasıl değişeceğini anlatması gereken Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporu da 11 Aralık 2017 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na sunuldu. Projenin en önemli ayaklarından birini bu rapor oluşturuyor. Uzmanlar, kurumlar ve bölge sakinleri rapora itiraz etti, karşı davalar açtılar. İBB’ye bağlı İstanbul Planlama Ajansı ile İstanbul Kent Konseyi’nin kurduğu Kanal İstanbul Kamu Bilgilendirme Platformu’nda projenin olumsuz etkileri ve ÇED raporunun eksiklikleri tek tek sıralanıyor. Tüm başlıkları tek tek inceledim. Gelin, projenin etkilerine ve ÇED raporunun eksikliklerine bakalım. Öncelikle projenin denizcilik üzerindeki etkileri şöyle özetlenebilir:

- İstanbul Boğazı, Karadeniz ile Marmara Denizi’ni birbirine bağlayan 30 kilometre uzunluğunda, ortalama 60 metre derinliğinde ve 700-3500 metre genişliğinde bir su yoludur. Bu su yolu içerisinde üst tabaka akımı Karadeniz’den Marmara Denizi’ne doğru, alt tabaka akımı ise aksi yönde olmak üzere iki tabakalı bir akım mevcuttur. Karadeniz’deki su

seviyesinin Marmara’ya göre daha yukarıda olması Karadeniz’den Marmara’ya bir üst akımın oluşmasına ve Marmara Denizi’nin Karadeniz’e göre daha tuzlu olması ve bunun neticesinde doğan yoğunluk farkı nedeni ile Marmara Denizi’nden Karadeniz’e bir alt akımın oluşmasına sebep olmaktadır.

- Sazlıdere-Küçükçekmece güzergâhında inşa edilmesi planlanan Kanal İstanbul yaklaşık olarak 45 kilometre uzunluğunda olup, 8.5 kilometrelik kısmı Küçükçekmece Gölü içinde kalmaktadır. Kanal derinliğinin yaklaşık 21 metre olması sebebiyle (dolayısıyla kanal tabanının Marmara Denizi’ndeki yoğunluk ara yüzeyinden daha yukarıda kalması sonucunda) normal koşullarda, Kanal İstanbul’da yalnızca Karadeniz’den Marmara istikametinde bir akım oluşacaktır. Dolayısıyla Kanal İstanbul’da oluşacak akım, aynen İstanbul Boğazı’ndaki üst tabaka akımı gibi, Karadeniz suyunu Marmara Denizi’ne getirecektir.
- Kanal İstanbul’un devreye girmesi Karadeniz ve Marmara Denizi arasındaki toplam net su alışverişini pratik olarak değiştirmeyecektir. Kanal İstanbul’un inşası sonrası Karadeniz ve Marmara Denizi arasındaki seviye farkı azalacaktır; bu azalmanın yaklaşık 3.5 santimetre mertebesinde olacağı beklenmektedir.
- Kanal İstanbul’un devreye girmesi sonrasında orta/uzun vadede Marmara Denizi’nin tuzluluğunun yaklaşık yüzde 18 mertebesinde azalabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak uzmanlar, Kanal İstanbul’un, Karadeniz-İstanbul Boğazı-Marmara Denizi sisteminin hidrodinamiğinde oldukça belirgin değişikliklere yol açacağı sonucuna varıyor ve uyarıyor: “Eğer uyarılar dikkate alınmaz ve Marmara Denizi ölü ise tüm Marmara Bölgesi elimizden uçup gider ve bir daha da asla geri dönüşü olmaz.”

Denizcilik projesi değil

Kanal İstanbul’da ısrar eden iktidar temsilcileri, projeye İstanbul Boğazı’ndaki gemi trafiğinden kaynaklı tehlikelerin azalacağını savunuyor. Platformda bu konuda da bir değerlendirme mevcut:

ÇED Raporu’nun denizcilik ile ilgili ekleri tetkik edildiğinde ve

Uzmanlar, Kanal İstanbul’un, Karadeniz-İstanbul Boğazı-Marmara Denizi sisteminin hidrodinamiğinde oldukça belirgin değişikliklere yol açacağı sonucuna varıyor ve uyarıyor: “Eğer uyarılar dikkate alınmaz ve Marmara Denizi ölü ise tüm Marmara Bölgesi elimizden uçup gider ve bir daha da asla geri dönüşü olmaz.”

değerlendirildiğinde, raporun denizcilik terminolojisinden yoksun olduğu ve raporu hazırlayan uzmanların arasında, İstanbul Boğazı deniz trafiği ve özellikle büyük gemilerin seyir zorlukları konusunda yeterli tecrübeye sahip ve uzmanlaşmış profesyonel gemi kaptanları, uygulayıcılar, kılavuz kaptanlar ve üniversitelerimizde görev yapmakta olan denizci akademisyenlerin yer almadığı görülmüştür. Bu durum projenin bir denizcilik projesi olmadığını kanıtı olarak değerlendirilmelidir. Türk Boğazları Montreux Sözleşmesi’ne göre, boğazlardan geçen uğraklı veya uğraksız tüm gemilerin belirli kriterlere göre ödemek zorunda oldukları harçlar hariç, geçişler ücretsizdir. Bu nedenle, gemi armatörü yönünden ücretli kanal geçişinin teknik ve ekonomik yönden hiçbir olumlu tarafı bulunmamaktadır.

Yaşam alanı kalmayacak

Dünya, iklim kriziyle karşı karşıya. İstanbul da bu krizden en çok etkilenen şehirlerden biri. Gelecekte daha da fazla etkileneceği öngörülmüyor. Kanal projesiyle şehrin iklim krizine karşı kırılganlığının daha da artacağı düşünülüyor. Bu kapsamda uzmanlar kanal projesinin en önemli olumsuz etkilerinin ekosistemler ve canlı türleri üzerine olacağı görüşünde. Platformda yer alan değerlendirmelerden şöyle birkaç örnek verilebilir:

- Proje alanında deniz, göl, dere, bataklık, kumul, sazlık, orman, tarım, mera, maki, kayalık gibi ekosistemler yer almakta ve bu ekosistemler çok

Kanal İstanbul güzergâhı / Fotoğraf: CNN Türk

sayıda habitat içermektedir. ÇED raporunda canlı türlerinin envanteri içinde dar tutulan etki alanında çalışılmış, ancak flora ve fauna envanteri için tüm alan gezilmemiş, sadece örnek alanlarda gözlem ve ölçüm yapılmıştır. Bunun sonucu olarak flora ve fauna envanterleri ile etki alanında bulunabilecek türlerin tamamı belirlenememiş, olumsuz etkilerin giderilmesi için alınması gereken tedbirler de yetersiz kalmıştır.

- Kanal İstanbul ile son 50 yılda 27 bin hektar kadar azalan İstanbul ormanları daha da azalacaktır, üstelik kanalın yok edeceği ormanların bir kısmı da muhafaza ormanıdır.
- İstanbul nüfusunun yüzde 8.5'inin, yani 1.3 milyon kişinin su ihtiyacını karşılayan Sazlıdere Barajı devre dışı kalacak. Barajın devre dışı kalması nedeniyle İstanbul için yeni bir su kaynağı arayışına girilecek.

Kanal İstanbul ÇED Raporu'nda fiziki coğrafya, jeomorfoloji, atmosfer, hava, iklim ve iklim değişikliği konularında yapılmış herhangi bir analiz, değerlendirme ve modelleme çalışması yoktur.

- Kanal İstanbul ÇED Raporu'nda fiziki coğrafya, jeomorfoloji, atmosfer, hava, iklim ve iklim değişikliği konularında yapılmış herhangi bir analiz, değerlendirme ve modelleme çalışması yoktur. ÇED yöntemi tümüyle etkisiz ve yetersizdir. Milyonlarca yılda evrimleşmiş bir

veryüzü parçasının, çok özel bir coğrafi yörenin, kısacası coğrafyanın değiştirilmek istendiği böyle bir büyük projenin etkileri buradaki yöntemlerle değerlendirilemez.

- ÇED Raporu'nda Kanalın neden olabileceği buğu sisi potansiyeli ve düşük görüş problemleri, kuvvetli çapraz rüzgâr, hamle ve türbülans problemi dikkate alınmamış, hava kirliliği ve asit yağmurları ve bunların gerek çevresel gerekse halk sağlığına etkileri değerlendirilmemiş, yerleşimlerin şehir iklimi ve kent ısı adası etkisi ve bunların neden olabileceği afet boyutundaki can kaybı tehlikesi incelenmemiş, rüzgâra ve dolayısıyla İstanbul Havalimanı'na olası operasyonel etkileri dikkate alınmamıştır.
- Marmara Denizinde kalıcı ve ölümcül bir tahribat yaratması kaçınılmazdır.

Kanal İstanbul ile planlanan 38 kilometre uzunluğunda kıyı dolgu alanı, İstanbul'un yegâne doğal kıyı ekosistemi üzerinde geri dönüşmez düzeyde tahrip yaratacaktır.

- Kanal güzergâhında yaklaşık 1.1 milyar m³ mertebesinde hafriyat yapılacağı ve bu hafriyatın Karadeniz sahilinde 38 kilometre boyunca kıyı dolgusu malzemesi olarak kullanılacağı belirtilmiştir. Gevşek hafriyat toprağının önemli bir kısmının gerek taşıma aşamasında gerekse dolgu alanında çözülerek deniz ortamına

karışıp yayılması ve kanal yolu ile Marmara Denizi'ne taşınması kuvvetle muhtemeldir. Marmara Denizi'nin sahil şeridinde çökecek bu malzemenin dip örtüsündeki canlılığı tahrip etme riski bulunmaktadır.

- Kanal İstanbul Projesi, Sudaki Yaşam ve Karadaki Yaşam-SKH bağlamında da çelişkilidir. İstanbul'un doğal niteliğini koruyan yegâne kıyı ekosistemleri olan Karadeniz kıyıları denizel biyo-çeşitliliğin güvencesidir. Gerek ülke gerekse küresel düzeyde hassas habitatlar ve korunması gereken türlerin yer aldığı kıyı, orman, sulak alan, otlaklar, maki ve tarım ekosistemleri, İstanbul'un hassas biyolojik çeşitlilik alanlarıdır. Proje ile bu habitatların parçalanması ve hassas yaşam alanlarının kaybı söz konusu olacaktır. ÇED Raporu'nda belirtilen önlemler bu riskleri ortadan kaldırmamaktadır. Kanal İstanbul ile planlanan 38 kilometre uzunluğunda kıyı dolgu alanı, İstanbul'un yegâne doğal kıyı ekosistemi üzerinde geri dönüşmez düzeyde tahrip yaratacaktır.

Sonuç olarak söz konusu proje halihazırda bozulmuş, işlevini yitirmiş, insan yaşam alanları için tehlike unsuru taşıyan alanlarda gerçekleşmemekte; önemli ölçüde doğallığını koruyan, yapılaşmamış ve insan ve doğa yaşamının sürdürülebilirliği için kaynak değeri olan doğal ve yarı-doğal nitelikli ve İstanbul, bölge, ülke ve kıtasal düzeyde ekolojik değer taşıyan alanlar üzerinde yer almaktadır.

Antik yerleşimler risk altında

Platform, projenin kültürel ve doğal varlıklara etkilerini de öngörüyor ve çarpıcı değerlendirmelerde bulunuyor:

- Kanal İstanbul Projesi ve 13.12.2019 tarihli 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Plan Değişikliği ile "Yenişehir" olarak anılarak, rezerv yapı alanı olarak belirlenen bölge Asya ve Avrupa kıtalarının birleştiği bir alan üzerindedir. Bu nedenle Paleolitik Çağ'dan başlayarak iki kıta arasındaki ilişkilerin anlaşılabilmesi için önemli arkeolojik kanıtlar barındırmaktadır. Küçükçekmece Lagün Gölü, Sazlıdere havzası ve etrafındaki bütünlük alanlar, Terkos havzasının doğu bölümü ve Karadeniz kıyısındaki fosil kumulları da kapsayan bir ekosisteme sahiptir; kuzeyi ve güneyi, farklı iklim

kuşaklarının etkisinde ve göç yolları üzerinde olması nedeniyle korunması gereken alanları ve zengin bir biyo-çeşitliliği barındırmaktadır.

- Yarımburgaz Mağarası'nın çevresiyle korunmasını amaçlayan sit alanının önemli bir kısmı kanal kazısıyla yok olacaktır; mağaranın içinde bulunduğu kaya kütlesi de bu noktada vadinin yeterli genişlikte olmaması nedeniyle risk altındadır. Dursunköy yakınlarında Koruma Bölge Kurulu tarafından yeni tespit edilen ve henüz bilimsel araştırmalara konu olmamış antik yerleşim alanı kanal güzergâhında kaldığından yüksek risk altındadır. Kanal İstanbul üzerinde planlanan Küçükçekmece-Avcılar karayolu geçişi, lagün gölünün batısındaki arkeolojik sit alanlarından geçmektedir. Tüm arkeolojik sit alanları için getirilen arkeolojik park kararı, söz konusu plan değişikliğinin yapılaşma ağırlıklı bakış açısıyla yeterli korumayı sağlayamayacak niteliktedir. ÇED Raporu'na göre Kanal İstanbul güzergâhındaki tarihi köprü, yol, korugan, tabya gibi yapılar taşınacaktır. Kültür varlıklarının özgün ortamında korunmasının esas olduğu unutulmamalıdır.
- Plan kararları ile getirilen işlev değişikliği kararları biyolojik çeşitliliğin çok zengin olduğu su toplama havzasını ve tarım topraklarını yok edecek ve bölge tümüyle kentleşecektir.
- Kanal İstanbul ve Yenişehir tanımlaması altında arkeolojik ve ekolojik öneme sahip alanların dolgu altında kalmasına, nüfus yoğunluğu ve yapılaşmanın artmasına, ulaşım kararlarıyla doğal çevrenin değişmesine neden olacak kararların ve gerçekleştirilmekte olan süreçlerin hiçbir dünyada koruma örgütleri tarafından benimsenen ve tavsiye edilen ilkelere uygun değildir. Yaşadığımız coğrafyadaki biyo-kültürel ortamın, miras değeri taşıyan canlı ve cansız tüm varlıkların sadece bu coğrafyada yaşayanlara ait olmadığı, tüm dünyanın eşit ve ortak olarak sahip olduğu ve herkesin bunları korumak, geliştirmekle sorumlu olduğu bir anlayışın yerleşmesi gerekmektedir.

Uzmanlar, bütün bu önemli tespit, değerlendirme ve çarpıcı uyarıların ardından, projenin ardındaki gerçek

niyeti de ortaya koyuyor: "Kanal İstanbul Projesi, İstanbul'un anayasası olarak kabul edilen 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda yer almayan, işletmeye açılmış olan Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve İstanbul Havalimanı ile birlikte, İstanbul'un henüz yapılaşmamış alanlarını imara açmak amacıyla tasarlanmış bir emlak projesidir."

Bir günde 45 kilometre

Kanal İstanbul Projesi'nin etkileri uzmanlar tarafından yıllardır konuşuluyor. Yukarıda incelediğimiz maddeler, öngörülen etkilerin sadece özeti. Yıllarca çalışılsa, kadim şehrin yapısını değiştirecek projenin etkileri tam anlamıyla öngörülemez. Bölge sakinlerinin, kurumların, kuruluşların ve uzmanların yukarıda özetlenen birçok itirazı dinlenmedi ve rapora "ÇED Olumlu" kararı verildi. Bu karara karşı da kurumlar, çevre dernekleri ve bölge sakinleri dava açtı. Mahkeme, davanın bilirkişi keşfi için tam iki yıl sonraya gün verdi. O iki yıl, geçen mart ayında doldu. Ancak gelin görün ki, 45 kilometre boyunca uzanan, İstanbul'un kalan son yeşil alanlarını, tarım arazilerini, sulak alanlarını görmek, köylüleri ve davacıların itirazlarını dinlemek için sadece bir gün ayrılmıştı.

Kanal İstanbul Projesi, İstanbul'un anayasası olarak kabul edilen 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda yer almayan, işletmeye açılmış olan Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve İstanbul Havalimanı ile birlikte, İstanbul'un henüz yapılaşmamış alanlarını imara açmak amacıyla tasarlanmış bir emlak projesidir.

Ben de bu önemli davaya tanıklık etmek ve haberleşmek için sabahın erken saatlerinde Mahmutbey'deki İstanbul Bölge İdare Mahkemesi'ne gittim. Keşfi izlemeye gelen yurttaşlardan çok polis vardı. Davacılar, uzman akademisyenler, kurum temsilcileri ve yurttaşlar idare mahkemesinin eksi 1. katında bulunan 15 Temmuz Şehitler Konferans Salonu'nda toplandı.

Yaklaşık 15 dakikalık bekleyişten sonra mahkeme heyeti başkanı geldi ve "Biz şöyle bir düzen düşündük. Zaten bu projeyi ortalama bir yurttaş bile biliyor. Önce keşif alanına gidelim sonra gelip burada toplanıp beyanlarınızı alalım. Tutanağa da akşam geçiririz," dedi. Bunun üzerine tartışmalar başladı. Davacı avukatları keşif tutanağının önce açılması ve keşif öncesi

beyanların, itiraz noktalarının ve davacı taleplerinin, anlaşılması için keşif öncesi alınması gerektiğini söyledi.

Kendi kendine keşif yaptı

Yaklaşık bir buçuk ay sonra görülen Gezi Davası'nda 18 yıl ceza alarak tutuklanan TMMOB Yönetim Kurulu üyesi Mücella Yapıcı da o gün konferans salonundaydı. Yıllardır kente karşı işlenen suçlara karşı mücadele eden Yapıcı söz aldı ve çok büyük bir tehlikeye dikkat çekti: "ÇED raporunda yazdığı gibi burada koskoca bir tanker havalimanımız var. Burası ÇED raporunun sınırları içinde ve etkileri bu rapora alınmamış. Bu koskoca, yüz milyonlarca ton jet yakıtının olduğu yerin hemen yakınından akaryakıt tankerleri geçecek. Bu çok büyük bir tehdit. Bu, ÇED raporunda vardır."

Çanakkale / Fotoğraf: İHA

Yenişehir'de tarım alanı / Fotoğraf: KOS Medya

Yapıcı sözlerine devam ederken araya giren hâkimin, "Bütün bunları biliyorum," demesi üzerine tartışmalar sürdü ve "Mesele tartışmaya kapanmıştır, keşif alanına gidiyoruz," diyen hâkim salondan çıktı. Davacılar da "Bu suça ortak olmayacağız," diyerek reddi hâkim talebinde bulundular. Sonuç olarak 31 Mart'ta gerçekleşmesi planlanan keşif davacılar katılmadı ve reddi hâkim talebinde bulundu. Heyet de kendi kendine "keşif" yaptı.

Bölge imara açıldı

Peki keşif gelene kadar ne oldu? Süreçte neler yaşandı? Mahkeme keşif yapana kadar proje süreci işledi, yargı kararı beklenmeden kanal çevresinde kurulmak istenen şehrin planları çıktı, bölge imara açıldı. Planlara karşı yeni davalar açıldı. Projenin çevresine kurulacak "Yenişehir" in imar planları, "projenin şimdiden rant odaklı" olduğuna ilişkin yorumlara neden oluyor. İstanbul'un kırsalını oluşturan proje alanı, göz alabildiğine uzanan tarım alanlarıyla ve köylüleriyle meşhur. Yeni planlardan sonra köylünün bölgede tutunması zor görünüyor çünkü hayvancılık ve tarım yapılan verimli topraklar yeni planlarla imara açıldı.

Yenişehir'in planlarının belirlenmesiyle Albayrak'ın arazisi de "tarla" alanından "konut + ticaret" alanına alındı. Yani arazi değerlendirildi. Konut, alışveriş merkezi, otel, konaklama tesisi gibi yapılar inşa edilebilecek hale gelen arazi, imar uygulamasının onaylanmasıyla da kesin olarak imara açılmış oldu.

Peki bu imar planları kime yaradı? Bölgede projenin adı duyulduğundan beri sürekli bir emlak hareketliliği var. Birçok yabancı yatırımcı ve iş insanı da güzergâh boyunca arazi aldı. Mesela bölgede en çok merak edilen arazilerden biri de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın damadı, eski Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın 2012 yılında aldığı "tarla" vasfındaki araziydi. Yenişehir'in planlarının belirlenmesiyle Albayrak'ın arazisi de "tarla" alanından "konut + ticaret" alanına alındı. Yani arazi değerlendirildi. Konut, alışveriş merkezi, otel, konaklama tesisi gibi yapılar inşa edilebilecek hale gelen arazi, imar uygulamasının onaylanmasıyla da kesin olarak imara açılmış oldu. Albayrak'ın arazisi sadece bir örnek; bölgede yaşayanlar çok sayıda arazinin

proje duyulur duyulmaz el değiştirdiğini anlatıyor. Uzmanlar ise imara açılan arazilerde inşaata başlanmasının önünde herhangi bir engel kalmadığını söylüyor. Maliyeti 75 milyar lirayı bulacağı belirtilen projenin inşasını kimin veya kimlerin üstleneceği de büyük merak konusu.

"Tüm güzergâhın gezilmesine gerek yok"

ÇED davasının bilirkişi keşfindeki tavrın bir benzeri de TEMA Vakfı'nın Kanal İstanbul'u ve çevresinde kurulmak istenen Yenişehir'i içeren çevre düzeni planına karşı açtığı davanın bilirkişi keşfinde yaşandı. Bu keşif de izlemek ve haber yapmak için katıldım. Araya kısa bir parantez açmak gerekirse, planın onaylanmasının ardından üzerinde defalarca değişiklikler yapıldı.

Vakıf yeni planın ve uzantısı olan plan değişikliklerinin doğal alanlara vereceği zararı anımsatarak iptalini istiyor. Davaya Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı da müdahil olmuştu.

Keşif için sabahın erken saatlerinde Mahmutbey'deki İstanbul Bölge İdare Mahkemesi'ne gittim. Keşfe katılacak iki bakanlığın da yetkilileri, beş kişilik bilirkişi heyeti ile TEMA Vakfı yetkilileri mahkeme binası çıkışında hazır. İlgili mahkeme yetkilileri güzergâhla ilgili iki keşfin birleştirildiğini söyledi. Yani 45 kilometre uzunluğundaki projenin planını içeren keşif için yarım gün ayrılmıştı. Kısa bir süre sonra keşfe katılacak hâkim geldi ve taraflarla tanıştı. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı temsilcisi daha keşif başlamadan bütün itiraz noktalarının gezilip gezilmeyeceğini sorarak bunun bir ÇED davası olmadığını, o yüzden tüm güzergâhın gezilmesine gerek olmadığını söyledi. Hâkim itiraz noktalarının gezileceğini ifade etti.

Konuşmaların ardından araçlarla yola koyulduk. İlk keşiften sonra TEMA Vakfı'nın davacı olduğu Kanal İstanbul davasının bilirkişi keşfine geldi sıra. İkinci keşif sabah saat 10.30 sıralarında başladı. İtiraz noktalarından biri olan tarihi Şamlar Bendi'nin bulunduğu bölgeye gidilmesi beklenirken, Sazlıdere Gölü'nün bulunduğu alana gidildi. Hâkim, davacı TEMA Vakfı'na bu noktayla ilgili

itirazını sordu. Temsilci, keşif planını yapamadıklarını, bu noktaya gelene kadar atılan yerler olduğunu belirterek, "Onları göreceğ miyiz yoksa tutanağa not mu düşeriz," diye sordu. Hâkimin atılan noktaları sorması üzerine TEMA Vakfı temsilcisi, "Küçükçekmece Gölü'nün güneyinde bir demiryolu güzergâh değişikliği var. Bu keşif olduğu için yerinde görmemiz gerekiyor. Harita üzerinde zaten bütün alanları görebiliyoruz. O güzergâh değişikliği bizim dava konusu ettiğimiz yerlerden biri. Çevremizde gördüğümüz her yer özel proje alanı. Bu alanların daha güneyde başlangıç noktaları olan Şamlar Bendi'nin etrafı tamamen özel proje alanı. Bunlar da dava konusu. Şu an o noktalardan uzaklaşmış ve kuzeye doğru gelmiş bulunuyoruz. O yüzden bunu dönüşte mi görürüz? İtiraz noktalarının görülmesi gerekiyor," dedi.

"Gönlü olsun"

Atılan yerler üzerine yapılan konuşmalar sırasında hâkim, "Aynı, değiştiren bir şey var mı? Şu anda tarımsal amaçla kullanılan alanlar özel proje alanına çevrilmiş," dedi. TEMA Vakfı temsilcisinin itiraz noktalarının görülmesi gerektiği üzerine hâkim, "Buradan geri dönmeyelim o zaman. En son oraya inelim. Vaktimiz kalırsa dönüşte bakarız," dedi. TEMA yetkilisi, "O zaman orayı görmeye gerek duymadık diye bunu tutanağa düşer misiniz," diye sordu.

Vakıf yetkilisi, bulunduğumuz noktaya ilişkin itirazını ise şöyle özetledi: "Buradaki içme suyu alanlarını tehdit ettiği ve tarım alanlarını yapılaşmaya açtığı için daha önce burada bir iptal alınmış. Burası sürekli kentsel dönüşüm alanına açılmak isteniyor. Bu etrafta gördüğümüz her yer mera ve tarım yerleri. Bu plan değişikliğinin neden yapıldığına dair önemli bir gerekçe göremiyoruz. Bu planın kamu yararına aykırı olduğunu düşünüyoruz."

Bakanlık yetkilisi, söz konusu alanlarda deprem kanunu kapsamında yerleşim alanları oluşturulacağını ve 3. Havalimanı gibi kamu yatırımlarıyla entegre olacağını anlattı.

Konuşmaların ardından hâkimin, "Bundan sonraki noktalara gidelim, o dediğiniz yerlere de dönüşte vakit kalırsa bakalım," demesi üzerine vakıf yetkilisinin atlandığını vurguladığı itiraz noktalarının görülmesine gerek olmadığı yönünde itirazlar geldi. Bunun üzerine hâkim, "Hocam, hanımefendinin gönlü olsun," ifadelerini kullandı. Vakıf yetkilisi de, "Gönlü olsun diye değil de keşfi usulüne uygun yapalım," dedi. Hâkim, "Usulüne uygun. Her yeri görmeye çalışıyoruz zaten," diye yanıt verdi. Sonuçta ineklerin araçların yollarını kestiği 45 kilometrelik alanın keşfi dört saatte bitiverdi.

Fotoğraf: Oben Ulu

İkizdere / Fotoğraf: Eren Dağistanlı

Büyükelçilere mektup

Bugün Kanal İstanbul Projesi siyasi bir tartışmanın da zeminini oluşturuyor. İktidar Kanal İstanbul Projesi'nde ısrarlı. İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun projeye karşı söylemlerinin yanı sıra CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu da geçen yıl Kasım ayında Kanal İstanbul ihalesine yabancı müteahhitlerin girmemesi için büyükelçilere mektup yazmıştı. Kılıçdaroğlu, partisinin TBMM Grup Toplantısı'nda yaptığı konuşmadan kesitler içeren bir videoyu sosyal medya hesabında paylaşmıştı. Kılıçdaroğlu yayınladığı videoda ise parti grubundaki konuşmasından şu bölümlere yer vermişti: "İhaleye dışarıdan da gelebilirler. Ülkemizi seviyoruz. İstanbul'un talan edilmesini istemiyoruz. Yabancıların da talana ortak olmasını istemiyoruz. Sadece bizim iş insanlarına değil, büyükelçiliklere

de yazı yazdım. 'Eğer Kanal İstanbul'a sizin ülkelerinizden bir şirket girer, bir kişi girer, bir müteahhit girer, İstanbul'u talan eder, yağmalarsa o da ağır bedeller ödeyecektir,' dedim. Artık yazılı, imzalı olarak ellerinde var. Kimse bilmiyorduk, duymadık diyemez."

Zorunlu göç

Bu projenin daha çok konuşulacağı ve üzerinde tartışılacağı kesin, ancak tartışmalar ve itirazlar sürerken proje çalışmaları da başladı. Hatta artık betona boğulan ve her geçen gün nefes almanın zorlaştığı İstanbul'da hektarlarca alan, proje yapılmaya bile imara açılmış durumda. Güzergâhta yer alan köylerden biri Tayakadın. Manda yetiştiriciliğiyle ünlü bu köyde 3. Havalimanından sonra meralarının kalmaması ve artan maliyetler nedeniyle bu işle geçimini

Bir nevi zorunlu göç başlayacak, çünkü 2020 yılında yapılan proje planlarıyla 10 bin 485 hektar tarım alanının, 850 hektar orman alanının kaybedileceği ve bölgedeki bütün mera alanlarının yok olacağı görünüyor. Keza 2009'da 497 hektar olarak görünen mera alanı, plan değişikliğiyle "sıfır"a indi.

sağlayan sadece üç aile kaldı. Onlar da bu yaz hayvanlarını satmayı düşünüyorlar. Bölgedeki diğer köylülerin düşüncesi de pek farklı değil. Çoğu Kanal İstanbul Projesi hayata geçerse bölgeyi terk etmek zorunda kalacağını düşünüyor. Yani bir nevi zorunlu göç başlayacak, çünkü 2020 yılında yapılan proje planlarıyla 10 bin 485 hektar tarım alanının, 850 hektar orman alanının kaybedileceği ve bölgedeki bütün mera alanlarının yok olacağı görünüyor. Keza 2009'da 497 hektar olarak görünen mera alanı, plan değişikliğiyle "sıfır"a indi.

Açıklandığı 2011'den bu yana Türkiye Kanal İstanbul'u tartışıyor, ancak 20 yıldır ülkeyi yöneten ve bu projenin de sahibi olan iktidar ne süregelen tartışmayı, ne eleştirileri ne de uyarıları dinliyor. Tartışmanın iki tarafında olanların, yani projeyi destekleyenlerin ve karşı çıkanların uzlaştıkları tek konu ise projenin sıfatı: Çılgın. Peki gerçekten böyle bir "çılgınlığa" gerek var mı? Bu projenin İstanbul'a getirecekleri, doğasından, yaşamından, kültürel mirasından alıp götüreceklerine, İstanbul'u öldürmeye değer mi?

Eşikleri yıkan İstanbul: Mega projeler, ÇED ve hukuk mücadelesi

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Başkanı Esin Köymen ile artık bir “mega kent” haline gelen İstanbul’un çevre ile ilişkisinin nasıl kurulduğunu, yanlış ya da eksik ÇED uygulamalarının İstanbul’a nasıl geri döndürülemez zararlar verdiğini konuştuk. Köymen, İstanbul’un son dönemdeki en yaşamsal sorununun, şehrin iktidar eliyle kuzey yönüne doğru büyümeye zorlanması olduğunu söylüyor. ÇED süreçleri için ise yorumu net: “Yazdıkları yönetmeliğe kendileri uymuyorlar.”

Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) yönetmeliğinin kentsel mekân anlamında en büyük sorunu nedir?

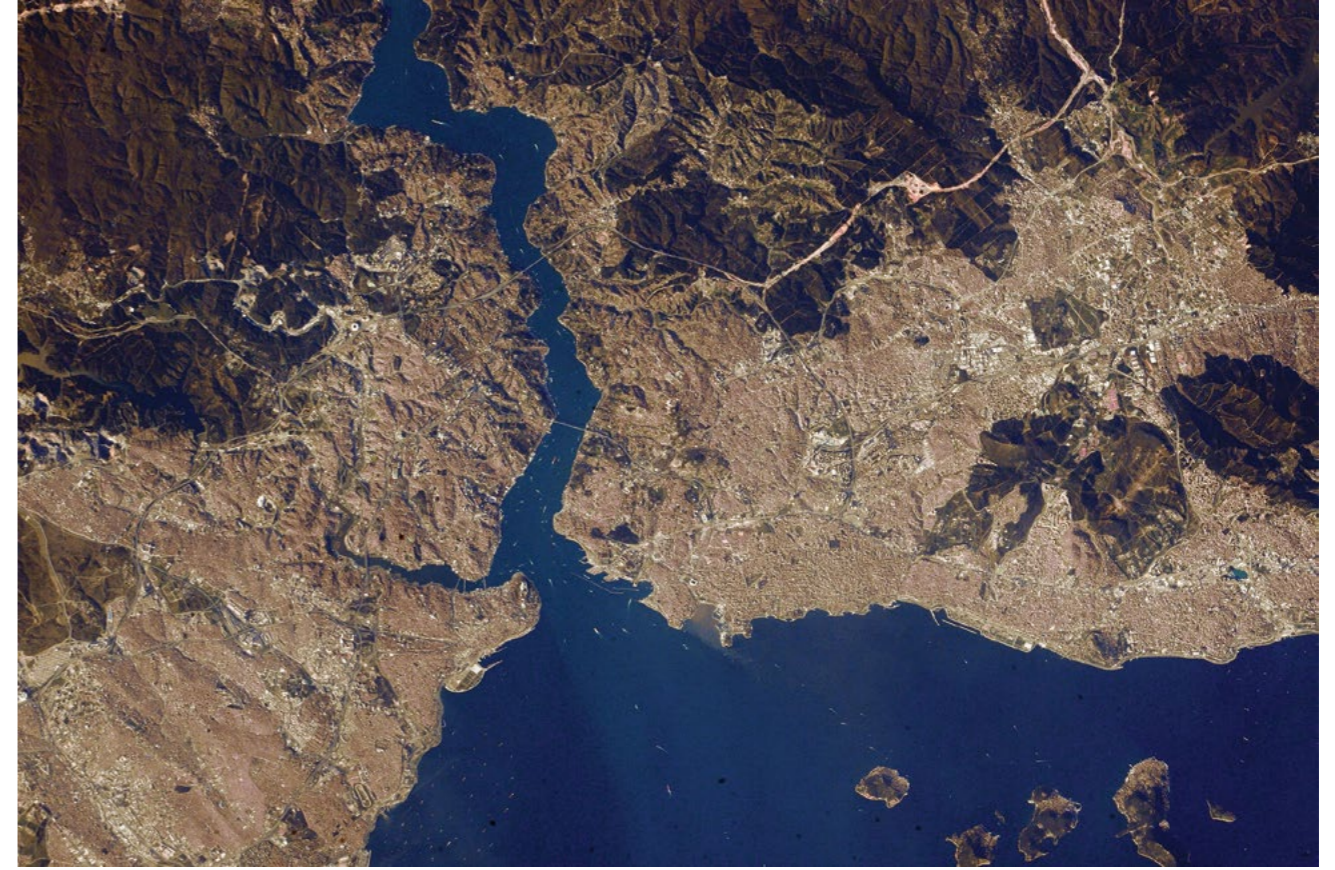
Esin Köymen: Çıkardıkları yönetmeliği kendileri uygulamıyorlar. Bu birincisi. İkincisi, çevreyi çok geniş anlamda etkilemesine karşın projelere “ÇED gerekli değildir” kararları veriyorlar. Ayrıca birbirini etkileyen projelerde hepsini kapsayan stratejik bir ÇED’in olması gerekiyor; birbirleriyle bağlantılarının kurulması gerekiyor. Bir entegre ÇED’den bahsediyorum. Bunun en net örneği 3.

Köprü, 3. Havalimanı ve Kanal İstanbul projeleri. Bunlar birbiriyle bağlantılı projeler, bu nedenle entegre bir ÇED gerekiyordu.

Bazı kriterlere, uyum yasalarına, uluslararası anlaşmalara uymak açısından bazı uygulamalar Türkiye’ye yerleşiyor ki ÇED uygulaması da bunlardan biridir, ama ne içerik itibarıyla yeterli oluyor ne de yapıldığı amaç doğrultusunda kullanılıyor. Sonuçta sağlıklı olarak da kullanılmıyorlar. En temel sıkıntımız bu.

Kanal İstanbul ÇED raporunda da bu temel problemden bahsedilebilir öyleyse...

E.K.: Kanal İstanbul Projesi’nde binlerce sayfalık ÇED raporu hazırlandı ama o bir ÇED raporu değil, ÇED raporu olma özelliklerini taşıyor. Çevreye etkisinin ne olacağına dair bir değerlendirmenin yapılması ve olumsuz etkilerinin nasıl bertaraf edileceğine dair önermeler getirilmesi gerekiyor. ÇED raporunun amacı budur. Kanal İstanbul ÇED raporu sorunları tespit etmiştir ama sorunları

İstanbul Kuzey Ormanları / Fotoğraf: KOS Medya

Kanal İstanbul ÇED raporu sorunları tespit etmiştir ama sorunları ortadan kaldıracak hiçbir önerme yoktur. Dolayısıyla bir ÇED raporu değildir.

ortadan kaldıracak hiçbir önerme yoktur. Dolayısıyla bir ÇED raporu değildir. Ve bu raporlar genelde böyle hazırlanıyor. Bir çeşit prosedüre uydurma enstrümanı olarak kullanılıyor ÇED raporları.

Buradan anladığım, kentsel mekânı ve doğaya uyumlu kent yaşamını kurmak için ÇED’den medet umamıyoruz.

E.K.: Zaten bir de Kültürel Miras Etki Değerlendirme (KÜMED) raporu var. KÜMED’in sağlıklı bir yönetmeliği de yoktur. ÇED’in uygulanmasında da iyi kötü bir yönetmeliği var ama her ikisini de genel olarak değerlendirdiğimizde, ÇED ve KÜMED raporlarının ortaya çıkış nedenlerine ve gerekliliklerine uygun bir biçimde yazılmadığını görüyoruz. Konunun uzmanlarının hazırladığı ÇED raporları çok önemli çünkü ÇED raporu

aynı zamanda planlama sürecinin bir parçasıdır. Önümüze konulan ÇED raporlarından anladığımız şu: Bu raporlar uzmanları tarafından yazılmıyor.

İstanbul’un kuzeyini talan edecek üç proje için “entegre ÇED raporu” gerekli dediniz. Yönetmelikte entegre ÇED raporuna yer veriliyor mu?

E.K.: Tabii var ama uygulamıyorlar. ÇED raporlarını parçalamak en rahat iş onlar açısından. Biliyorsunuz 2009 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin hazırladığı 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı var. Planlama

Konunun uzmanlarının hazırladığı ÇED raporları çok önemli çünkü ÇED raporu aynı zamanda planlama sürecinin bir parçasıdır. Önümüze konulan ÇED raporlardan anladığımız şu: Bu raporlar uzmanları tarafından yazılmıyor.

açısından baktığımızda İstanbul’un Anayasası’dır. Bu planda temel bir önerme vardı: İstanbul’un kuzeye doğru büyümesinin önüne geçmek gerekiyor. Kuzeydeki bütün yeraltı kaynakları, su toplama havzaları, orman alanları ve oradaki ekolojik denge nedeniyle bu ortaya konulmuştu. Bir plan notu tadilatı gerçekleştirildi, Büyükşehir Belediyesi Meclisinden geçirdiler ve 3. Köprü yapıldı. Kuzey Marmara Otoyolu ve bağlantı yolları yapıldı. Arkasından yine bir imar planı değişikliğiyle İstanbul Havalimanı inşa edildi. Arkasından 100.000 ölçekli plan değişikliğiyle daha önce rezerv yapı alanı ilan edilen Kanal İstanbul’un yapılmak istendiği bölge geldi. Şimdi bu üçüne baktığımız zaman, birbirleriyle bağlantılı oldukları, birbirlerini etkiledikleri ortada. Projenin üçlü olarak ele alınması gerekiyor. Ardışık olarak yapılan bu üç proje Kuzey Ormanları’nın tamamında çok büyük tahribat yaratıyor. Sadece o değil, Trakya tarafı tarım alanları ve su havzaları da büyük oranda etkileniyor. Dolayısıyla bu projelerin birbirini nasıl etkilediği üzerine de bir çalışma yapılması ve ÇED raporlarının birbiriyle ilişkisinin kurulması gerekiyordu. Bunların hiçbiri yapılmadı.

Orman kesimi / Fotoğraf: KOS Medya

Neden bu yolu seçiyorlar?

E.K.: Parçalı imar değişiklikleri, her biri için ayrı ÇED raporu düzenlemek, sorunu parçalara bölüp küçük göstermek anlamına geliyor.

Benim aklıma da şöyle bir açıklama gelmişti: Bir sürü ÇED raporu ortaya çıkarıp, sizin gibi çevreyi korumaya çalışan kişi ve kurumları iptal davalarıyla yormaya çalışıyorlar. Siz davalarla uğraşıyorsunuz. Onların ÇED raporu hazırlamaları kolay gibi görünüyor çünkü ÇED raporları birbirinin kopyası gibi görünüyor çoğunlukla.

E.K.: Planlama sürecini bir bütün olarak ele almayı parça parça yaptıklarında denetimden kaçırılmış oluyorlar. Bu üçlü proje için örnek verdim ama Türkiye'nin her yerinde koruma alanları dahil tüm projelerde bütüncül planlama yapılmıyor. Asıl olması gereken bütünsel bir plan içinde projenin artılarının eksilerinin ortaya konulması. O nedenle 2009'da yapılan İstanbul Çevre Planı'ndan bahsettim. O ölçekteki planda ana kriterler belli olur. Ana ulaşım aksları,

Doğrudan doğruya bir ay içerisinde hem uygulama hem de nazım imar planı yürürlüğe girmiş oluyor. Bu durumda kamusal denetimi sağlayan biz meslek odalarının elinde, bunlara dava açmaktan başka enstrüman ya da yöntem kalmıyor.

onların yöntemleri, raylı sistemler, deniz taşımacılığı, yerleşim alanları, tarım alanları, ekolojik sınırlarımız bu planlarda belli olur. Bu çevre düzeni planı askıya çıkar; vatandaşlar itiraz eder, kurumlar itiraz eder, görüşlerini beyan ederler, gerekirse dava açarlar. Ama işte köprü için ayrı, Kanal İstanbul için ayrı plan yaptığınızda... Toplu Konut İdaresinin yeşil alanlarda ve askeriyeye ait alanlarda yürüttüğü projeler için ayrı

plan yaptığınızda... Kamuya ait alanları, park alanlarını, orman alanlarını imar planıyla yapılaşmaya açmak için ayrı plan yaptığınızda, kamu kurumu niteliğindeki meslek odaları, bunların kamu yararına olup olmadığını denetleyip olumsuz bulduğunda dava açıyor. Geldiğimiz noktada sayısını bilmediğimiz kadar çok dava oluşuyor böylece. Temel motivasyonları, inşaat sektörüne dayalı rant ekonomisi. Dönemsel olarak iktidarlar bunu ağırlıklı olarak seçerler ama bu iktidar bunu daha fazla seçti; ekonomiyi tümüyle inşaat rantına oturttuğu için, bu parça parça planlama çok işlerine geliyor. Ne kadar farklı alanda ve farklı sayıda imar değişikliği yaparlarsa bizi o kadar çok uğraştırıyorlar. Tabii biz bunun karşısında geri durmuyoruz ama elbette mahkeme kararı çıkana, bilirkişi raporları gelene kadar inşaatlar başlamış oluyor kimi zaman. Uygulamaya o kadar çabuk geçiyorlar ki... Hele ki Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı, 2011'de kurulmasından sonra SİT alanları dahil her türlü imar planı yapma yetkisini aldığı için, bütün üst ölçekli imar planlarından

uygulama imar planlarına kadar olan süreci tek başına ve tek seferde yapıyor. Yani 100.000 ölçekli çevre düzeni planında bir değişiklik yapıyor, hemen o askıdan iner inmez onun alt ölçekli, yani 5000 ve 1000 ölçekli imar planlarını hazırlıyor. Dolayısıyla planlama sürecinde bizim yapacağımız itirazların süresini yok etmiş oluyor. Doğrudan doğruya bir ay içerisinde hem uygulama hem de nazım imar planı yürürlüğe girmiş oluyor. Bu durumda kamusal denetimi sağlayan biz meslek odalarının elinde bunlara dava açmaktan başka enstrüman ya da yöntem kalmıyor.

Peki dava süreçlerinde neler yaşanıyor? Hukuk sistemindeki sorunları bildiğimiz için soruyorum. Kazandığınız davalar oluyor mu?

E.K.: Bugünlerde gündemde olduğu için hemen aklıma Gezi Parkı'nda Topçu Kışlası ihyası geliyor. Orada çok ciddi bir hukuk mücadelesi yürütülmüştü. Artık mahkemeler de siyasal iktidarın gölgesinde kararlar veriyor. Park yok edilip yerine bir Kışla-AVM yapılmamışsa, bu bir taraftan hukuk mücadelesi bir

taraftan da kamuoyunda oluşan duyarlılık sayesinde. Mesela Haydarpaşa Dayanışması'nın yıllardır sürdürdüğü bir nöbet var. Haydarpaşa'nın otel olmaması, gar fonksiyonunu kaybetmemesi ve ayrıca arka tarafında ticaret merkezlerinin yapılmaması için bizlerin açtığı davalar ve tutulan nöbetler sayesinde orası yağmalanmadı. Elbette kazandıklarımız var ama imar planı değişikliklerinin sayısı o kadar fazla ki, kaybettiklerimiz daha fazla. Hatta davaları kazanmış olsak bile sonuç itibarıyla gecikmiş bir yargı kararı yüzünden her şey olup bittikten sonra kazandığımız davalar olabiliyor.

Kaybedince vazgeçiyorlar mı?

E.K.: Bir başka sorun da o. Mesela Kartal'daki adliye binasının yanında şehir parkı alanı vardır. İmar planını dört kez iptal ettirdik. Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı beşinci kez imar değişikliği yaptı. Bunlar erken örnekler, uygulama başlamadan açabildiğimiz ya da uygulaması bir nedenle geciken projelerdeki davalar. Kartal'daki park alanını ticaret fonksiyonlu olarak imar planına almışlardı, yapı alanına

dönüşecekti. Onu şimdilik engelledik. Kanal İstanbul gibi devam eden davalarımız da var. Sanırım o projeye açtığımız davalar ondokuzu buldu. Çevre düzeni planı değişikliğiyle ilgili davalar var. Yedi etaplı bir projedir o; ilk üç etabın uygulama imar planları ve nazım imar planları hakkında davalar var. İhaleler yapıldı; o ihalelerin iptali için de dava açtık. Kültürel miras üzerine etkileriyle ilgili koruma kurulundan alınan kararların iptali için açtığımız dava var. Osmanlı dönemi köprülerinin sökülüp taşınmasıyla ilgili açtığımız dava var. Bütün bunlar devam ederken, o büyük mega projenin temel dayanağı olan ÇED raporuna karşı açtığımız davada, keşif ve bilirkişi incelemesi daha yeni (12 Mayıs 2022) yapıldı. Üstelik keşif sırasında meslek odalarının açtığı davada hukuksuz bir biçimde görüşümüze başvurulmadı. Oysa görüşlerimizi belirtmek ve tutanak altına alırmak bizim kanuni hakkımız. Dolayısıyla adalet sistemi de ne yazık ki bazen iktidarın siyasi görüşü doğrultusunda hareket ediyor. Bu, dönemsel olarak temel sıkıntılarımızdan biri zaten.

TÜRKAKIM, Istrancalar / Fotoğraf: KOS Medya

Osmangazi Köprüsü / Fotoğraf: herseklagunu.com

Bu türden mega projelerle İstanbul son yıllarda kuzeye doğru yayılıyor ama zaten doğu ve batı yönünde aşırı bir biçimde yayılmış durumda. Bu imar planlarının daha sık değişmesinin, ÇED süreçlerinin işlevsizleşmesinin sonucunda bizi ne bekliyor?

E.K.: Doğu ve batı yönünde büyümede imar planları değişikliklerinin tabii payı büyük. Kenti büyütmenin aracı olarak kullanıyorlar. Yani siz yeni yaşam alanları açırıyorsanız, yeni imar planları yapıyorsanız, nihayetinde bu nüfusu artırıyorum demektir. Kanal İstanbul için diyorlar ya kanalın iki tarafına 500 bin nüfuslu bir kent inşa edeceğiz diye. İstanbul bir mega kent. Öz kaynakları kendisine yetmiyor zaten. Çevre illerin kaynaklarını sömürüyor. Mesela su rezervi kendisine yetmiyor, Istanca'nın suyunu kullanıyor, Melen'in suyunu kullanmaya çalışıyor. Kullanmaya çalışıyor çünkü Melen barajında sıkıntılar var.

Siz bir taraftan mega kentin nüfusunu artırmaya devam ederseniz, göçü özendirmeye devam edersiniz. Bütün bunların sağlıklı planlamasının yapılması lazım. Türkiye'nin tüm coğrafyası için yapılmalı bu plan, ama Devlet Planlama Teşkilatını ortadan kaldıran bir siyasi yapı, zaten planlama yapmayı istemiyor demektir.

Son dönemlerde takip ettiğiniz başka önemli konular var mı?

E.K.: Bizim dava süreçleri sürekli devam ediyor. Validebağ Korusu var örneğin. Kanal İstanbul, anlattığım gibi yoğun biçimde sürüyor. En son Atatürk Havalimanı ile ilgili yeni bir ihale yapıldığını bir gazete haberinden öğrendik. Toplu Konut İdaresi tarafından yapıldığı söylenen bu ihalenin, yayınlanması gereken Kamu İhale sayfasında kaydının bile olmadığını görüyoruz, *Resmi Gazete*'de

Siz bir taraftan mega kentin nüfusunu artırmaya devam ederseniz, göçü özendirmeye devam edersiniz. Bütün bunların sağlıklı planlamasının yapılması lazım. Türkiye'nin tüm coğrafyası için yapılmalı bu plan, ama Devlet Planlama Teşkilatını ortadan kaldıran bir siyasi yapı, zaten planlama yapmayı istemiyor demektir.

de yayınlanmadı. Bu ihaleden, gazeteci Çiğdem Toker'in *Sözcü* gazetesinde 9 Haziran 2022 günü çıkan yazısıyla haberdar olduk. Biliyorsunuz orada bir pandemi hastanesi yapılmıştı. Atatürk Havalimanı işler vaziyette olan tüm kamu kaynaklarıyla birlikte yok edilerek yapılmıştı bu hastane. Şimdi oranın "millet bahçesi" için 29 Nisan 2022'de ihale edildiğini ve Yapı & Yapı adlı bir şirketin ihaleyi aldığını öğrendik. İhaleye girenler de zaten iktidara yakın olan beşli müteahhit grubu. Bunları öğrendikten sonra, tabii hemen bu konuyu çalışmaya başladık.

Pandemi hastanesi yapıldığında da zaten kamu kaynaklarına zarar vermektan, kamuyu zarara uğratmaktan dolayı bütün sorumlular hakkında suç duyurusunda bulunmuştu. Üç gün içerisinde jet bir yanıt gelmişti. "Soruşturmaya yer yoktur" olarak geldi yanıt tabii. Yani istedikleri zaman mahkemelerin ne kadar hızlı çalıştığını gösterdiler. En yeni konumuz bu. Resmi hiçbir belgesi yok, hukuksuz bir ihale olduğunun altını çizmek isterim. Kamu İhale Yasası'nın 21. maddesinin b bendi uyarınca yapılmış bu ihale. Yasanın muafiyet bölümüne göre yapılmış, yani savaş koşulları, olağanüstü durumlarda filan başvuru bir ihale yöntemi bu. Açık ihale değil, davet usulü yapılmış. Nasıl bir olağanüstü haldeyse artık. 🌐

MARMARA BÖLGESİ ÖRNEĞİNDE ÇED UYGULAMASI VE MUAFİYET KARARLARI

Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) sürecinin pratikte çevresel korumadan ziyade ekonomik çıkarları gözeterek işlediğinin en önemli göstergelerinden biri de sıklıkla verilen muafiyet kararları. Marmara Bölgesinin güney ve doğu kesimlerinde süregiden ekoloji mücadelesini yakından izleyen çevre mühendisi Miray Dokurer, yasal-idari mekanizmadaki boşlukları ve bunların gerisindeki nedenleri, sanayileşmenin yıkıcı etkilerinin son derece görünür olduğu bu bölge üzerinden tartışıyor.

11 Ağustos 1983 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren Çevre Kanunu'nun 10. Maddesi ile Türkiye'de ilk defa, bir faaliyet gerçekleştirilmeden önce yol açabileceği etkilerin belirlenmesi ve önlem alınması adına yasal bir süreç belirlenmiştir. Bununla birlikte uzun yıllardır uygulanan raporlamada projelerin gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkabilecek çevresel, sosyal ve sağlık üzerine olumsuz etkiler ve etkilere karşı alınabilecek önlemler ciddi ve kapsamlı bir şekilde araştırılmamaktadır. İçme sularımız kirlenmekte, ormanlarımız katledilmekte, tarım arazilerimiz betonlaşmakta ve nihayetinde halk sağlığı tehdit edilmektedir. Tam da bu nedenle, bugün örneğin Kocaeli Dilovası'nda görülen kanser vakalarının oranının yüksek olması ya da insan kanında mikroplastik bulunması tesadüf değildir.

Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED), ismi itibarıyla dikkat çekici ve bazen kurumlar için korkutucu olsa da, günümüzde siyasi iradenin rant projeleri için süreci uzatan bir prosedür halini almaya başlamıştır. ÇED sürecinin işleyişini ele alacak olursak, Proje Tanıtım Dosyası'nın sunulması akabinde alınabilecek iki ana sonuç vardır: "ÇED Gereklidir" ve "ÇED Gereklidir Değildir". ÇED Gereklidir kararı verilen proje için yetkili kuruluş ÇED Başvuru Dosyası hazırlar ve Bakanlığa sunar.

Bakanlık dosya incelemesini beş iş günü içinde tamamlar. ÇED Genel Formatına uygun hazırlanmadığı anlaşılan ÇED Başvuru Dosyası, tamamlanmak üzere iade edilir. Eksikler kuruluş tarafından tamamlanıp yeniden sunulur. İnceleme sonucu uygun bulunan dosyalar için, ilgili kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, Bakanlık yetkilileri, proje sahibi ve Bakanlıkça yeterlilik verilmiş kurum/kuruluşlardan oluşan bir Komisyon kurulur. Bakanlık, kurulan komisyona ÇED dosyasını, halkın katılımı toplantısı ve kapsam belirleme için görüş verme tarihini içeren yazıyı yollar.

Halkın Katılımı Toplantısı, Bakanlıkça yetki verilmiş kuruluş, proje sahibi ve etkilenmesi en muhtemel halkın katılımı ile kolaylıkla ulaşılacak merkezde bir yerde yapılır. Toplantı tutanağı, bir sureti Valilikte kalacak şekilde Bakanlığa gönderilir. Halkın görüş ve önerileri, zamanlama takvimi içerisinde Komisyona sunulur. Komisyon üyeleri, kapsam belirlemesi öncesinde proje uygulama yerini inceleyebilir, kendilerine iletilen tarihe göre Halkın Katılımı Toplantısına katılabilirler. Komisyon üyesi kurum/kuruluşların görüş ve önerileri ile halktan gelen görüş ve öneriler doğrultusunda Bakanlıkça ÇED Raporu Özel Formatı hazırlanır.

Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED), ismi itibarıyla dikkat çekici ve bazen kurumlar için korkutucu olsa da, günümüzde siyasi iradenin rant projeleri için süreci uzatan bir prosedür halini almaya başlamıştır.

Bakanlıkça yeterlilik verilmiş kurum/kuruluşlar tarafından hazırlanan ÇED Raporu Bakanlığa sunulur. ÇED Raporunun formata uygunluğu ve belirlenen çalışma grubunda yer alması gereken meslek uzmanlarınca hazırlanıp hazırlanmadığı hakkındaki inceleme, Bakanlık tarafından beş iş günü içinde sonuçlandırılır. ÇED Raporunun formata uygun olmadığı ve/veya belirlenen çalışma grubunca hazırlanmadığının anlaşılması halinde, bu hususların yerine getirilmesi için ÇED Raporu iade edilir. İade edilen ÇED Raporunun iade tarihinden itibaren bir ay içinde Bakanlığa sunulmaması halinde veya yapılan düzeltmenin yeterli görülmediği durumda ÇED süreci sonlandırılır.

ÇED Özel Formatına onay verilen dosya için inceleme ve değerlendirme toplantısının yeri ve tarihi komisyona bildirilir. Nihai rapor halini alana kadar ilgililer Valiliğe görüş bildirebilir ve görüşler Bakanlığa iletilir. Bu görüşler Komisyon tarafından dikkate alınır ve Bakanlıkça yeterlilik verilmiş kurum/kuruluşlar tarafından ÇED Raporuna yansıtılır.

Komisyon ÇED Raporunu, ilk inceleme değerlendirme toplantısından itibaren on iş günü içinde inceler ve değerlendirir. Komisyon, yazılı görüş vermiş olan inceleme, değerlendirme komisyonu üyeleri dahil salt çoğunluk ile toplanır.

Komisyon üyeleri, temsil ettikleri kurum/kuruluşları adına görüş bildirirler. ÇED Raporunda önemli eksiklik ve yanlışların görülmesi durumunda Komisyon, bunların giderilmesini Bakanlıkça yeterlilik verilmiş kurum/kuruluşlardan veya ilgili kurumlardan ister. Bu durumda, inceleme değerlendirme süreci durdurulur. Eksiklikler tamamlanmadan veya gerekli düzeltmeler yapılmadan Komisyon çalışmalarına devam edilmez. Bakanlıkça yeterlilik verilmiş kurum/kuruluşlar, süreci durdurulan projelerde 12 ay içerisinde eksiklikleri tamamlamak veya gerekli düzeltmeleri yapmakla yükümlüdürler. Bu süre içinde ÇED Raporu sunulmaz ise ÇED süreci sonlandırılır.

Gerekli görülen düzeltmeler yapıldıktan sonra ÇED Raporu Bakanlığa sunulur ve Bakanlık, Komisyonu toplantıya çağırır. Toplantı sonrası inceleme değerlendirme süreci devam eder. ÇED Raporunda değişiklik yapılması en çok iki kez istenebilir. Yapılan düzeltme Komisyonca yeterli görülmez ise durum bir tutanakla belirlenir ve projenin ÇED süreci sonlandırılır.

Komisyonun son şeklini verdiği rapor yetki verilmiş kurum tarafından inceleme değerlendirme toplantılarından sonraki on gün içinde Bakanlığa sunulur. Sunulan raporda eksiklik tespit edilmesi durumunda rapor iade edilir. İade edilen

Komisyon tarafından son şekli verilen rapor on takvim günü süresince halkın görüşüne açılır. Görüşler karar alma sürecini etkiler. Bakanlık, Komisyon çalışmalarını ve halkın görüşlerini dikkate alarak proje için “ÇED Olumlu” ya da “ÇED Olumsuz” kararını on iş günü içinde verir ve bu kararı Komisyon üyelerine bildirir. Proje için verilen karar halka duyurulur.

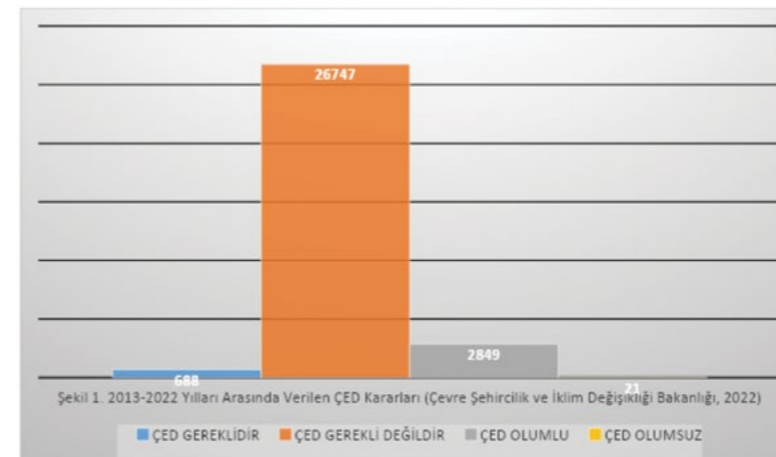
rapordaki eksikliklerin doksan takvim günü içerisinde tamamlanmaması halinde ÇED süreci sonlandırılır.

Komisyon tarafından son şekli verilen rapor on takvim günü süresince halkın görüşüne açılır. Görüşler karar alma sürecini etkiler. Bakanlık, Komisyon çalışmalarını ve halkın görüşlerini dikkate alarak proje için “ÇED Olumlu” ya da “ÇED Olumsuz” kararını on iş günü içinde verir ve bu kararı Komisyon üyelerine bildirir. Proje için verilen karar halka duyurulur.

ÇED Olumlu Kararı verilen ve mücbir sebep olmaksızın yedi yıl içinde başlanmayan projelerin kararı geçersiz sayılır. ÇED Olumsuz Kararı verilen projeler için, olumsuz kararına sebep olan durumlar ortadan kaldırıldığında yeniden başvurulabilir.

Süreç, mevzuat üzerinden incelendiğinde işler ve güvenilir görünse de verilen kararlar üzerinden mevcut durum tam olarak bu şekilde değildir. Bakanlık Kasım 2013 tarihinden beri ÇED duyurularını sitesi üzerinden yayınlamaktadır.¹ Şekil-1’de verilen tablo, Bakanlık verileri baz alınarak hazırlanmıştır ve 2013 yılından 13 Mayıs 2022 tarihine kadar işlenen verileri içermektedir.

Buradaki verileri değerlendirdiğimizde, dokuz yılda verilen 21 “ÇED Olumsuz” kararının 1 tanesinin kümes hayvanları yetiştirme tesisi, 2 tanesinin hidroelektrik santrali ve 18 tanesinin maden

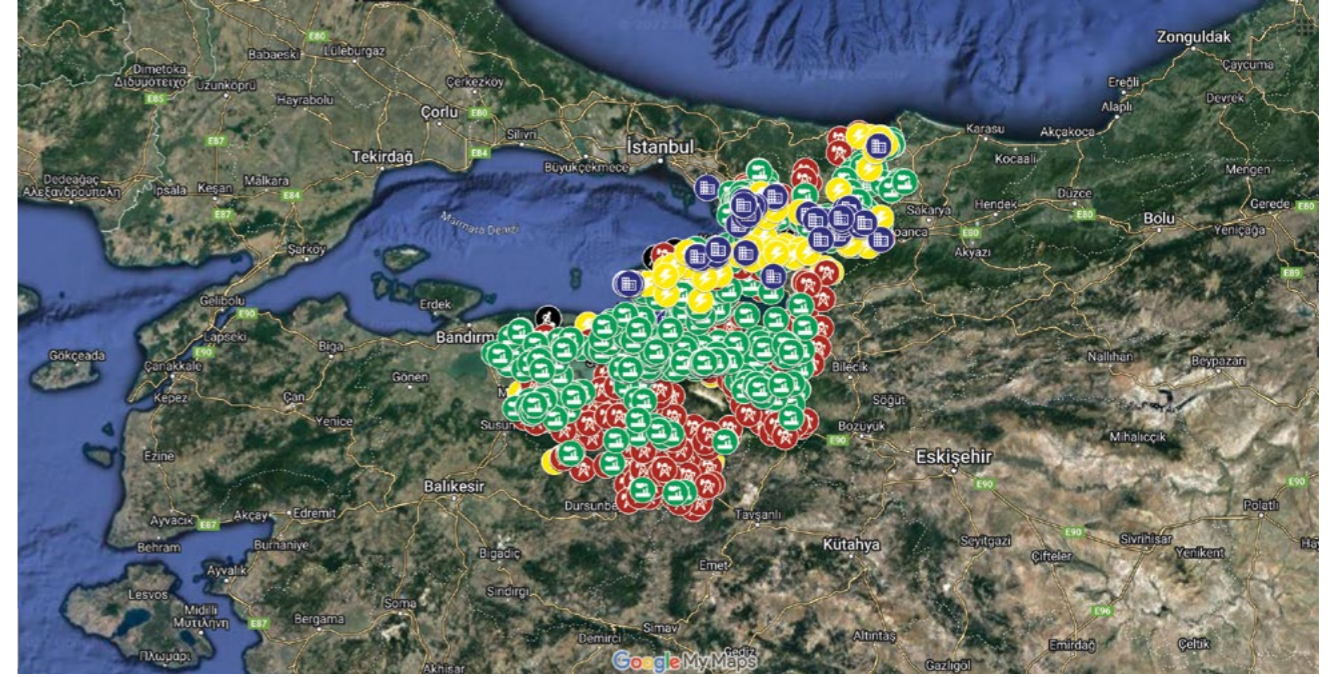
Şekil 1: 2013-2022 yılları arasında verilen ÇED kararları. Kaynak: Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022.

Fotoğraf: Oben Ulu

Fotoğraf: Oben Ulu

Şekil 2: Kocaeli, Yalova ve Bursa illerinde havza ölçekli çevresel etki izleme çalışması.

projelerine ilişkin olduğu görülebilir. Bir diğer deyişle, bu 21 adet projenin dışında Türkiye'deki tüm şirketlerin tüm projelerini hatasız ve mükemmel planladığı sonucuna varabiliriz!

Yine Şekil 1'de açıkça görüleceği üzere, ÇED süreçlerinin en çok kullanılan açığı, "ÇED Gerekli Değildir" kararlarıdır. Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'ne göre Proje Tanıtım Dosyası sunulan projelerde Ek-4 üzerinden ve "ÇED Gerekli Değildir" kararı almış projelerin kapasite artışlarında Ek-2 ve Ek-1 üzerinden "ÇED Gerekli Değildir" kararı alınması sağlanmaktadır. Eklerde belirtilen kapasiteyi aşmayan projeler kolaylıkla "ÇED Gerekli Değildir" kararı alır. 2014 yılında revize edilen yönetmelikte "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir" kararı şu şekilde tanımlanmaktadır: Seçme Eleme Kriterlerine Tabi Projeler hakkında yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak, projenin çevre üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerinin, alınacak önlemler sonucu ilgili mevzuat ve bilimsel esaslara göre kabul edilebilir düzeylerde olduğunun belirlenmesi üzerine projenin gerçekleşmesinde çevre açısından sakınca görülmediğini belirten Bakanlık kararını ifade eder.

Bu tanımda kabul edilebilir düzeylerin sayısal karşılığı verilmemiştir ve yorumu açıktır. Örneğin rüzgâr enerjisi santrali kurulurken sadece bir rüzgâr gülü

Rüzgâr enerjisi santrali kurulurken sadece bir rüzgâr gülü için kesilecek kaç ağaç kabul edilebilir düzeydedir? Ya da bir taş ocağının ormanın bir bölümünü çıplak bırakması için kime ne kadar ödeme yapılması projenin zararını kabul edilebilir düzeye çekmektedir?

için kesilecek kaç ağaç kabul edilebilir düzeydedir? Ya da bir taş ocağının ormanın bir bölümünü çıplak bırakması için kime ne kadar ödeme yapılması projenin zararını kabul edilebilir düzeye çekmektedir? "ÇED Gerekli Değildir" kararları ile ilgili bu tarz sorular çoğaltılabilir.

Bakanlık verilerinin detaylı incelemesini yaptığımızda, 1557 adet atık projesi, 1230 adet enerji projesi, 1671 adet gıda projesi, 2462 adet hayvancılık projesi, 10.639 adet maden projesi, 1154 adet kimya projesi, 1044 adet konut projesi, 346 adet kıyı projesi, 1349 adet petrol-doğalgaz-III. ve IV. grup maden projesi, 3840 adet sanayi projesi, 219 adet su

projesi, 10 adet tarım projesi, 1015 adet turizm projesi ve 211 adet ulaşım projesi ile tüm sektörlerin muafiyet kararlarından yararlandığı görülebilir.

Dokuz yılda verilen 26.747 "ÇED Gerekli Değildir" kararı, başka sebeplere ek olarak yaz aylarında yaşanan orman yangınlarının kontrol altına alınamayışına, Marmara Denizi'nin yardım çığlığı müsilağa, solunum yolu hastası yurttaşlara, nesli tükenen canlılara, ürün verimi alamayan çiftçilere, susuz kalan bölgelere sebebiyet vermektedir. Kocaeli gibi sanayileşme adı altında talan edilmiş bir kentte 552 adet "ÇED Gerekli Değildir" kararının olması, ÇED sisteminin esasen ekonomik çıkarlar gözetilerek işletildiğinin açık bir göstergesidir.

Yanlış bir politika ile yürütülen ÇED süreçlerine karşı örgütlerin mücadeleleri önemlidir ve yaygınlaştırılmalıdır. Yurttaşlık Derneği tarafından yürütülen "Yerel/Bölgesel Kamu Politikalarında Yurttaşın Sözü" başlıklı çalışma kapsamında oluşturulan "yıkım haritası"² (Şekil 2) üç il (Kocaeli, Bursa, Yalova) üzerinden Marmara Bölgesi'nin doğu ve güney kesimlerinde yürütülen tüm projeleri gözler önüne sermektedir.

Bu projeler neticesinde ortaya çıkan eko-kırım sadece bu suya karşı duran halkı değil hayvanları, bitkileri, toprağı, projelerden kazandıkları paralarla ceplerini dolduran kişileri, yerel ve ulusal

Bartın Platformu, Bartın Termik Santrali protesto eylemi / Fotoğraf: Anonim

yöneticileri ve hatta bu yıkımlardan kilometrelerce uzakta yaşayan canlıları da etkilemektedir. Çünkü bilimsel çalışmalar ile görüyoruz ki, kirlilik yerel değildir. Yere atılan bir çöpün tam atıldığı o yerde kalmayıp taşınıyor oluşu gibi, fabrika bacalarından çıkan duman da rüzgârlarla başka bölgelere, dereye dökülen atıklar akıntı ile denizlere, oradan okyanuslara

taşınır. Dolayısıyla “ÇED Gerekli Değildir” kararı ile yapılan projeler, siyasi iradeyi ve bu tür projelerden çıkarları olanları politik ve ekonomik anlamda güçlendirirken, aynı zamanda bu kişilerin kendileriyle beraber tüm yurttaşların, dahası projelerin etki alanındaki canlı cansız tüm varlıkların kaynaklarını sömürmekte, yaşam standardını düşürmektedir.

Günümüzde yaşanan çevre felaketlerini göz önünde bulundurduğumuzda, artık temeli atılacak her sanayi tesisi, vurulacak her kazma, dikilecek her bina, açılacak her yol için Çevresel Etki Değerlendirmesi gerekli ve önemlidir. Yıkım projelerinin ağırlıkla toplandığı Marmara gibi bölgelerde ise “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” kararlarının önü mevzuatta yapılacak acil bir revizyon ile kesilmelidir.

Bir litre suyumuzu boşa harcama ya da kimyasal zehirler ile kirlenme hakkımız yok. Çevrenin gündelik siyasal ve ekonomik çıkarların ötesinde bir konu olduğunu bir an önce idrak etmeli ve çevre mevzuatının bu yönde güncellenmesi için harekete geçmeliyiz.

Dokuz yılda verilen 26.747 “ÇED Gerekli Değildir” kararı, başka sebeplere ek olarak yaz aylarında yaşanan orman yangınlarının kontrol altına alınamayışına, Marmara Denizi’nin yardım çığlığı müsilağa, solunum yolu hastası yurttaşlara, nesli tükenen canlılara, ürün verimi alamayan çiftçilere, susuz kalan bölgelere sebebiyet vermektedir.

¹ <https://eced-duyuru.csb.gov.tr/eced-prod/duyurular.xhtml>

¹ <https://hyd.org.tr/tr/calismalar/yerel-ve-bolgesel-kamu-politikalarinda-yurttasin-sozu/1135-kocaeli-yalova-bursa-havza-olceklil-cevre-izleme-calismasi>

SÖYLEŞİ » Seçil Ege Değerli

» Cafer Solgun

“Bir dağın da, bir derenin de hakkını savunmamız gerekiyor”

Ekoloji mücadelesinin en önemli ayaklarından biri kuşkusuz hukuk alanı. Tahripkar projelere ve girişimlere karşı açılan davalar, her zaman arzu edilen sonucu doğurmasalar da, yıkımın önünde durmak için çabalayan kesimlerin kaçınılmaz olarak sarıldığı bir dal adeta. Dolayısıyla avukatların ekoloji mücadelesinde hayli ayırt edici bir konumları var. Biz de bilhassa Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) süreci bağlamında karşılaşılan sorunları ve bu sorunlar karşısında geliştirilen taktikleri son yıllarda jeotermal projeleriyle gündemde olan Manisa Salihli’den avukat Seçil Ege Değerli ile konuştuk.

Seçil Hanım, siz bir hukukçu ve aynı zamanda Salihli Çevre Derneği başkanısınız. Dilerseniz bu derneğin nasıl bir ihtiyaç cevaben kurulduğuyula başlayalım.

Seçil Ege Değerli: Salihli Çevre Derneği yeni kurulmuş, faaliyete geçmiş bir dernek. Bölgede jeotermal elektrik santral faaliyetlerinin başlamasıyla birlikte gerçekleşti kuruluşu. Bir ihtiyaç olarak doğdu yani. Bu jeotermal elektrik santral projeleri gündeme gelmeden önce, bizim bölgemizde ve Salihli özelinde çok ciddi çevresel yıkımlara yol açan projeler söz konusu değildi. Tüm Türkiye’de görülen taş ocakları gibi, bir yerden sonra kanıksamış olduğumuz sorunlar ve işletmeler vardı. Salihli, büyük tahribatlar yaratan projelerin yer aldığı bir bölge değil. Yoğun olarak tarım yapılan, hatta yılın 12 ayı boyunca tarım yapılan bir bölge. Bu özelliğiyle Türkiye’nin “nadide” bir bölgesi. Bu yüzden büyük tahribatlara neden olan faaliyetlerle karşı karşıya değildik.

Öncelikle Aydın’da, Denizli’de başlayan jeotermal santral faaliyetleri gündeme geldi; çok yakınımızda, Manisa Alaşehir’de de bir santral faaliyete başlamıştı. Bu bizim için “şans” oldu diyebilirim. Alaşehir’de bu faaliyetler hiçbir tepki görmeden, halkın çok da irdelemeksizin kabullendiği projeler olarak hayata geçmişti. Ancak zaman içinde etkileriyle birlikte ne gibi

sonuçlar doğurduğu görüldü ve bunun ardından bir tepki oluştu. Bu firmalar Salihli’ye girdiğinde, bir bileşeni olduğumuz Ege Çevre Platformu olarak zaten hem kurumlarımızdan hem de kendi yaptığımız bilimsel araştırma ve okumalar neticesinde bu jeotermal enerji santrallerinin ne tür tahribatlara yol açabileceğini öğrenmiştik, biliyorduk. Bunun, jeotermal taarruzuna karşı başlattığımız yargısal süreçler için de yararı oldu elbette.

Jeotermal elektrik santralleri çevreye nasıl zarar veriyor?

S.E.D.: Jeotermal elektrik, çalışma prensipleri başlı başına zararlar doğuran bir faaliyet çünkü kapalı sistemle çalıştırılmıyor. Kapalı sistemden kastım şu: Mesela jeotermal ile ısıtılıyor şehrimiz ama termal ile jeotermal birbirinden çok farklı. Yerin 2-3 bin metre derinliğindeki sıcak, akışkan sıvı yoğun metal içerikli. Bunun yeryüzüne çıkarılması aşamasında bu ağır metaller yeraltı sularına karışıyor. Bu, içme suyu ve tarımsal sulama demek. Bu sular yeryüzüne çıkınca ağır metaller soluduğumuz havaya karışıyor. Sonra da asit yağmuru olarak tüm canlıların üzerine yağıyor. Ağır metaller derken, en başta siyanür, sülfürik asit, bor gibi ağır metallerden bahsediyoruz. Tabii ki bu çalışma sistemi kapalı sistem değil. Elektrik enerjisinin üretiminde kullanılan 300-400 derece sıcaklığındaki akışkan, işi bittikten sonra tekrar aynı metrelerdeki

O zamanki adıyla Tarım ve Ormancılık Bakanlığı 4 ilin valiliğine bir genelge yollamıştı; Manisa, İzmir, Aydın ve Denizli. Bakanlık bu illerin valiliklerine “Yeraltı su havzalarınızda kabul edilebilir siyanür oranları kabul edilebilir değerlerin 300 katı olduğu için artık yeni maden ocağı ve jeotermal tesisler için ruhsat vermeyin”, demiş. Bir yandan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ÇED değerlendirmelerinde olumlu karar veriyor veya “ÇED gerekli değil” kararı veriyor, Enerji Bakanlığı bu projelere destek veriyor ama bir yandan da bir başka bakanlık, yeraltı sularındaki kirlilik nedeniyle bu projelere ruhsat vermeyin diyor.

derinliğe bırakılmalı ama firmalar bunun maliyetinden kurtulmak için, bu akışkan atığını yakındaki akan sulara ya da topraklara salıyorlar. Böylece doğrudan topraklarımızı, bitkilerimizi ve diğer canlıları zehirliyorlar.

Bu değerlerin yüksekliğini şöyle ifade edeyim: Yargılama süreçlerinde ortaya çıkardığımız resmi yazışmalar var. Bakanlıkların da adı sürekli değişiyor, o zamanki adıyla Tarım ve Ormancılık Bakanlığı dört ilin valiliğine bir genelge yollamıştı: Manisa, İzmir, Aydın ve Denizli. Bakanlık bu illerin valiliklerine “Yeraltı su havzalarındaki siyanür

oranları kabul edilebilir değerlerin 300 katı olduğu için artık yeni maden ocağı ve jeotermal tesisler için ruhsat vermeyin,” demiş. Bir yandan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ÇED değerlendirmelerinde olumlu karar veriyor veya “ÇED gerekli değil” kararı veriyor, Enerji Bakanlığı bu projelere destek veriyor ama bir yandan da bir

başka bakanlık, yeraltı sularındaki kirlilik nedeniyle bu projelere ruhsat vermeyin diyor. Gerçekte biz zaten biliyoruz, Gediz havzası, Gediz Nehri ağır bir tehlike altında. Aynı şekilde Büyük Menderes, Küçük Menderes havzasında da yoğun kirlilik var. Yeraltı suları da aynı şekilde. Bu sular bizim hayatımızı tehdit eder boyutta.

Bu arada biz 2017 tarihli bu bakanlık genelgesini davalarımızda mahkemelere sunduk. Devlet Su İşleri’nin (DSİ) daha yakın tarihli bir çalışmasına da ulaştık. Bu çalışmada özellikle Salihli’deki, Alaşehir’deki jeotermal kuyu çalışmalarının olduğu bölgelerde DSİ tarafından doğrudan içme sularındaki, akan sulardaki siyanür oranları

belirlenmiş durumda. Ne kadar öldürücü olduğunu biliyor musunuz; kabul edilebilirlik sınırlarının 3 kat değil, 30 kat değil, tam 300 kat üstünde. Bu, bölgedeki pek çok kanser vakasının sebebinin de açıklıyor aslında. Bu, sadece insan sağlığıyla ilgili değil, tüm canlı varlıkların yaşamıyla ilgili. Sağlıklı gıdaya, içilebilir suya ulaşım hakkıyla ilgili.

Pek çok yaşamsal hakkımızı ihlal eden boyutlarda bir sorun. Bunun yanında bu jeotermal santrallerle ilgili faaliyetler başladığında Türkiye’nin başka bir gerçeği de gündemdeydi. Biliyorsunuz, dünyanın en büyük çöp alıcısıyız. Bölgemizde iki ayrı noktada iki tane biyogaz ve biyokütle santrali

Fotoğraf: Salihli Çevre Derneği Arşivi

kuruldu. Salihli ilçe olarak büyük olsa da (200 bin nüfusu var) sonuçta küçük bir yer. Derneğimiz bunlarla ilgili de yasal süreçler başlattı. Halkın bilgilendirilmesi, örgütlenmesi ve bu soruna karşı bir duruş sergilenmesi önemliydi.

Jeotermal santrallerin çevreye verdiği tahribatla ilgili pek çok bilim insanında oluşmuş bir kanaat var, ama biyogaz ve biyokütle santralle ilgili çok netleşmiş bir görüş olmadığı için, maalesef olumlu yargısal kararlar alamadık. Halkın tepkisi de, diğer tüm bölgelerde olduğu gibi yoğun kolluk kuvveti şiddeti ile karşılandı. Asıl yargılanması gereken, usulsüz işlemler yapan şirket yetkilileri ya da usulsüz işlem yapan kolluk kuvvetleri olmalı ama köylüler yargılandı; bu şekilde bir yargı baskısıyla da karşılaştık.

Bu iki santralin yapımını durduramadık ama Salihli için planlanan üç adet jeotermal elektrik santrali ve 300 tane kuyu idi. Bu 300 tane kuyu şu anlama geliyor: Bunlar birbirinden bağımsız değil. Santraller o akışkanlığı iletme için

200-300 boruya, kuyuya ihtiyaç duyuyor. Bu da, bu iletim hatlarının verimli topraklarımızın, üzüm bağlarımızın, sebze bahçelerimizin üzerinden geçmesi, yani şehrin köylerinin bir ahtapot gibi dört bir yandan sarılması demek. Ama biz neyse ki hem halkın direnişi hem de yargısal süreçlerde elde ettiğimiz sonuçlarla bu projelerin çoğunu iptal ettirdik. Şu an Salihli’de bir tane santral var ve o da tam kapasiteyle çalışmıyor. Bu santral, derneğimizin kuruluşundan önce “açılıveren” santrallerden biri.

Şu da var: Önce projeleri küçük tutuyorlar ki ÇED sürecine tabi olmadan santraller paldır küldür kuruluversin. Kurulduktan sonra santral daha faaliyete bile geçmeden kapasite artışı yoluna gidiyorlar. Bu şekilde aslında kanuna karşı hile yapmış oluyorlar.

ÇED raporlarının hazırlık süreçleriyle ilgili ne düşünüyorsunuz? Bu raporlar objektif mi, manipüle ediliyor mu? Nasıl oluşturuluyor? Ne tür sorunlar var? S.E.D.: Objektif değil doğrusu. Çok

Önce projeleri küçük tutuyorlar ki ÇED sürecine tabi olmadan santraller paldır küldür kuruluversin. Kurulduktan sonra santral daha faaliyete bile geçmeden kapasite artışı yoluna gidiyorlar. Bu şekilde aslında kanuna karşı hile yapmış oluyorlar.

açık ve net söyleyebilirim ki bu proje tanıtım dosyaları tamamen şirketlerin projelerini güzelleme minvalinde oluyor. Hiçbir bilimsel gerçekliğe, olumsuzluğa değinilmiyor. Sadece aslında teknik bir tanıtım yapılıyor. Bunun yanında ülkeye nasıl faydalar sağlanacağı anlatılıyor. Yol açacağı sonuçlar ve etkileri en korkunç olan bir proje bile eğlenceli bir lunapark gibi sunuluyor.

Burada şuna dikkat etmek gerekiyor. Biz bunu mahkemelerde de dile getiriyoruz. Bu, aslında kamu sağlığıyla

ilgili. Normalde bu tip projeleri, tanıtım dosyalarıyla ilgili verilecek kararları ya da PR tanıtım dosyalarını, bu tip proje tanıtımlarını yapan şirketler hazırlıyor. Bir şirket, bir diğer şirketin tanıtım dosyasını hazırlıyor. Sonra da o diğerininkini. Bunlar aslında birer mühendislik firması. Valilikler, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı il müdürlükleri bu ÇED dosyalarıyla ilgili süreci yönetmekte kamu sağlığını ne kadar gözetiyorlar? Biz kamu sağlığının işletilmediğini düşünüyoruz.

Bakanlık ve valilik bünyesinde pek çok teknik insan bulunuyor, hatta mühendisler var. Bu dosyaların gerektiği şekilde incelenmediğini, yani kamu yararı olgusunun gerçek anlamda irdelenmediğini biliyoruz çünkü yüzde 90’ın üzerinde hep olumlu kararlar çıkıyor. Projesi reddedilen, “ÇED gereklidir” denilen, ÇED kararı olumsuz çıkan o kadar az proje var ki. Hepsini “muhteşem” buluyor. ÇED’e ya gerek görülüyor ya da ÇED sonucu olumlu kararlar veriliyor. Peki bu projeler bu kadar muhteşemse mahkemelerde yapılan keşif incelemeleri

sonucunda, bilim insanlarının katıldığı keşiflerde birçok eksiklik, yanlışlık tespit edilmesine ne demek gerekiyor? Bu şunu gösteriyor: Ya bu teknisyenler görevlerini layıkıyla yerine getirmiyorlar, yeterli inceleme yapmıyorlar ya da yapmak istemiyorlar, bilerek ve isteyerek.

Kamu yararından ne anlamak gerekiyor? Bunu biraz açmakta yarar var sanırım.

S.E.D.: Kamu yararı dediğimiz şey gerçek anlamda bizim bu projeler için mücadele ettiğimiz halkın yararlarıdır. Kamu yararından anlaşılması gereken, halkın yararlarıdır. O toprağı işleyen, o topraklar üzerinde yaşayan halk. Kamu yararı özel sermaye gruplarının çıkarları, ihtiyaçları değildir. Bu zihniyetin de değişmesi gerekiyor.

O bölgede yaşayan, tarım yapan, toprağı işleyen insanların görüşleri, talepleri, dile getirdikleri sorunlar dikkate alınmadan, birileri “kamu yararı” diyerek bu kararları veriyor. Bütün işlemler “usulen” gerçekleştiriliyor. Halk katılım toplantısı denilen toplantılar halkın bilgilendirildiği toplantılar değil, tıpkı proje tanıtım

ÇED raporları objektif değil. Çok açık ve net söyleyebiliriz ki bu proje tanıtım dosyaları tamamen şirketlerin projelerini güzelleme minvalinde oluyor. Hiçbir bilimsel gerçekliğe, olumsuzluğa değinilmiyor. Sadece aslında teknik bir tanıtım yapılıyor. Bunun yanında ülkeye nasıl faydalar sağlanacağı anlatılıyor. Yol açacağı sonuçlar ve etkileri en korkunç olan bir proje bile eğlenceli bir lunapark gibi sunuluyor.

toplantıları gibi güzelleme mantığıyla yapılan toplantılar oluyor. O toplantılarda halkın sorularına cevap verilmiyor. Projeler övülüyor. Halk katılım toplantıları yapıldı mı yapıldı; tamamen yasak savma maksadıyla yapılan bir şey.

Fotoğraf: Salihli Çevre Derneği Arşivi

Fotoğraf: Salihli Çevre Derneği Arşivi

Mahkeme süreçlerinde çabalarınız, girişimleriz dikkate alınıyor, sonuç veriyor mu?

S.E.D.: Bulduğumuz bölgedeki yargı süreçleri açısından ben dikkate alındığı düşünüyorum. Burada en belirleyici husus, çok da teknik dosyalar olduğu için bilirkişi raporları. Bu raporların belirleyiciliği yüksek. Bunun yanında taraf sıfatı babında ya da kamu yararının irdelenmesi anlamında mahkemelerde yaptığımız hukuki tartışmaların dikkate alındığını düşünüyorum.

Bir projeden etkilenen, mesela o köyde oturan halk. Halbuki sadece o köyde oturan halk değil söz konusu olan. O köyde üretilen domatesi yiyen insanların da hakları var. O köyden doğru akan dereden su içen insanların da hakları var. Onun için bu davalarda taraf olmak herkesin hakkı, sorumluluğu. İnsanlar bir yurttaş olarak sorumluluk hissedip

Bir projeden etkilenen, mesela o köyde oturan halk. Halbuki sadece o köyde oturan halk değil söz konusu olan. O köyde üretilen domatesi yiyen insanların da hakları var. O köyden doğru akan dereden su içen insanların da hakları var. Onun için bu davalarda taraf olmak herkesin hakkı, sorumluluğu. İnsanlar bir yurttaş olarak sorumluluk hissedip başka bir şehirden bile davacı olabilir çünkü doğa, siyasal iktidarların çizdiği sınırları kabul etmiyor. Doğada yaptığımız tahribatlar sadece o siyasal sınırlar içerisinde etkili olmuyor.

başka bir şehirden bile davacı olabilir çünkü doğa, siyasal iktidarların çizdiği sınırları kabul etmiyor. Doğada yaptığımız tahribatlar sadece o siyasal sınırlar içerisinde etkili olmuyor. Son üç yıldır yaşadığımız pandemi sürecinde dünyanın bir ucundaki tahribatın ortaya çıkardığı bir virüsün Salihli'de yaşayan insanları da nasıl etkilediğini gördük, yaşadık. Mahkemelerde bunları da tartışıyoruz.

Sadece bir köydeki projeyi tartışmıyoruz, bütünsel bir bakış açısıyla bütün insanlığın, onun da ötesinde tüm canlı varlıkların haklarını savunuyoruz. Dağda yaşayan tilkinin, suda yaşayan balığın da insanların haklarıyla birlikte savunulması gerekiyor. Bir davada, açılacak taş ocağı projesine itirazımızı dile getirirken şunu söylüyoruz: O dağın hakkını kim savunacak? Kamu yararı dediğimiz

hususları modern dünyanın anlayışıyla yorumlamak mümkün de değil, doğru da değil. Bunun ötesine geçmek gerekiyor. Bir dağın da, bir derenin de hakkını savunmamız gerekiyor.

Yargı süreçlerinde iptalini sağladığınız projeler oldu mu?

S.E.D.: Aslında basına da çok fazla yansımıştı, özellikle halka yapılan müdahale dolayısıyla. Salihli'nin Hacıbektaşlı Köyü'nde jeotermal santral projesi vardı. Yoğun bir şiddete, gaza maruz kaldık ama sonuçta o projeyi iptal ettirdik. Yine Salihli'nin Kabazlı, Havsalan, Karaoğlanlı köylerindeki yaklaşık herhalde 10-12 jeotermal kuyusuyla ilgili projeleri iptal ettirdik. Onun dışında şehrimiz için hem tarihi hem de doğal güzellikleriyle bilinen, yoğun tarımsal üretimi olan Adala ve Dombaylı köyleri var. Bu köyler Türkiye'nin ilk jeoparkı olan Salihli jeoparkının içinde kalan

Ekoloji mücadelesi, basit bir ekolojik tahribatın sonuçlarıyla mücadele etmek değil. İklim değişikliği gibi konuların ötesinde bakıyoruz soruna. Bu anlamda hem projelerin olduğu köylerdeki insanların bu projelerle ilgili bilinçlendirilmesine elden geldiğince katkı sunarken, hem de insan odaklı yaklaşmıyor, tüm bir hayatın nasıl zarar göreceğine dair bir bilinçlenmeyi hep beraber yaşıyoruz. Bu anlamda hem biz hem de onlar bu deneyimlerden dersler, sonuçlar çıkartarak, bizzat gözlemleyerek bu mücadeleyi her gün bir adım daha ileriye götürmeye çalışıyoruz.

köyler. O bölgede beş köyü kapsayan bir jeotermal kuyu projesi vardı, 20 civarında kuyu açılacaktı. Bunu da iptal ettirdik. Aslında bugüne kadar başlattığımız hukuki mücadeleler ile kuyuların pek çoğunu iptal ettirdik. Sanırım bölgede sadece dört tane kuyuları var jeotermal için kullanabildikleri.

Ekoloji mücadelesinden ne anlamak gerekiyor? Bunun içeriği, kapsamı konusunda neler söylersiniz?

S.E.D.: Mahkemelerde mümkün olduğunca bunu dillendirmeye çalışıyoruz: Bizim burada verdiğimiz mücadele, gerçekten de Gezi sürecinde denildiği gibi sadece üç beş ağaç meselesi değil. Gezi'ye kadarki süreçte ekoloji mücadelesi böyle algılanmış olabilir. İnsan odaklı bir mücadele ya da tüm diğer siyasal alanlardan bağımsız bir mücadele alanı değil bizim için ekoloji mücadelesi. Biz bu mücadeleye aslında temelinde elbette yaşam hakkı savunması olarak bakıyoruz, ancak bunun altında yatan diğer pek çok şeyi de görmek gerekiyor. Toplumların ve özelde Türkiye'nin daha ileriye gidebileceği, toplumsal bir ivme kazanacağı iki hareket var; kadın hareketi ve ekoloji hareketi. Çünkü ekoloji mücadelesi, aslında bir yandan emek mücadelesi ile bağlantılı, kadın mücadelesi ile bağlantılı, göç politikalarıyla bağlantılı. Ekolojik sorunlar göç olgusunu da etkileyen bir nitelik taşıyor. Şehirleşmeyi etkileyen şey köylerde tarım, hayvancılık yapılamaması. Göç ve şehirleşme, emeğin dönüşümü, emek süreçleri, emek ordusu ve beraberinde işsizler ordusu bu sorunlarla bağlantılı. Sorun sadece derelerin, tarım topraklarının yok olması değil.

Şuradan da biliyoruz: Soma davasında yaptığımız çalışmalarda, oradaki madencilerin aslında bir zamanların tütün işçileri olduğunu gördük. Kendi topraklarında tütün ekerek

geçimlerini sağlayan insanlardı. Getirilen sınırlandırmalar, teşviklerin azaltılması, üretimin sistematik şekilde düşürülmesiyle bu insanlar yeraltına inmek zorunda kaldılar, maden işçisi oldular, bir kısmı da işsizler ordusuna katıldı.

Türkiye'nin bu konularda bir politikası yok. Salihli'de de nadide verimlilikte topraklar ve bu toprakları işleyen insanlar var ama bu gidişle bu insanların bir kısmı başka iş alanlarına yönelecek. Türkiye'nin sistematik olarak işleyen ve planlı bir tarım politikası yok çünkü.

Bir enerji politikası olmadığını da biliyoruz. Bu projelerle elde edilen enerji gücünün sadece yüzde 50'si kullanılıyor. Kurulu santrallerle üretilen elektriğin yüzde 50'sini kullanıyoruz. Enerji ihtiyacı denilmesi büyük bir yalan. Bunun altında aslında bir sermaye aktarımı yatıyor. Bu, Avrupa Kalkınma Bankası tarafından da destekleniyor. O çöplerin Avrupa'dan kurtarılması lazım çünkü.

Ekoloji mücadelesi emek politikasını bu şekilde etkilediği gibi tarım ve şehirleşme politikalarını da etkiliyor. Dezavantajlı grupların varlık mücadelelerini de her anlamda etkiliyor aslında. Ekoloji mücadelesi, basit bir ekolojik tahribatın sonuçlarıyla mücadele etmek değil. İklim değişikliği gibi konuların ötesinde bakıyoruz soruna. Bu anlamda hem projelerin olduğu köylerdeki insanların bu projelerle ilgili bilinçlendirilmesine elden geldiğince katkı sunarken, hem de insan odaklı yaklaşmıyor, tüm bir hayatın nasıl zarar göreceğine dair bir bilinçlenmeyi hep beraber yaşıyoruz. Bu anlamda hem biz hem de onlar bu deneyimlerden dersler, sonuçlar çıkartarak, bizzat gözlemleyerek bu mücadeleyi her gün bir adım daha ileriye götürmeye çalışıyoruz.

Munzur Vadisi'nde hukuk mücadelesi

85 km uzunluğundaki Munzur Vadisi ve çevresi milli park statüsünde, ancak geçtiğimiz yıllarda sekiz adet baraj ve HES tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Sadece Türkiye'de değil, dünyanın dört bir yanında düzenlenen "Munzur'a dokunma!" kampanyaları neticesinde bu projeler iptal edildi. Cafer Solgun bu mücadelenin hukuki sürecini, Munzur Özgür Akacak Platformu'nun sözcülerinden, Tunceli Barosu avukatlarından Barış Yıldırım ile konuştu.

Munzur Vadisi fiziki, biyolojik ve ekolojik bakımdan evrensel düzeyde istisnai özelliklere, estetik ve bilimsel değerlere, doğal zenginliklere sahip bir alan. Bölge insanları açısından ise inançsal bir önemi, değeri de var çünkü Alevilerin "ziyaret" olarak adlandırdıkları çok sayıda doğal ibadet mekânına da sahiplik yapıyor. Bu yönüyle Munzur Vadisi ve Munzur Suyu, Dersim Aleviliği açısından hayati bir anlam ifade ediyor.

Dersim (Tunceli) şehir merkezi ile Ovacık ilçesi arasındaki Munzur Vadisi, ülkemizin ve dünyanın doğa harikalarından biri. 42.000 hektarlık alanı ile Türkiye'nin en büyük milli parklarından. 21 Aralık 1971 tarihinde 6831 sayılı kanun ile milli park statüsüne kavuşturularak koruma altına alındı. Milli Parklar yasasına göre, "Doğal ve ekolojik denge bozulamaz, yaban hayatı tahrip edilemez; bu sahaların özelliklerinin kaybolmasına veya değiştirilmesine neden olan veya olabilecek her türlü müdahaleler ile çevre sorunları yaratacak iş ve işlemler yapılamaz".

Ne var ki 85 km uzunluğundaki Munzur Vadisi ve çevresi geçtiğimiz yıllarda sekiz adet baraj ve hidroelektrik santral projesi nedeniyle yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Yurdun ve hatta dünyanın dört bir yanındaki Dersimliler ve Dersim dostları, çevre örgütleri ve gönüllüleri bu gelişme üzerine ayağa kalktı. "Munzur'a dokunma!" kampanyaları düzenlendi. Hukuki mecrada da bu projelerin durdurulması için iptal davaları açıldı. Uzun süren bu çabalar sonucunda

Yapılan bilimsel çalışmalar Munzur havzasında takriben iki bine yakın flora türü olduğunu ortaya koyuyor. Bu bitki türlerinin yaklaşık olarak beşte birinin endemik olduğuna dair veriler bulunuyor. Diğer yandan bölgede çengel boynuzlu dağ keçisi, yaban keçisi, ur keklik, kaya kartalı, kurt, boz ayı, kızıl tilki, yabani tavşan, kaya yedi uyuru, vaşak, sansar, porsuk, su samuru gibi hayvanlar habitat bulmakta; ayrıca Anadolu parsının bölgede yaşadığına dair işaretler de bulunmaktadır.

Munzur üzerine kurulması planlanan ve harekete de geçilen bu projeler mahkeme ve Danıştay kararlarıyla iptal edildi, Dersimliler rahat bir nefes aldı.

Munzur Vadisi

Türkiye sınırları dahilinde bugüne kadar 46 adet milli park ilan edildi. Bunlardan biri de Munzur Vadisi Milli Parkı. Bu vadi temel kaynak değerleri, peyzaj, florastik ve faunastik zenginlik bakımından ender bulunan önemli bir doğa alanı. Yapılan bilimsel çalışmalar Munzur havzasında takriben iki bine yakın flora türü olduğunu ortaya koyuyor. Bu bitki türlerinin yaklaşık olarak beşte birinin endemik olduğuna dair veriler bulunuyor. Diğer yandan bölgede çengel boynuzlu dağ keçisi, yaban keçisi, ur keklik, kaya kartalı, kurt, boz ayı, kızıl tilki, yabani tavşan, kaya yedi uyuru, vaşak, sansar, porsuk, su samuru gibi hayvanlar habitat bulmakta; ayrıca Anadolu parsının bölgede yaşadığına dair işaretler de bulunmaktadır. Keza, dünyada sadece Munzur Vadisi Milli Parkı'nın temel kaynak değeri Munzur Irmağı'nda habitat bulan, Munzur Alası adında endemik bir alabalık türü de vardır. Ayrıca

Munzur Vadisi Milli Parkı, Alevilik inancı bakımından son derece büyük bir önem arz eden başta Munzur Irmağı olmak üzere Munzur Gözeleri, Halvori Gözeleri, Anafatma gibi pek çok kültürel ve inançsal alanı da barındırıyor.

Türkiye'nin de tarafı bulunduğu Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme hükümlerine göre Munzur Vadisi Milli Parkı'nın Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınması gerekmektedir. Bir alanın Dünya Miras Listesi'ne dahil edilebilmesi için Dünya Miras Komitesi tarafından belirlenen olağanüstü evrensel değerini ölçen altı kültürel ve dört

Munzur Vadisi Milli Parkı, Alevilik inancı bakımından son derece büyük bir önem arz eden başta Munzur Irmağı olmak üzere Munzur Gözeleri, Halvori Gözeleri, Anafatma gibi pek çok kültürel ve inançsal alanı da barındırıyor.

Şehirçi / Fotoğraf: Thankful Photography - iStock-1289746844

doğal kriterden en az birini karşılaması gerekmektedir. İlgili belgeye göre bu kriterler şunlardır:

1. İnsanın yaratıcı dehasının üst düzeyde bir temsilcisi olması;
2. Dünyanın bir kültür bölgesinde veya bir dönemde mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, kent planlama veya peyzaj tasarımı alanlarında önemli gelişmelere, insani değer alışverişine tanıklık etmesi;
3. Yaşayan veya yok olan bir kültür geleneğinin veya uygarlığın ünik veya olağanüstü ender rastlanan bir temsilcisi olması;
4. Bir yapı tipinin seçkin bir örneği ya da insanlık tarihinin önemli bir aşamasını veya aşamalarını gösteren bir mimari veya teknoloji bütünü veya peyzaj örneği olması;
5. Geri dönülmez bir değişim karşısında hassaslaşmış olan bir kültürün veya kültürlerin temsilcisi olan, geleneksel insan yerleşimi veya arazi kullanımının seçkin bir örneği olması;
6. Uluslararası önem taşıyan sanatsal veya edebi eserler, inançlar, yaşayan

Türkiye'nin de tarafı bulunduğu Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme hükümlerine göre Munzur Vadisi Milli Parkı'nın Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınması gerekmektedir.

gelenekler ve olaylarla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olması (Komite bu kriterlerin, özel durumlarda ve diğer kriterlerle birlikte değerlendirilerek listeye alınma için kullanılabileceğini belirtmiştir.);

7. Mükemmellik derecesinde eşsiz doğal oluşum veya nadir doğal güzelliğe ve estetik değere sahip olması;

8. Yaşamla ilgili kanıtlar, önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler, kıtaların oluşumu süresince halen de devam eden jeolojik hareketler dahil olmak üzere dünya tarihinin önemli aşamalarını veya dönemlerini temsil eden bilgiler verebilmesi;

9. Karasal, tatlı su, kıyısal ve denizsel

ekosistemlerin ve hayvan ve bitki topluluklarının evrim ve gelişiminde süregelen önemli ekolojik ve biyolojik süreçlerin olağanüstü örneklerini temsil etmesi;

10. Bilim veya korumacılık açısından olağanüstü evrensel değere sahip, soyu tehlikede olan türleri barındıran yerler de dahil olmak üzere biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve değerli doğal habitata sahip olması.

Baraj projeleri ve iptal davaları

Munzur Vadisi Milli Parkı, yukarıda sıralanan kriterlerin birden fazlasını karşılamaktadır. Hal böyleyken Munzur Vadisi Milli Parkı sınırları dahilinde, Munzur Irmağı üzerinde Bozkaya Barajı ve HES, Kaletepe Barajı ve HES, Konaktepe Barajı ve HES I, Konaktepe HES II'nin inşası planlanmaktaydı. Yine milli park sınırları dahilinde Mercan Suyu üzerinde Akyayık Barajı ve HES'inin inşası planlanmaktaydı.

Bunlar içinde en büyük ölçekli proje olan Konaktepe Barajı ile Konaktepe HES I ve Konaktepe HES II için Konaktepe

Elektrik Üretim A.Ş.'ye EPDK tarafından 28 Ocak 2010 tarihinden itibaren 49 yıllığına elektrik üretim lisansı verilmesi üzerine, anılan kararın yürütmesinin durdurulması ve iptali istemiyle Danıştay'da dava açıldı. Bu dava üzerine Danıştay 13. Dairesi 11 Ekim 2010 tarihli ve 2010/995 esas sayılı kararında "Munzur Vadisi Milli Park Uzun Devreli Gelişme Planı'nın onaylanmadığı, milli park niteliğini taşıyan Munzur Vadisi'nde su kaynaklarının kullanımı ve işletilmesinin, Milli Parklar Kanunu ve ilgili Yönetmelik hükümleri uyarınca, ancak, 'kamu yararı açısından vazgeçilmez ve kesin bir zorunluluk' koşullarının gerçekleştiğinin ilgili Bakanlıkça ortaya konulmasına bağlı olduğu vd." gerekçeleriyle yürütmenin durdurulmasına karar verdi.

Yürütmenin durdurulmasına ilişkin karara karşı yapılan itiraz üzerine, bu kez Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 26 Mayıs 2011 tarihli ve 2010/1147 sayılı kararında, Dairenin yürütmenin durdurulması isteminin kabulüne ilişkin gerekçesine katılmakla birlikte, elektrik

üretim lisansının verilebilmesi için ÇED raporunun da aranması gerektiğini belirtti. Böylelikle Munzur Vadisi Milli Parkı'na yönelik projelerin ÇED muafiyeti ortadan kalkmış oldu.

Bu kararın ardından, artık mülga olmuş olan Çevre ve Orman Bakanlığı, Munzur Vadisi Milli Parkı'ndaki projelerin "kamu yararı açısından vazgeçilmez ve kesin bir zorunluluk" taşıyıp taşımadığı sorusuna istinaden farklı üniversitelerce hazırlanan beş ayrı rapora dayanan Bütünleşik Sentez Raporu'nu baz alarak, yapımı planlanan dört baraj ve beş HES projesi ile yapımına 1985 yılında kaçak olarak başlanan ve 2003 yılında enerji üretimine alınan Mercan HES'ine Milli Parklar Kanunu'nun 14. maddesi çerçevesinde izin vermişti.

Bu izin kararı sonrası, söz konusu tüm baraj ve HES projeleri ile geçmişte inşa edilen Mercan HES'i, Munzur Vadisi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı'na işlenmiş ve anılan plan 06 Temmuz 2012 tarihinde yine artık mülga olmuş olan Orman ve Su İşleri Bakanlığınca

onaylanarak yürürlüğe girmişti. Biz de tüm bu baraj ve HES projelerine izin veren Bakanlık kararının iptali amacıyla 19 Aralık 2011 tarihinde bir başka dava açtık. Açılan davaya Munzur Irmağı üzerinde inşası planlanan Konaktepe Barajı ve HES I ile Konaktepe HES II projesini gerçekleştirmek isteyen Konaktepe Elektrik Üretim A.Ş. ile Mercan Suyu üzerinde 1985 yılında inşa edilen Mercan HES'i işleten Zorlu Doğal Elektrik Üretim A.Ş. de Orman ve Su İşleri Bakanlığı yanında müdahil oldular.

Nihayetinde, Ankara 3. İdare Mahkemesi'nce yapılan yargılamada "Üstün Kamu Yararı" kararı iptal edildi. Mahkemenin karar gerekçesinde şöyle yazıyordu:

Munzur Vadisi Milli Parkı'nda yapımı öngörülen bütün baraj ve HES projelerinin uygulanması halinde ortaya çıkacak tablonun kamu yararı ve zorunluluk koşulları açısından değerlendirilmesi amacıyla İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi,

Munzur Vadisi / Fotoğraf: Cem K Gökalep - iStock-842821662

Fırat Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü ve Ziraat Fakültesi Su Ürünleri Bölümü, Iğdır Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi Biyoloji Bölümü, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Orman Fakültesi, Hacettepe Üniversitesi Biyoloji Bölümü ve Ankara Üniversitesi Biyoloji Bölümü öğretim üyeleri tarafından 5 (Beş) ayrı bilimsel rapor hazırlanmış, davalı idarenin 7/2/2011 tarihli ve 9514 sayılı yazısı ile söz konusu 5 (Beş) adet raporun değerlendirilerek görüş alınmak üzere İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlüğü'ne gönderildiği, bahsi geçen 5 (Beş) adet raporun öğretim üyeleri tarafından değerlendirilerek hazırlanan, Munzur Vadisi'nde Planlanan Baraj ve HES Projeleri ile İlgili Daha Önceki Özel Raporlar Çerçevesinde Hazırlanan Bütünleşik Sentez Raporu'nun sonuç kısmında; "...Munzur Havzası'nda DSİ'ce yapımı planlanan baraj ve HES projeleri ile ilgili çevresel riskleri azaltıcı öneri ve değerlendirmelerin sonucu olarak, enerji üretimi açısından

vazgeçilmez olan kullanma dengesi ile sürdürülebilir yönetimi ilkesine göre, içinde buldukları Milli Park sınırları dahilinde yapılmalarında kesin zorunluluk bulunduğu; anılan projelerin ülkemizin Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü ile taahhüt ettiği sera gazı emisyonlarının azaltımı ve ulusal enerji tüketimindeki yenilenebilir enerji payını artırma hedef ve politikalarıyla da uyumlu, kamu yararına bir stratejiyi destekler durumda olduğu görüşüne yer verildiği, böylece Bütünleşik Sentez Raporu uyarınca Munzur Vadisi Milli Parkı'nda yapımı öngörülen HES projelerinin uygulanmasında "kesin zorunluluk" ve "üstün kamu yararı" şartlarının oluştuğu bilimsel olarak ortaya konduğundan bahisle, Munzur Vadisi Milli Parkı'nda planlanan tüm baraj ve HES projelerinin yapılmasında üstün kamu yararının bulunduğu, enerji ihtiyacının yerli başka kaynaklardan karşılanmasının mümkün olamadığı açısından vazgeçilmezlik ve kesin

zorunluluk şartlarının oluştuğu hususunda, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nce, Çevre ve Orman Bakanlığı Bakanlık Makamından 18/4/2011 tarihli ve B.18.0.DMP.0.02.05 sayılı Olur alınması üzerine, davacı tarafından anılan işlemin iptali istemiyle bakılmakta olan davanın açıldığı anlaşılmaktadır. [...]Bu durumda, Munzur Vadisi Milli Parkı'nın Mutlak Koruma Zonu'nda inşa edilmesi planlanan baraj ve HES projelerinin yapılması hususunda "kamu yararı açısından vazgeçilmez ve kesin bir zorunluluk" bulunduğu ilişkin dava konusu işlemden hukuki isabet görülmemiştir.

İptal kararı emsal teşkil ediyor

Milli Parklar Kanunu'nun 14. maddesi uyarınca, milli park olarak ilan edilen sahalarda baraj ve HES dahil tesis inşasının ön şartı, bakanlığın iznidir. Dolayısıyla bu karar, Milli Parklar ve Planlama Mevzuatı bakımından emsal niteliktedir. Karar ile birlikte Munzur Vadisi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme

Bu karar ile birlikte Munzur Vadisi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı da hükümsüz hale gelmiştir.

Planı da hükümsüz hale gelmiştir. Zira bu planın giriş bölümünde, planın bakanlığın 18 Nisan 2011 tarihli "Üstün Kamu Yararı" kararı gereğince oluşturulduğu belirtilmektedir.

Bu sebeplerle Munzur Vadisi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı'nda öngörülen tüm yapı ve faaliyetler hukuka aykırı hale gelmiştir. Ayrıca karar halihazırda faaliyette bulunan Mercan HES Projesi için de bağlayıcıdır. Nitekim, Mercan HES'inin faaliyetlerinin durdurulması maksadıyla 12 Temmuz 2013 tarihinde TBMM Dilekçe Komisyonu'na yaptığımız başvuruya verilen yanıtta,

"Mercan HES ve Munzur Çayı üzerinde projelendirilen diğer baraj ve HES'lerin kamu yararı ve zorunluluklar yönüyle değerlendirilmesi maksadıyla beş

ayrı bilimsel rapor ve bu raporların birlikte ele alındığı bir sentez raporu hazırlanmış ve akabinde de 18.04.2011 tarihinde (Mülga) Çevre ve Orman Bakanlığı Olur'u ile "Üstün Kamu Yararı" kararının alındığı, bu karar kapsamında Munzur Vadisi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı'nın onaylanarak yürürlüğe girdiği, Uzun Devreli Gelişme Planı revizyonunun dayanağı olan "Üstün Kamu Yararı" kararının yürütmesinin durdurulması ve iptali istemiyle açılan davanın halen devam ettiği..."

denilerek, açtığımız dava sonucu verilecek karara göre işlem tesis edilmesi gerektiği belirtilmişti. Kısacası bu davada "Üstün Kamu Yararı" kararı iptal edildiğinden, Mercan HES'in faaliyetlerinin de derhal durdurulması gerekir.

Bu dava süreci ile bağlantılı olarak bir diğer sevindirici gelişme de şu oldu: Yakın dönemde Konaktepe Elektrik Üretim A.Ş. Konaktepe Barajı ve Konaktepe HES I ve Konaktepe HES II'nin inşası için 27 Kasım 2020 tarihinde Çevre ve

Bu dava süreci ile bağlantılı olarak bir diğer sevindirici gelişme de şu oldu: Yakın dönemde Konaktepe Elektrik Üretim A.Ş. Konaktepe Barajı ve Konaktepe HES I ve Konaktepe HES II'nin inşası için 27 Kasım 2020 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na ÇED süreci için başvuruda bulunmuştu. Fakat Bakanlık projenin gerçekleştirilmesinin mevzuata uygun olmadığını belirterek ÇED sürecini sonlandırdı.

Şehircilik Bakanlığı'na ÇED süreci için başvuruda bulunmuştu. Fakat Bakanlık projenin gerçekleştirilmesinin mevzuata uygun olmadığını belirterek ÇED sürecini sonlandırdı. ☹️

PLASTİK KİRLİLİĞİYLE MÜCADELEDE YENİ TAKTİKLER

Teknolojik gelişmeler, çevre savunucuları ve bilim insanları için yeni imkânlar yaratıyor. Artık, uydu görüntüleriyle iklim değişikliğini ve hatta balina nüfuslarını takip edebiliyorlar.¹ Bu bağlamda yeni olanakları değerlendiren ve taktiksel nitelik taşıyan iki güncel çalışmayı tanıtmayı denedim.

Denizden Kaynağa Ganj Seferi

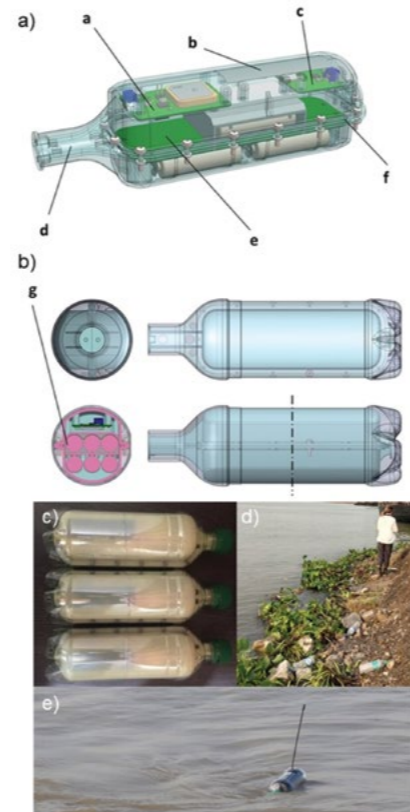
National Geographic Denizden Kaynağa Ganj Seferi, denizler ve okyanuslardaki antropojenik atık ve enkazların bulunup bertaraf edilmesini hedefleyen önceki araştırmaları referans alarak geniş havzalı sucul sistemlerdeki plastik atık hareketliliğine dair eksik bilgileri tamamlamayı ve açık kaynak teknolojilerin uygulanmasından elde edilen verileri belgelemeyi hedefliyor. Ganj Seferi ekibi, içeceklerin muhafazası için üretilen ve tek kullanımlık olan pet şişelerin geniş havzalı sucul sistemlerdeki hareketliliğini takip edebilmek için

küresel konumlandırma sistemlerini (GPS) kullanıyor.² Tasarlanan yarım litrelik şişelere GPS etiketleri yerleştirip şişeleri Ganj nehrinin stratejik noktalarında suya bırakarak atıkların sirkülasyonunu ve birikim trendlerini kaydedebiliyorlar. Bu araştırmada kullanılan teknolojik ekipmanların tasarımlarının, modellemelerin ve elde edilen verilerin ücretsiz ve açık kaynaklı olarak paylaşılması, konuyla alakadar kişilerin ve örgütlerin benzer araştırmaları kendi yerelliklerinde kolayca yapabilmelerini sağlıyor.

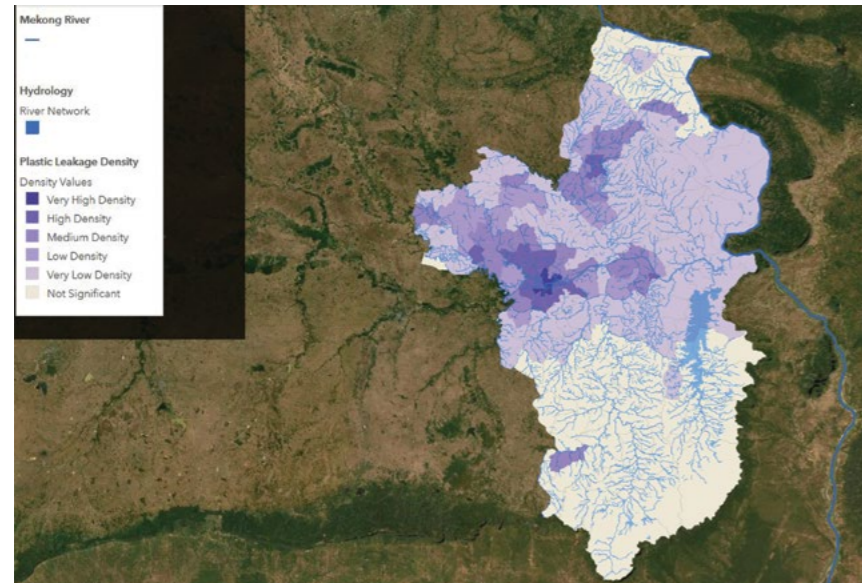
CounterMEASURE projesi

CounterMEASURE projesi Birleşmiş Milletler Çevre Programı Asya ve Pasifik Bölge Ofisi'nin yürüttüğü CounterMeasure projesi,³ toprak sızıntıları ve drenaj yoluyla deniz ve okyanuslara karışan plastik atıkların ve kirliliğin azaltılmasının takip edilmesi ve değerlendirilmesi amacıyla bölge bazlı bir model oluşturmayı amaçlıyor.

Projenin araştırma sürecinde Mekong ve Ganj sucul sistemlerinden elde edilen, havzadaki yasal ve yasadışı atık toplama alanları ve potansiyel plastik sızıntısı yoğunluğu verileri GIS haritalama platformuna eklenerek tüm katmanların incelenebildiği detaylı haritalar oluşturulmuş ve çevre kirliliği belgelendirilmiş.⁴

Şekil 1: Etiketli şişelerin şekil ve profilleri

Şekil 2: Mekong Nehri havzasında plastik atık yoğunluğu⁵

¹ <https://www.geospatialworld.net/blogs/satellites-for-monitoring-climate-change/> ve <https://www.nature.com/articles/s41598-019-50795-9>

² <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0242459>

³ <https://countermeasure.asia/>

⁴ <https://gicait.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=b8480833b9de498abeddeae2cfd803d5>

⁵ Ekran görüntüsü <https://gicait.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=b8480833b9de498abeddeae2cfd803d5> adresinden alınmıştır.

